

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
İSPANYOL DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSPANYOL İÇ SAVAŞI SONRASI SÜRGÜN
EDEBİYATI: MAX AUB' UN GÜNLÜKLERİNDE
SÜRGÜNÜN YANSIMALARI

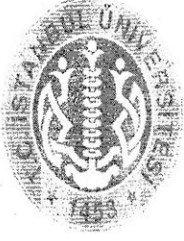
FİGEN KARAÇAY

2501150367

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. EBRU YENER GÖKŞENLİ

İSTANBUL, 2018

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS

TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : FİGEN KARAÇAY Numarası : 2501150367
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı : BATI DİLLERİ VE ED.
ANABİLİM DALI İSPANYOL DİLİ VE ED. BİLİM DALI Danışmanı : PROF. DR. MEHMET ATALAY
Tez Savunma Tarihi : 18.12.2018 Saati : 10:30
Tez Başlığı : "İspanyol İç Savaşı Sonrası Sürgün Edebiyatı: Max Aub'un Günlüklerinde Sürgünün Yansımaları"

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / ~~OLAYI~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ. DR. EBRU YENER GÖKŞENLİ		KABUL
2- DOÇ. DR. CATHERİNINE MACMILLAN		KABUL
3- DOÇ. DR. MARIA JESUS HORTA		KABUL

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. RAFAEL CARPINTERO ORTEGA		
2- DR. ÖGR. ÜYESİ OLCAY ÖZTUNALI		

ÖZ

İSPANYOL İÇ SAVAŞI SONRASI SÜRGÜN EDEBİYATI: MAX AUB' UN GÜNLÜKLERİNDE SÜRGÜNÜN YANSIMALARI

Figen Karaçay

Bu çalışmada İspanyol İç Savaşı sonrası gerçekleşen entelektüel sürgünler ve sürgünün yol açtığı sürgün edebiyatını incelemek için Max Aub'un günlük şeklinde kaleme aldığı iki eseri üzerinde çalışılmıştır. İç savaş sonunda cumhuriyetçilerin yenilmesinin ardından, kültür ataşeliği görevinde bulunduğu Fransa'da sürgün durumuna düşen Max Aub II. Dünya savaşının başlamasıyla birlikte toplama kamplarında ve hapishanelerde kalmıştır. Sonrasında ise Meksika'nın cumhuriyetçi Cárdenas hükümetinin diplomatik yardımıyla Meksika'ya gidebilecektir. Bütün bu sürede Meksika'da sürgünde olan Aub, yazdığı bir kitabın araştırması için, defalarca başvurduğu ve tam otuz yıl sonra alabildiği turist vizesi ile İspanya'ya geri dönecek ve burada geçirdiği birkaç ay boyunca tuttuğu günlüklerden yararlanarak **La gallina ciega: Diario español (Körebe: İspanyol Günlüğü)** isimli kitabını yazacaktır. Kitap yazarın ölümünden kısa bir süre önce Meksika'da basılır. Araştırmamızda Aub'un bu eserinin yanı sıra 1939-1972 yılları arasında tuttuğu günlüklerin, ölümünden sonra kitap haline getirilen **Diarios (1939-1972) (Günlükler 1939-1972)** adlı eseri incelenecektir. Araştırmanın amacı bu eserler aracılığıyla iç savaşın ve sonrasındaki sürgünün Aub'un eserleri üzerindeki yansımalarını görebilmektir. Bu cevaplara ulaşabilmek için savaşın nedenlerinin yanı sıra toplumsal arka planı ve Aub'un edebi gelişimi incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: sürgün edebiyatı, iç savaş sonrası, entelektüel sürgün, İspanyol edebiyatı, Max Aub, **La gallina ciega, Diarios (1939-1972)**.

ABSTRACT

SPANISH EXILE LITERATURE AFTER THE SPANISH CIVIL WAR: THE REFLECTIONS OF EXILE IN THE DIARIES OF MAX AUB

Figen Karaçay

This study focuses on two works by Max Aub, written in the diary form, in order to examine the intellectual exile and the exile literature which this led to following the Spanish Civil War. Following the defeat of the Republicans in the civil war, Max Aub became an exile in France where he had been a cultural attache. He was later interned in concentration camps and prisons during the Second World War. Later, with the diplomatic assistance of the Republican Cárdenas government of Mexico, he was able to travel to Mexico. After years of exile in Mexico he returned to research a book he was working on to Spain on a tourist visa which he had unsuccessfully applied for many times and which was finally granted after thirty years. He wrote a book titled **La gallina ciega: Diario español (Blindman's Bluff: Spanish Diary)** using the diaries he kept for several months during his stay in Spain. The book was published in Mexico shortly before the author's death. In this study, in addition to this work by Max Aub, **Diarios (1939-1972) (Diaries 1939-1972)**, which was published as a book after his death, will be examined. The purpose of this study is to explore the reflections of civil war and exile on Aub's works through these texts. In order to do so, this study examines the causes of the civil war and its social backdrop as well as Aub's literary evolution.

Key Words: exile literature, Post-Civil War, intellectual exile, Spanish literature, Max Aub, **La gallina ciega, Diarios (1939-1972)**.

Annemin anısına...

ÖNSÖZ

İspanyol edebiyatında iç savaş sonrası sürgün edebiyatı konusunun seçilme nedeni ülkemizde fazlaca işlenmemiş bir konu olmasıdır. Yazar olarak Max Aub'un seçilmesinde ise hem İspanyol sürgün edebiyatının en önemli yazarları arasında yer alması hem de dilimize şu ana kadar yalnızca tek bir kitabının çevrilmiş olması etkili olmuştur.

Aub hayatının ilk yıllarından başlayarak sürgünü deneyimleyen bir yazar olmasının yanısıra sürgün edebiyatının en üretken yazarlarından biridir. Üstelik edebiyatın hemen her alanında eserler vermiş bir yazardır. Bu açıdan, bu kadar üretken ama ülkemizde yeterince bilinmeyen bir yazarın, kaleme aldığı günlükleriyle İspanyol tarihinin önemli bir dönemini hem gerçekçi hem de kurgusal olan eserlerini çalışarak literatüre katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Bu tezi yürütmemde emeği geçen tez danışmanım Doç. Dr. Ebru Yener Gökşenli'ye, bu süreçte akademik desteklerini benden esirgemeyen ve her zaman sorularıma mutlaka ve gecikmeden yanıt veren Doç. Dr. Maria Jesus Horta Sanz ve Prof. Dr. Rafael Carpintero'ya, yaşamımın güzel ve zor zamanlarında her zaman yanımda olan ve desteklerini esirgemeyen tüm kardeşlerime ve arkadaşlarıma teşekkür ederim.

İstanbul, 2018

Figen KARAÇAY

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SÜRGÜN

1.1. Tanımlar – Sürgün ile ilgili Kavramlar	4
1.2. Sürgün Kuramları.....	6
1.3. Sürgüne Sosyo-psikolojik Açıdan Bakış.....	11

İKİNCİ BÖLÜM

İSPANYA'DA SÜRGÜNE NEDEN OLAN KOŞULLAR: ÖNCESİ VE SONRASI

2.1. İspanyol İç Savaşı.....	18
2.2. İç Savaş Sonrası İspanya	26
2.3. Entelektüel Sürgün-Meksika	30
2.4. İspanyol Sürgün Edebiyatı	37

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MAX AUB VE SÜRGÜNDE YAZMAK

3.1. Max Aub: Yaşam Öyküsü	41
3.2. Sürgünde Yazmak	49

3.3. Max Aub ve Tanıklık Edebiyatı	51
3.4. Sürgünün İlk Etabı 1939-1942: Fransa ve Cezayir Toplama Kampları	54
3.5. Sürgünün İkinci Etabı, 1942 -1972: Meksika.....	57

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SÜRGÜNÜN MAX AUB'UN ESERLERİ VE EDEBİ KİŞİLİĞİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

4.1. Max Aub'un Eserlerine Genel Bir Bakış.....	60
4.2. Max Aub'un Yazınında Öne Çıkan Konular	61
4.2.1. Varoluşsal Çatışma	61
4.2.2. İç Savaş ve Sürgün	62
4.2.3. Hatırlama ve Unutma	63
4.2.4. Dönüş	64
4.3. Max Aub'un Yazınında Kullandığı Kurgu Teknikleri	65
4.3.1. Diyaloglaştırma ve Çokseslilik.....	65
4.3.2. Zaman ve mekân.....	66
4.3.3. Mesafe	67
4.3.4. Gerçeklik ve Kurgu	68
4.3.5. İroni	68
4.3.6. Tekrarlar	69
4.3.7. Çoğul Sürgünün Parçası Olarak “Özne”	69
4.4. Max Aub'un Günlükleri: La gallina ciega: Diario español ve Diarios (1939-1972)	70
4.4.1. La gallina ciega: Diario español	70
4.4.2. Diarios (1939-1972)	84
SONUÇ	89
KAYNAKÇA.....	96

KISALTMALAR LİSTESİ

Akt.	:	Aktaran
Çev.	:	Çeviren
Ed.	:	Editör
A. e	:	Aynı eser
s.	:	Sayfa numarası
V.d.	:	Ve diğerleri
RAE	:	Real Academia Española
DRAE	:	Diccionario de la Real Academia Española
TDK	:	Türk Dil Kurumu

GİRİŞ

Entelektüel sürgün konusu dünya tarihinde özellikle geniş bir coğrafyadaki ülkeleri ve dünyayı etkileyen savaşlardan sonra ortaya çıkan önemli bir konu olup çok sayıda entelektüeli etkilemiştir. Bu entelektüel sürgünler çoğu zaman sürgünü konu eden eserler kaleme alarak sürgün edebiyatının ortaya çıkmasına yol açmışlardır. Sürgün edebiyatı nerede ve nasıl yer alacaktır? Terkedilmek zorunda kalınan ülkenin edebiyat tarihinde mi veya sürgüne gidilen ülkeninkinde mi? Sürgün artık hiçbir yere ait değildir, köksüzdür, çünkü kökleri ait olduğu yerden koparılıp atılmıştır, yeni gittiği ülkede de kök salamamıştır. Sürgünleri sınıflamak da zordur. Geldikleri ülkeler, gittikleri ülkeler, dilleri ve kişisel hikâyeleri hep birbirinden farklıdır. Zaten aslında aralarındaki tek ortak nokta sürgün edilmiş olmalarıdır. Sürgün edilenler bu kadar farklı olsalar dahi hepsinin sürgün sonucunda hissettikleri duygular evrenseldir. Nostalji, kayıp karşısında tutulan yas, melankoli, yabancılaşma ve köksüzleşme. Sürgün edilen artık hiçbir yere ait olamayacaktır, ömrünü kaybettiklerini kazanmak ve geri dönmek için çabalamakla geçirir.

İç savaş sonrası Meksika'ya ulaşabilen sürgünler, önce çeşitli bölgelere ve şehirlere dağıtılırlar. Meksika yüzölçümü İspanya'dan oldukça büyük bir ülkedir. İspanya'dan gelenler o dönemde gemiyle gelir. Haberler ise uzak köşelere hemen ulaşamaz. İspanyol sürgünler, aynı dili konuştukları halde yerleştirildikleri yerde kalmayı düşünmezler bile, çünkü kendi istekleriyle değil, vatanlarından zorla koparılıp gelmişlerdir buralara. Hep Franco'nun düşeceğini ve geri döneceklerini düşünürler ve eninde sonunda hepsi başkent Mexico City'e gelirler. Bunu eğer Franco düşerse hemen evlerine dönebilmek için yaparlar. Çünkü Franco düşer ve onlar bunu geç haber alırlarsa eve dönüşleri gecikir diye endişelenirler. Bu bize sürgün edilenin nasıl bir dönüş umudu taşıdığına dair iyi bir örnektir. Mantıkları veyahut gerçekler ne derse desin, yüreklerinin geri dönüş umuduyla yaşamını tüketir sürgün edilen. Genellikle de kendisi gibi olanlarla bir topluluk oluştururlar, kendi alışkanlıklarını gelenek ve göreneklerini sürdürmeye devam ederler.

Aslında bu sadece ülkesinden zorla koparılanlarda değil, ekonomik nedenlerle gelenlerde de rastlanılan bir durumdur. Tam da bu nedenle birçok şehirde her

nedenle göç edenlerin oluşturduğu mahalleler vardır. Bu durum entegrasyonu ve o topluma uyum sağlamayı engeller çünkü sürgün durumundaki kişi ölene kadar evine ve doğal ortamına dönmeyi umut ederek yaşar. Ama entelektüel bir sürgün için bu çok daha önemlidir. Çünkü entelektüeller uğruna mücadele edip, zihinlerinde getirdikleri o muazzam entelektüel birikimi, o kültürü taşımakla yükümlüdürler. Oysa geldikleri ülke ile bütünleşmeleri ancak bunun kaybı ile mümkündür.

Bu çalışmada incelenen **La gallina ciega** isimli eser, ölümünden sadece birkaç yıl önce ülkesine dönebilen bir yazarın ve bu dönüşün günlüklerinden oluşur. Max Aub, 74 günlük bu seyahatin günlüğünü tutar. Bu günlükte Aub sadece kendisi için değil iç savaşı kaybeden bütün cumhuriyetçi sürgünlerin ve hayatını kaybedenlerin kaybını dile getirir. Aub İspanyol II. Cumhuriyeti'nin sağladığı demokratik ortamı ve muazzam entelektüel birikimi ve bu uğurda verilen mücadeleyi idealize eder. İspanyol cumhuriyetçi sürgünler sadece geri dönmek istemezler, kaybolan bu ideali gerçekleştirmek, yeniden mücadeleye devam etmek ve kazanmak isterler. Böylece kırılan gururlarını, yenilginin ve ülkeden kaçmak zorunda kalmanın yarattığı utancı ve diğer kayıplarını telafi edebileceklerini düşünürler belki de.

Oysa kaybedilen bir daha telafi edilemez, çünkü sürgün edilen için ne zaman ne de mekân aynı kalacaktır, zaman her iki tarafı da değiştirir ama terkedilen ülke değişirken sürgün edilen de geldiği ülkede başka türlü değişimlere uğrayacaktır. Sonuçta Aub'un işaret edeceği gibi geçen zaman normal olmayacak ve sanki birkaç kat fazlası geçmiş gibi bir etki yaratacaktır.

Sürgün veya göç ile ilgili eserler sanıldığından çok daha fazladır. Ama buna rağmen bu konu yeterince önemli bir yerde durmamaktadır. Bu eserler çok çeşitli nedenlerle sürgün ile ilişkilidir. Bu çalışmada sürgünün kendisi üzerine en çok yazan yazarların, bu konu üzerine yazdıklarının incelenmesinin yanı sıra, sürgünü onların tanımları ile anlamaya çalışıp, küçük yaşlardan itibaren sürgünü ve köksüzlüğü deneyimlemiş olan Max Aub'un günlüklerinde sürgünün yansımalarının aktarılması amacı güdülmüştür. Aub'un bu eserleri o döneme ışık tutan önemli eserlerdir.

Tezin bölümlerine kısaca değinecek olursak, ilk bölümde sürgün ile ilgili

genel kuramlar, tanımlar ve kavramlar üzerinde durulmuştur. Bunun yanısıra aynı bölümde sürgün sosyo-psikolojik olarak detaylı bir şekilde ele alınarak, sürgün ile ilişkilendirilen kavramlar üzerine örnekler verilerek değerlendirme yapılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise İspanya’da sürgüne neden olan koşullar savaşın öncesi ve sonrası farklı açılardan ele alınmıştır. Kitlesele ve aynı zamanda entelektüel bir göçe sebep olan iç savaşın nedenleri ve sonuçları ele alınarak Max Aub’un yanısıra, diğer yazar ve entelektüellerin hangi koşullar altında sürgüne gitmek zorunda kaldıkları incelenmiştir. Aynı bölümde İspanyol Sürgün Edebiyatı ve bu edebiyatın ortaya çıkmasına neden olan koşulların yanısıra, bu edebiyatın tarihi gelişimi ve İspanyol Edebiyat Tarihi’ndeki yeri üzerine farklı görüşlere yer verilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Max Aub’un yaşam öyküsü, yazarın sürgün hayatının evreleri yer almaktadır. Ayrıca sürgünde bir yazar olmanın ve bu durumun edebi üretime olan etkileri benzer durumda olan yazarlar ile birlikte daha genel bir bakış açısı ile aktarılmıştır. Aynı zamanda bu bölümde Tanıklık Edebiyatı ele alınarak Max Aub’un günlüklerinde ve yazınında ne derecede ve hangi örneklerle benzerlik taşıdığı incelenmiştir.

Dördüncü ve son bölümde ise sürgünün otuz yılı aşkın sürgünde yaşamış ve hayatını kaybetmiş olan Max Aub üzerinde, ama özellikle eserleri ve edebi kişiliği üzerindeki etkileri ele alınmıştır. Bu bölümde yazarın eserleri üzerine önce genel bir inceleme yapıldıktan sonra yazınında öne çıkan konular ve kullandığı kurgu teknikleri örneklerle ele alınmaktadır. En son bölümde ise yazarın günlük tarzında yazdığı ve bu tezin inceleme konusu olan **La gallina ciega** ve **Diarios** isimli günlük tarzında yazılmış eserleri üzerinde sürgünün yansımaları detaylı bir şekilde incelenmiştir.

Sonuç bölümünde ise tez çalışmasıyla elde edilen veriler sonucunda çeşitli çıkarımlarda bulunularak, Max Aub’un eserlerinde sürgünün etkileri belirtilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SÜRGÜN

1.1. Tanımlar – Sürgün ile ilgili Kavramlar

Sürgün kavramının ilk kez ne zaman ortaya çıktığı net olarak bilinmese de toplumların başlangıcından itibaren bu kavramın var olduğunu söyleyebiliriz. Hatta, daha da geriye gidildiğinde, Âdem ile Havva'nın cennetten kovulmaları da sürgün kavramı ile ilişkilendirilebilir. Bu durumda sürgün kavramının insanlık tarihi ile başladığı söylenebilir.

Sürgün (**exilio**) terimi Latince'deki **exsilium**¹ kelimesinden gelmektedir. İspanyolcada sürgün anlamına gelen ve bir zamanlar yasalarda da yer alan, kişilerin sürgün cezası olarak tekil veya topluluk halinde anavatanlarından çıkarılmaları için kullanılan **destierro** sözcüğünün yerini günümüzde **exilio** sözcüğü almıştır. Edebiyatta ve Beşerî Bilimlerde sıklıkla kullanılan bu terimin kullanımına geçmeden önce sözlükteki anlamlarını incelemek faydalı olacaktır.

Diccionario de la Real Academia Española (DRAE) sözlüğüne göre **exilio** yani sürgün kelimesi: İlk olarak, kişinin yaşadığı topraklardan ayrılması, ikinci olarak genellikle politik nedenlerle yabancı bir ülkeye yerleşmesi, üçüncü olarak bir kişinin sürgün edilmesinin sonucu, dördüncü olarak sürgün olan kişinin yaşadığı yer ve son olarak da sürgün edilmiş insanlar topluluğu anlamını taşır (DRAE, 2017).

Türk Dil Kurumu sözlüğüne baktığımızda ise sürgün kelimesinin karşılığı olarak konumuzla ilgili olan ilk üç anlamı şunlardır: 1. Ceza olarak belli bir yerin dışında veya belli bir yerde oturtulan kimse 2. Sürülme işi, nefiy 3. Bir kimsenin sürüldüğü yer (TDK, 2018).

¹ <http://etimologias.dechile.net/?exilio>

Günümüzde sürgün ile aynı anlama geldiği düşünülen iki kelime daha vardır. Bunlar **refugiado** (mülteci), **asilado** (sığınmacı) kelimeleridir. Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre ikisi de aynı anlama gelmektedir ve sığınmacı kelimesi şöyle tanımlanmaktadır: 1. Başka bir ülkeye veya yere sığınmış olan kişi, sığınık, mülteci. 2. Yabancı bir ülkede iltica etmeden önce belirli bir süre kalan kimse (TDK, 2018).

Edward Said ise sürgün ve mülteci arasında fark olduğunu söyler. Ona göre sürgün asırlar öncesi devletlerinin, yasalara da dayanarak insanları ülke dışına sürme uygulamalarından gelir ve bir yalnızlık ve tinsellik taşır. Oysa mülteciler yirminci yüzyıl devletleri tarafından yaratılmışlardır ve günümüzde uluslararası yardıma ihtiyaç duyan çok sayıda masum ve sersemlemiş durumda insanı kasteden siyasi bir sözcük anlamını taşımaktadır (Said, 2006: 36).

İspanyolcada **transterrado** ve **emigrado** gibi benzer anlamlar taşıyan başka sözcükler de mevcuttur. Sürgün ve göç-göçmen kelimelerini birbirine karıştırmamak gerekir. Göç daha çok kişisel ve/veya ekonomik nedenlerle oluşurken ve daha iyi bir hayat için geri dönme olasılığı taşırken, sürgün politik nedenlerle, zulüm gördüğü ve/veya hayati tehlikesi mevcut olduğu için yaşadığı yeri terk etme zorunluluğu sonucunda meydana gelir. **Transterrado** terimi ise bir neolojizmdir, yani yeni üretilmiş bir kelimedir. İlk olarak José Gaos tarafından iç savaş sonrası İspanya'dan Meksika'ya giden entelektüel sürgün anlamında kullanılmış, Max Aub ve diğer yazarlar tarafından kabul görmüştür. **Filosofía mexicana de nuestros días** (Günümüzün Meksika Felsefesi) isimli kitabında yer alan, “Los Transterrados españoles de la filosofía en Mexico (Meksika’da Felsefenin İspanyol Transterradoları)” isimli makalesinde José Gaos şöyle der: “Burada belli bir süre yaşadktan sonra artık kendimizi **des-terrado** değil sadece **trans-terrado** olarak hissetmekteyiz”. Aşağıdaki paragrafta detaylıca açıklayacağımız gibi **transterrado** bir anayurttan diğerine sürgün anlamına gelmektedir (Gaos, 1954: 316).

José Luis Abellán ise bu kelimenin kullanılma nedenini “El exilio de 1939: la actitud existencial del transterrado (1939 Sürgünü: Transterrado’nun Varoluşsal Tutumu)” makalesinde şu şekilde açıklamaktadır. Meksika devlet başkanı Lázaro Cárdenas İspanya cumhuriyetçilerini desteklemekle kalmamış, onları kendi ülkesine

samimiyetle buyur ederek, Meksika'ya kabul edilmelerini kolaylaştırmak için elinden geleni yapmıştır. Meksika onları kendi çocukları gibi bağrına basmıştır. Cumhuriyetçiler kendi ülkelerinde mücadele ederek kaybettikleri yönetim biçimini bu ülkede yaşayabileceklerdir. Aslında İspanyol devrimi ve Meksika devriminin amaç ve ideallerinin örtüşmesi sonucunda ortaya çıkan kimlik bu tutuma yol açmıştır. İşte tam da bu nedenle Gaos **trans-terrado** terimini kullanmıştır. Yani sanki iki anayurt vardır ve **des-terrado** teriminde olduğu gibi anayurttan kovulma değil, sadece bir anayurttan diğerine geçme söz konusudur (Abellán, 2001: 24).

Transterrado terimi oldukça kabul görmüş ve Max Aub da dahil olmak üzere birçok entelektüel tarafından kullanılmıştır. Örneğin Ignacio Soldevila'nın yayına hazırladığı **Max Aub: veinticinco años despues (MaxAub: yirmi yıl sonra)** adlı kitabının, araştırmacı Sanz Álvarez tarafından yazılan bir bölümü “Vivir en España desde la distancia: transterrado Max Aub (Uzaktan İspanya'da Yaşamak: transterrado Max Aub)” başlığına ayrılmıştır (Sanz, 1999: 159).

Cela (1996) ise çalışmasında **exilio** (sürgün) teriminin İspanyol İç Savaşı sonrasında bir grup insan açısından farklı anlamları olduğunu söyler. İspanyol İç Savaşı sonunda yenilenler, yani Franco ve taraftarları için sürgün vatan haini olmakla eş anlamlıdır. Bu bir grup insan, diğer İspanyol vatandaşlarını hiç düşünmeden böyle bir bakış açısı geliştirmişlerdir. Bu bakış açısı ise düşmanlık duyguları ve farklı olanın aşağılanması duyguları ile karışmıştır. Üstelik gidenlerin yokluğunun kalıcı olacağını ve ülkenin geleceği üzerinde hiçbir etkisi olmayacağını varsaymıştır. Oysa yenilenler için sürgün; Fransız toplama kampları, sığınmacı olarak çekilen fiziksel acılar, başka yeni bir yaşama başlarken yüzleştikleri haksızlık, uzak diyarlara yolculuk, bazı durumlarda savaş sonrası ülkeye geri dönme, ama hepsinde, kendi ülkesinde yerleşmiş olan diğer İspanya için var olmaktan vazgeçme acısı anlamına geliyordu.

1.2. Sürgün Kuramları

Bu bölümde sürgün üzerine değişik kuramlar yer almaktadır. Kendisi de sürgün edilmiş birçok kuramcı ve edebiyatçı bu konu üzerine değişik eserler kaleme

almışlardır.

Küçük yaşta edindiği sürgün deneyimi nedeniyle bu konu üzerine çok düşünmüş ve birçok metin yazmış olan Edward W. Said'in sürgün tanımına ve sürgün üzerine yazdıklarına bir göz atalım. Said Kudüs'te doğmuş, ailesinin 1948 yılında mülteci durumuna düşmesinden sonra hayatını anayurdundan uzakta geçirmiş, Hristiyan Arap bir aileden gelmektedir. Anadili Arapça olduğu halde, Mısır'da devam ettiği İngiliz yatılı okulunda alfabesi bile anadilinden farklı olan İngilizce dilinde okuma yazmayı öğrenmiştir. Bu okuldaki öğrencilerin büyük bir kısmının anadili olan Arapçanın konuşulması yasaktır. Said Sürgünü şöyle tanımlar:

“Sürgün hakkında düşünmek tuhaf bir biçimde davetkar hatta kışkırtıcı bir şeydir de, sürgünü yaşamak korkunçtur. Sürgün, bir insan ile doğup büyüdüğü yer arasında, benlik ile benliğin gerçek yuvası arasında zorla açılmış olan onulmaz gediktir: Özündeki kederin üstesinden gelmek mümkün değildir. Tarihin ve edebiyatın, sürgünü insanın hayatında kahramanca, romantik, şanlı ve hatta muzafferane sayfalar açan bir durum olarak betimleyen hikayeler barındırdıkları doğrudur. Ama bunlar hikâyeden, yabancılaşmanın kötürümleştirici hüznünü alt etme çabasından ibarettir. Sürgünde elde edilen kazanımlar sonsuza dek arkada bırakılmış bir şeyin kaybedilmesiyle sürekli olarak baltalanır” (Said, 2006: 28).

Edward W. Said'e göre sürgünün özündeki kederin üstesinden gelmek mümkün olmadığı gibi eve dönmek de söz konusu değildir. Ve tam da bu nedenle sürgünün ömrü bu kaybı, yönetilecek yeni bir dünya yaratarak telafi etmekle geçer. Ona göre sürgünlerin birçoğunun romancı, entelektüel ve siyasi eylemci olması boşuna değildir çünkü bu mesleklerin hepsi de nesnelere asgari oranda yatırım gerektirirken hareketliliğe ve beceriye çok daha fazla önem verir (Said, 2006: 37).

Edward W. Said **Entelektüel Sürgün, Marjinal Yabancı** isimli kitabının III. bölümünde sürgünün modernlik öncesi dönemlerle günümüzdeki farkları üzerinde de durur ve sürgünün, ilk başlarda bireysel bir ceza olarak ortaya çıkmışken daha sonraları bir topluluğu ya da halkı ait oldukları topraklardan koparıp atacak kadar acımasız ve kadın, çocuk, suçlu veya suçsuz olmaları gözetilmeden sadece bir topluluğa ait olmanın yeterli görüldüğü, bütün bir kitleyi etkileyecek bir cezaya dönüşmüş olduğunu belirtir.

“En hüzünlü yazgılardan biridir sürgün. Modernlik öncesi dönemlerde sürgün iyice korkunç bir cezaydı; çünkü sadece aileden ve aşına mekânlardan uzakta amaçsızca dolaşmaktan öte bir şeydi, aynı zamanda kendini hiçbir zaman evinde hissetmeyen, etrafına hiç uyum sağlayamayan, geçmişe yatıştırılmaz bir acıyla, bugüne ve geleceğe ise buruklukla bakan biri, sürekli toplumdışı olan biri olmak anlamına da geliyordu. Sürgün fikri bir cüzzamlı, toplumsal ve ahlâki anlamda bir parya olmaktan duyulan korku ile bağlantılı olmuştur her zaman. Yirminci yüzyılda sürgün bazı bireylere -Roma'dan Karadeniz kıyısındaki ücra bir kasabaya sürülen büyük Latin şair Ovidius gibi- yönelik şiddetli, münhasır bir cezadan, çoğunlukla savaş, kıtlık ve hastalık gibi gayri şahsi güçlerin istenmeyen bir sonucu olarak bütün bir topluluğu ya da halkı etkileyen acımasız bir cezaya dönüşmüştür” (Said, 1994: 53).

Ayrıca sürgün doğduğunuz, büyüdüğünüz yerden tamamen uzaklaşmak ve kopmak değildir, keşke öyle olabilseydi der Said, çünkü böylece unutmak ve yeniden başlamak mümkün olurdu ama tamamen unutamadığınız ve vazgeçemediğiniz gibi hep bir geri dönüş umudu taşıdığınız için sürgünde yaşamak hep bir "arada kalma" durumudur. Sırf bu nedenle rahat ve güvenlikte olma durumu bir tehlikedir çünkü sürgünün asıl işi hayatta kalmaya çalışmak olduğunda düşünmeye ve hatırlamaya vakti olmaz.

“Sürgün olmanın bütünüyle kopuk, yalıtılmış, doğduğunuz yerden umutsuzca ayrılmış olmak demek olduğu yolunda yaygın ama tamamen yanlış bir varsayım vardır. Bu yalınkat ayırım keşke doğru olsaydı, çünkü o zaman arkada bıraktığınız şeyin, bir bakıma, düşünülemez ve hiçbir biçimde geri getirilemez olduğunu bilmek gibi bir teselliniz olurdu. İşin aslı şu ki sürgünlerin çoğu için güçlük sadece yuvadan uzakta yaşamak zorunda bırakılmaktan kaynaklanmaz; daha çok günümüz dünyasında sürgünde olduğunuzu, yuvanızın aslında pek de uzakta olmadığını hatırlatan birçok şeyle birlikte yaşamaktan, çağdaş günlük hayatın normal akışının sizi eski yerinizle sürekli ona ulaşacak gibi olduğunuz ama bir türlü ulaşamadığınız bir temas halinde tutmasından kaynaklanır. Bu yüzden sürgün bir arada kalma durumundadır ne yeni ortamıyla tamamen birleşebilir ne de eskisinden tamamen kopabilir ne bağlanmışlıkları tamdır ne de kopmuşlukları bir düzeyde nostaljik ve duygusalsa bir başka düzeyde becerikli bir taklitçi ya da gizlice toplum dışına atılmış biridir. Hayatta kalmayı becermek asıl uğraş haline gelince sürekli tetikte durulması gereken bir tehdit çıkar ortaya: fazla rahat ve güvenli olma tehlikesi” (Said, 1994: 54).

Theodor W. Adorno da vatanı Almanya'dan, Hitler tarafından sürgün edilmiş ve sürgün üzerine yazılar kaleme almış önemli yazarlardan biridir. Edward Said, Adorno'nun sürgünün verdiği hazzardan hiç söz etmediğini söyler oysa sürgünde olmak entelektüelin endişelerini ya da yalnızlık duygularını yatıştırmamakla beraber ona birtakım faydalar sağlamaktadır. Bunlar ödüller ve hatta ayrıcalıklar olabilir.

Çünkü entelektüel olmak temelinde bilgi ve özgürlük gerektirir ve üstüne üstlük bunlar fiilen yaşandıkları zaman anlam kazanırlar. Sürgünde olmanın diğer bir avantajı ise sürgündeki kişinin bakış açısı olarak adlandırılabilceğimiz, sürgün kişiye daha geniş ve özgün bir bakış açısı kazandırmasıdır. Sürgün edilen, olayların sadece sonucuna bakmaz, nasıl o hale geldiklerini de görebilir, dolayısıyla olaylara Tanrı vergisi gibi değil de tamamen insanların ortaya çıkardığı olgular olarak bakma yetisini kazanmıştır. Sonuncu avantaj ise sürgündeki kişinin hep marjinal olması dolayısıyla ortaya çıkar. Sürgün edilen önceden belirlenmiş bir yolu izleyemeyeceği için kendisi o yolu çizmek durumundadır. Bu ise zorluk gibi görünse de aslında ona özgür bir şekilde kendi çizdiği yoldan gitme olanağı sağlar. Said aşağıdaki sözlerle sürgün, marjinallik ve entelektüellik arasında bir bağ kurarak, bu yazgının mahrumiyet olarak değil de bir keşif süreci olarak yaşanabilirse bundan eşsiz bir haz alınabileceğini savunur:

“Entelektüel için sürgünle yerinden olma, asli yapıtaşlarını "idare etme "nin ve çizilmiş yollardan gitmenin oluşturduğu bildik bir hayat yaşamaktan kurtulmak demektir. Sürgün her zaman bir marjinal olacağınız ve önceden belirlenmiş bir yolu izleyemediğiniz için bir entelektüel olarak yaptığınız her şeyi kendi kendinize yapmanız gerektiği anlamına gelir. Bu yazgıyı bir mahrumiyet, hayıflanılacak bir şey olarak değil de bir tür özgürlük; her şeyi önünüze koyduğunuz belli bir amaç tarafından belirlenen, kendi kendinize oluşturduğunuz bir modele göre yaptığınız, hangi konu ilginizi çekiyorsa onunla uğraştığınız bir keşif süreci olarak yaşayabilerseniz eşi benzeri olmayan bir haz alırsınız [...] (Said, 1994: 65).

Yukarıda Said’in atıfta bulunduğu Theodor W. Adorno **Minima Moralia** adlı kitabının “Sakatlanmış Yaşamdan Yansımalar” başlığı altındaki bölümlerde sürgünün değişik yansımaları ve etkileri üzerinde durur. Ona göre “yanlış yaşam doğru yaşanamaz” (Adorno, 1997: 41). Bu eserdeki metinler sürgün ve mültecilik üzerine oldukça aydınlatıcı metinler olmalarının yanı sıra son derece hüznü ve iç buran metinlerdir aynı zamanda.

Kitap üç ana bölümden oluşur, her bölümün altında ise numaralarla ayrıştırılmış kısa metinler yer alır. “Evsizlere Sığınmak” başlıklı birinci bölüm’ün onsekiz numaralı kısmında sürgünün yaşamına dair şunları söyler:

“[...] Bir otel ya da pansiyona taşınarak kendi ikametgahımızın sorumluluğundan kaçma çabası da mülteciliğin dışardan dayatılmış koşullarının bilgece bir seçim olarak görünmesini sağlar. En ağır darbeyi yiyenlerse, her yerde olduğu gibi, seçme imkanına sahip olmayanlardır. Kentin çöküntü bölgelerinde değilse bile, yarın yerini kümelerle, arabalara, vagonlara, kamplara ya da düpedüz açık havaya bırakabilecek kulübelere yaşamaktadırlar. Ev, geçmişte kalmıştır. Çalışma ve toplama kampları kadar, Avrupa kentlerinin bombalanması da teknolojinin içkin gelişmesiyle eve çoktan biçilmiş olan hükmün sonunda infaz edilmesidir sadece. [...]” (Adorno, 1997: 40).

Sürgünün ve sürgün olmanın çok çeşitli biçimleri olmasına rağmen yol açtığı acının ve hayal kırıklığının evrenselliği Max Aub’un eserlerinde de sıkça göze çarpar. Bunu, yazarın sürgünün koparıldığı anavatanında izlerinin silinmesi üzerine yazdıkları ile olan benzerlikte görebiliriz. Sürgünün neredeyse tek dayanağı olan bu anıların korunamadığından söz eder Adorno. İkinci Dünya Savaşı sonrasında terk etmek zorunda kaldıkları ülkenin kapitalizmin etkisiyle hızlı değişimi sonucunda zihinlerinde koruyup sığındıkları anıların ve o yaşama dair izlerin de yok oluşunu gene aynı bölümün 25. kısmında aşağıdaki sözlerle ifade eder:

“Zihnimizde onlara yer yok. — Mültecilerin eski yaşamlarının silindiğini biliriz. Eskiden tutuklama emriydi, bugünse zihinsel yaşantıdır ülkeden ülkeye taşınamayan. Şeyleşmemiş olanın, sayılıp ölçülemeyenin yaşamı da son bulmaktadır. Ancak, şeyleşme bununla da yetinmeyerek kendi karşısına, dolaysızca fiilileşemeyen yaşama da yayılıyor: Sadece düşünce ve anımsama olarak sürüp giden şeylere. Bunlar için özel bir terim de icat edildi: "Özgeçmiş". Soru formunda, cinsiyet, yaş ve mesleğin altında görülebilir. Yaşam, ihlali tamamlansın diye, birleşmiş istatistikçilerin zafer otomobiline bağlanıp sürüklenmektedir ve artık geçmiş bile korunamamaktadır bugünden, onu anımsamakla bir kez daha unutuluşa teslim eden bugünden” (Adorno, 1997: 48-49).

Adorno, Hitler dönemindeki sürgünün entelektüel bir sürgün olduğunu ve sürgünlerin kültürü, mülteci olarak sığındıkları ülkede sürdürmekle kalmayıp o zihni temsil ettiklerini söyler. Ancak sözü edilen kültürün aynı şekilde sürgün edilen ülkeye geri dönüşü artık mümkün olmayacaktır. Adorno kitabın ilk bölümünün “Kültüre Dönüş” başlıklı 35. kısmında şöyle der:

“[...] Hitler kültürü yok etmiştir. Hitler Bay X'i sürgüne yollamıştır, öyleyse Bay X kültürdür. Evet, öyledir aslında. Hem çalışkanlıklarıyla hem de nüfuz alanlarının kesin olarak ayrışması sayesinde yurtdışında Alman zihnini temsil etme maharetini gösteren mültecilerin edebî ürünlerine kısa bir bakış bile mutlu bir yeniden inşadan ne beklenebileceğini ortaya

koyuyor: Broadway yöntemlerinin Kurfurstendamm'a ithali- ama yirmili yıllarda da bu ikisi arasındaki fark, İkincisinin niyetlerinin iyiliği değil, araçlarının yetersizliği idi sadece [...]” (Adorno, 1997: 60).

Sürgün edilenlerin yaşamlarına devam edebilmeleri için mülteci oldukları ülkenin kültürü ile bütünleşmeleri gerekir oysa bu da zihinsel olarak korumaya çalıştıkları kültürün dönüşümü ve kaybı demektir.

1.3. Sürgüne Sosyo-psikolojik Açıdan Bakış

Sürgün tanımları ve kuramları kısmında da gördüğümüz gibi sürgün konusu oldukça geniş ve çeşitli tanımlara, birbirinden farklı hafızalara ve deneyimlere sahiptir. Sürgün, kişilerin yaşına, deneyimine, gidilen ülkeye ve ülkenin göçmen politikalarına, mesleklerine göre değişiklik gösterir. Ancak buna rağmen ortak ve sık karşılaşılan birtakım kavramlardan söz edebiliriz. Nostalji, melankoli, yabancılaşma bunlar arasındadır.

Sürgün deneyimi ile yazılmış metinlerde bunların izine rastlamak çok mümkündür. Theodor W. Adorno ve Walter Benjamin’in eserleri bunlara ilk örnek gösterebilecek metinlerdir.

Adorno’nun başyapıtı olarak görülen **Minima Moralia** isimli eseri Besim F. Dellaloğlu’na göre yersiz yurtsuzluğun, hiçbir yerde evde olamamanın metnidir. Dellaloğlu makalesinde şöyle der:

“Minima Moralia, yolculuğun, yolda olmanın metnidir; yersiz yurtsuzluğun, hiçbir yerde evde olamamanın metni. Meseleyi daha somutlaştırmak gerekirse, Minima Moralia, bir göçmenin, mültecinin metnidir. 1951’de yayınlanan Minima Moralia, 1940’larda yazılmıştır. Dolayısıyla o, evde olamamanın, evde hissedememenin metnidir. Minima Moralia’nın güçlü bir Benjamin bağlantısı olduğunu düşünürüm hep. Minima Moralia, sanki Adorno’daki Benjamin’dir; Adorno’daki Benjamin etkisinin en somut olduğu, Benjamin’in 1940’taki intiharının Adorno üzerindeki etkisinin en belirgin olduğu Adorno metnidir. Adorno o’nun bir an da olsa, Benjamin olmayı denediği, istediği metin. Buradan, en passant, şöyle bir sonuç çıkar aslında: Benjamin ebedi göçebe, mültecidir, hep yersizyurtsuzdur. Minima Moralia’da Adorno Benjamin’e dokunur” (Dellaloğlu,2003: 33).

Makalede sözü edilen Adorno'daki Benjamin, 1940 yılında Gestapo'dan kaçarken Fransa-İspanya sınırında intihar eden Walter Benjamin'dir. Naziler iktidara geldiğinde Berlin'i terk etmek zorunda kalan Benjamin 1930'larda New York'ta bulunan Adorno ve Horkheimer'in Amerika'ya gelmesi çağrılarını Avrupa'da hala savunulacak şeyler olduğu gerekçesiyle reddetmiştir. Ancak savaş başlayınca Paris'teki evi Gestapo tarafından basılınca gönülsüz de olsa Amerika'ya gitmeyi kabul eder. ABD'ye giriş vizesi alır, ancak bir mülteci grubuyla İspanya'ya geçerken sınır kapatılır, Gestapo'ya teslim edilme korkusuyla intihar eder ve İspanya sınırındaki Portbou kasabasına gömülür (Benjamin,1993: 6)².

Benjamin Adorno'nun dediği gibi ebedi göçebe, mültecidir, hep yersiz yurtsuzdur. **Infancia en Berlín hacia 1900** (1900'lere doğru Berlin'de Çocukluk) isimli kitabının girişinde şehri ormana benzetir, kaybolmayı ve yolunu bulmayı tıpkı ormandakine benzer bir şekilde tarif eder.

Bir şehirde ne yöne gideceğini bilmemek önemli değil. Öte yandan, kaybolmak, ormanda kaybolmuş gibi bir şehirde de öğrenmeyi gerektirir. Sokak işaretleri kuru dalların gıcirtısı gibi dolaşan ile konuşmalı ve şehir merkezlerinin sokakları günün saatlerini dağın boşlukları kadar açık bir şekilde yansıtmalıdır (Benjamin,1982: 15)³.

Benjamin'in eserlerinde nostaljiye sık sık rastlarız, aynı kitabın başka bir kısa öyküsünde unutulana asla tam olarak geri getiremeyeceğimizi savunur. Belki de böyle olması daha iyidir. Çünkü, onu geri getirmek için ortaya çıkacak olan çatışma o kadar yıkıcı olur ki anında nostaljimizi anlamaya çalışmaktan vazgeçmeliyiz. Şu ya da bu şekilde bunu biliriz ve içimizde ne kadar derinde yatıyorsa o kadar unutuyor olmamız çok daha iyidir (Benjamin,1982: 76).

² Kitabın başında yer alan ve kitabı yayına hazırlayan Nurdan Gürbilek'in hazırladığı 1991 tarihli Sunuş bölümünden alıntılanmıştır

³ İspanyolca'dan Türkçe'ye yapılan bütün çeviriler bu çalışmanın yazarına aittir.

Walter Benjamin **Discursos interrumpidos**⁴ isimli kitabının “Sombras breves” bölümünün “Demasiado cerca” kısmında şunları söylemektedir:

Ve yine de Notre-Dame önünde boyun eğdim. Ve bana boyun eğdiren ise nostalji idi. Nostalji tam olarak Paris’te iken, rüyalarda beni buldu. Bu nostalji nereden geldi? Ve onun yerinden edilmiş nesnesi nerede tanınmadı? İşte bu: Rüyamda ona çok yaklaştım. İmgeye doğru uzaktan acele eden değil beni özlem duyduğum şeyin tam kalbinde yakalamış olan emsalsiz nostalji. İmgenin ve sahip olmanın eşliğini aşmış olan ve sadece yaşamın, dönüşen, yaşlanan, gençleşen ve imgesiz tüm imgelerin sığındığı ismin gücünü bilen şanslı olanıydı (Benjamin,1989: 145).

Sürgüne gidilen toplumda bir bölgedeki sürgünlerin sayısı ne kadar artarsa o toplum ile bütünleşmedeki başarısızlık o kadar artacaktır. Bu durum, terk etmek zorunda kaldıkları ülkenin geleneklerini ve yaşam biçimlerini muhafaza edebilecek özerk bir topluluk oluşturmak için daha elverişli olacaktır. Bu ise büyük ölçüde geçmişin anılarına bağlı kalma kararlılığından gelir. Tıpkı sürgünle kaybedilen her şeyi sıkça ve takıntılı bir şekilde yeniden yaratma ihtiyacı gibi sürgün deneyiminin travmatik ve ani doğası, asimilasyonu zorlaştırır (Sánchez Zapatero, 2007).

Anayurda dönüş de bütün sürgünlerin konumlarına, deneyimlerine bağlı olarak zamanı değişen ama er ya da geç ortaya çıkacak konulardan biridir. Bu konu üzerine yazan birçok İspanyol sürgün yazar vardır. Ama özellikle Max Aub’un birçok eserinde bu temaya rastlarız örneğin, **Las Vueltas, La Gallina Ciega: Diario español, Diarios (1939 - 1972), Enero sin nombre**. Aub diktatörlük İspanya’sına dönmek konusunda gösterdiği eleştirel tutumu ve bu konuda birçok eser kaleme almış olması nedeniyle bu konuda temsilci olarak kabul edilebilir. Melankoli, ait olduğu yerden kovulma, bozguna uğrama ve İspanya’ya duyulan sevgi, özlem ve nostalji duygularının ifadesine sadece **La gallina ciega: Diario español ve Diarios (1939 – 1972)** isimli günlük tarzında yazılmış kitaplarında değil sürgünde kaleme aldığı neredeyse bütün yapıtlarında sık sık karşılaşıyoruz. **No son cuentos**⁵ isimli

⁴ **Discursos interrumpidos**’u Türkçe’ye Bölünmüş Konuşmalar, “Sombras breves”i “Kısa Gölgeler” ve “Demasiado cerca” yı “Gereğinden Fazla Yakın” olarak çevirebiliriz.

⁵ Kitabın başlığı Türkçe’ye **Bunlar Hikâye Değiller** olarak çevirilebilir. Ama Aub burada aynı zamanda kelime oyunu yapar, hikâye anlatmıyorum, uydurma değil, anlatılanların hepsi gerçek anlamında kullanmıştır.

kitabında Fransa ve Afrika'daki toplama kamplarını ve oradaki yaşamı konu eden hikâyeleri yer alır. Bu hikâyeler başlığından da anlaşılacağı gibi Aub'un kurgulanmış kendi anılarıdır. Örneğin Kasım 1940 yılında Max Aub'un diğer cumhuriyetçi İspanyollarla birlikte Vernet'ten Cezayir'e Djelfa kampına El Sidi Aicha isimli geminin mahzeninde gönderilirken yaşadığı deneyimi, aynı kitabın son öyküsü olan “Yo no invento nada” öyküsünün anlatıcısı aracılığıyla aşağıdaki kelimelerle anlatır:

Sidi Aicha'nın mahzenine iki iki zincirlenmiş bir şekilde indik. Tren vagonundan buharın kokuşmuş bağırsaklarına altı metre yürüdük, kör, duvarlarının harcında patlayan ışıktan sersemlemiş, denizin altın mavisi, Pireneler'in uzak moru: İspanya elimizin uzanabileceği kadar yakın. O demir bağırsaklar at kokusunu sızdırıyordu. Cezayir'e ulaşmamız üç gün sürdü (Aub, 1944: 127).

Aub'un sürgünü ve İspanya'nın artık ulaşılamaz olduğunu ilk idrak edişi Djelfa kampında olacaktır. Burada kaleme aldığı şiirleri yaşadığı kayıplar ve bunların yarattığı duygular üzerine olacaktır.

Sürgün deneyiminde nostaljinin ve melankolinin yanı sıra karşılaşılan diğer bir kavram ise yabancılaşmadır. Balım (2016) araştırmasında her bir düşünürün, yabancılaşmayı farklı yönlerden değerlendirdiğini söyleyerek, düşünürlerin değerlendirmelerini şu şekilde özetler: “Hegel ve Feuerbach kişinin kendine yabancılaşmasını metafizik bağlamda tartışırken Marx, üretim sürecinin değişimiyle beraber emeğin kişinin kendine yabancılaşmasına neden olan dönüşümüne dikkat çekmiş, Weber bürokrasi, Durkheim ise anomi kavramı⁶ üzerinden yabancılaşmayı ele almıştır. Fromm'un ise özellikle yabancılaşma konusunda çağdaş toplumsal yapı içindeki insanın durumuna odaklandığı sonucuna varılmıştır” (Balım, 2016: 5).

⁶ Durkheim'e göre anomi, toplum için düzenleyici bir görevi olan kuralların, ekonomik sarsıntılar ya da ilerlemeler, savaş, göç, kriz anları gibi çeşitli tetikleyici durumlarla bu işlevini yitirmesini ifade etmektedir. Kuralların hükümsüz olmasıyla beraber de toplumda genel itibarıyla kaotik bir yapı yerleşmeye başlamaktadır (Balım,2016, s.4).

Yukarıda sözü edilen düşünürlerin değerlendirmelerini, Melvin Seeman yabancılaşma üzerine yaptığı çalışmasında incelemiştir. Seeman (1959) yabancılaşma kavramının klasik sosyolojide yaygın bir konu olduğunu söylerken beş alternatif boyut tanımlamaktadır. Bunları şöyle sıralayabiliriz: **Powerlessness** (güçsüzlük), **meaninglessness** (anlamsızlık), **normlessness** (kuralsızlık), **isolation** (izolasyon), ve **self-estrangement** (kendine yabancılaşma). Seeman yabancılaşma kavramının hem çağdaş edebiyat hem de sosyolojik düşünce tarihinde önemli bir yer tuttuğunu belirtir. Seeman ayrıca, yabancılaşma konusunun Marx, Weber ve Durkheim gibi felsefecilerin klasik eserlerinde temel bir konu olduğunu söylerken yanı sıra çağdaş çalışmalarda yabancılaşma gerçeğinden ortaya çıkan sonuçların farklılaştığını ifade eder (Seeman,1959)⁷.

Balım (2016) yabancılaşma üzerine yaptığı araştırmasında, sistemi meşrulaştırma kuramı ve yabancılaşma arasındaki ilişkiye dikkat çekmektedir. Sistemi meşrulaştırma kuramına göre, insanlarda çıkarlarının tersine bile olsa statükoyu doğal, kaçınılmaz ve adil olarak algılayarak, onun devamlılığını sağlama eğilimleri vardır. Yani sistemi meşrulaştırma düzeyi yüksek olanlar, sistemin devamlılığını sağlayan yaygın yapıları her yönüyle kabul etmektedirler (Jost ve Banaji, 1994, akt., Balım, 2016). Balım araştırmalarının sonucunda, sistemi meşrulaştırma ve yabancılaşma arasında beklendiği gibi negatif yönde anlamlı bir ilişki görüldüğünü tespit etmiştir. Sistemin meşrulaştırılmasıyla beraber, insanlar toplumda yer etmiş her türlü politik, ekonomik, sosyal, cinsi düzenlemeyi yaşamlarının önemli bir parçası haline getirmektedirler (Jost ve Banaji, 1994, akt., Balım, 2016).

Balım'a göre bu düzenlemelerin varlıkları kaçınılmaz bir durum olarak değerlendirilmektedir. Üstelik bahsi geçen düzenlemeler, politika, ekonomi ve sosyal alanlardaki kurumlar aracılığıyla toplumsal yaşama hükmetmektedir. Öte yandan Abraham ve Anderson (1984), yapmış oldukları çalışmada, kişilerin ekonomi, aile, politika ve eğitim kurumlarına düşünce ve davranış yönünden desteklerinin

⁷ İngilizce'den Türkçe'ye yapılan bütün çeviriler bu çalışmanın yazarına aittir.

azalmasıyla yabancılaşmanın arttığını ortaya koymuştur (Akt., Balım, 2016). Çalışmada sistemi meşrulaştırma ve yabancılaşma arasındaki ilişkiyi şu şekilde açıklamaktadır: Küçük yaşlardan itibaren kişilerin, sosyalleşme süreciyle beraber, uyum sağlamaları beklenen farklı alanlardaki toplumsal yapıyla olan bağlarının gücünün derecesi, onların toplumla olan bağlarının da zayıf ya da güçlü olmasıyla ilişkili olduğu düşünülmektedir. Balım daha sonra değişik çalışmaları değerlendirerek, sistemi meşrulaştırma eğilimi tüm insanlarda görülebilmekle beraber özellikle sağ politik yönelimde kendini daha yoğun bir şekilde gösterir demektedir (Jost, 2006, akt., Balım, 2016).

José Ángel Ascunce (2008) ise çalışmasında sürgüne gidenlerin nasıl ve neden yabancılaşma içerisine düştüklerini açıklarken yabancılaşmayı da tanımlar: Sürgünün kişisel bir trajedi olarak gerçekliği, köklerinden koparılma nedeni ile belirlenen alanların ötesine geçer. Sürgün, normal şartlarda, hak ve mantık ile doğal yaşam alanında sahip olması gereken, yaşamı ve tarihi reddeder. Atılma, özgün bir konumda kendisine ait olandan, farklı bir kişisel tarihi belirleyen, farklı bir varoluşa zorlar. Hiçbir zaman orada olmaktan hoşlanmayacakları bir yerde güç kullanarak olmaya mecbur bırakılırlar: kökeninden kaynaklı uygunsuz bir toprakta sürgün edilirler. Bu kişiler istenmeyen ama zor yoluyla bir varoluşu yaşadıklarının farkındadırlar. Vatan kaybıyla kişisel tarihleri ve normal şartlarda yaşayacakları varoluş da onlardan alınır. Onlar artık geçmişi ve kişiliği olmayan öznelardir. Sürgün, “ötekilik” ile, sadece öznenin dışındaki gerçeklikle değil, kendi öznel ve ruhsal gerçekliğiyle ilişkili bir “ötekilik” tarafından tanımlanır. Kendisi olmayı, başka bir geçmiş ve kendi sahip olduklarından farklı bir yerde, kendisine dayatılan kişilik olan, diğer bir kimlik için bırakır. Sözü edilen bu alanlar tam anlamıyla anlamsal ve duygusal, ama çok trajik olan yabancılaşma alanlarıdır. Yabancılaşma kendi kimliğini, başka bir varlığın doğasını üstlenmeye, bir başkasına veya daha önce söylendiği gibi kendini ötekilikte tanımlamaya, zorlayan bir güç nedeniyle kaybetmesi anlamına gelir (Ascunce, 2008, akt., Ascunce, 2013).

Yabancılaşma nedeniyle, özne, bu durumda sürgün edilen kişi, kendi kişiliğini ve kendi tarihini kaybederek, gerçek kimliğini reddeder. Sürgün edilen

kendi gerçek kişiliği, doğal yaşamı ve kendi geçmişi ile ilişkili olarak bir “ötekidir”. Sürgün edilen, “özgün ben”i başkasına dönuşmek için kaybeder, özünde ve kökeninde sürgün edilen, kendisi için bir yabancıdır. Sürülmüş veya sürgün edilmiş özne “öteki”nde “ötekini” yaşar. Sürgün yabancılaşmadır ve sürgün özne yabancılaşır. (Ascunce, 2013).

İKİNCİ BÖLÜM

2. İSPANYA'DA SÜRGÜNE NEDEN OLAN KOŞULLAR: ÖNCESİ VE SONRASI

2.1. İspanyol İç Savaşı

İç savaşı anlamak için savaşı oluşturan koşullara ve o sırada toplumu oluşturan dinamiklerin yapısına bakmamız gerekir. Bunun için 1900 - 1939 yılları arasındaki önemli olaylara değinmek ve toplumu iç savaşa sürükleyen nedenlere bir göz atmak iç savaşı ve sürgüne yol açan koşulları anlamamıza yardımcı olacaktır.

20. Yüzyılın başlarında 1898 yılında **El desastre** yani Felaket olarak adlandırılan ve İspanya'nın en son kolonileri Küba, Filipinler ve Porto Rico ve Carolina, Mariana ve Palau takımadalarına⁸ bağlı olan adaları kaybetmesi ile sonuçlanan savaşlar ve bundan sonra birbiri ardına gelen diğer felaketlerin sonucunda İspanyol toplumu **öforik** ve kayıtsız bir ortam ve tutum içinde bulunuyordu. Geçmişin gelen bu etkiler, toplum yapısında değişik boyutlarda gözlenebilmektedir. Pierre Villar **La guerra civil española (İspanyol İç Savaşı)** isimli İç savaş üzerine kaleme aldığı eserinde yirminci yüzyıl İspanya'sına on dokuzuncu yüzyıldan birçok dengesizliğin miras kaldığını söyleyerek bunları aşağıdaki gibi bölümlere ayırarak açıklamaktadır:

Sosyal: Eski tarım rejiminin kalıntıları, sanayideki tutarsız yapılar, Bölgesel: Devletin bünyesinde eski tarihsel oluşumlar içinde muhalif ve maddi açıdan eşit olmayan bir gelişim. Maneviyat: Katolik kilisesi, militan bir anti klerikalizme karşı anarşik halk kitlelerinde tutkulu, belirli bir burjuvazi kesiminde ise politik-ideolojik olarak tepkiye neden olan baskın bir yaklaşımı sürdürmektedir (Villar, 1986: .2).

Aslında bu felaketler toplumun demokratikleşmesi yolunda birtakım adımların atılmasına sebep olmakla birlikte toplumun her kesiminde karamsarlığa yol

⁸ Bu son üç takımadaya bağlı adalar diğerlerinin kaybedilmesinden hemen sonra Almanya'ya satıldılar.

açmıştı. Bu sırada İspanya’da yürürlükte olan siyasal sistem Restorasyon olarak adlandırılmaktadır:

“1902 yılında erginlik yaşına erişen XIII. Alfonso, 25 yıldır yürürlükteki bir metin olan anayasaya göre yemin ederek İspanya tahtına çıktı. O sırada İspanya’daki siyasal sistem Restorasyon olarak biliniyordu. Bu sistemde –o zamanlar İtalya ve Portekiz gibi Güney Avrupa ülkelerinde de olduğu gibi– bir himaye ve kayırma şebekesi, **caciquismo**⁹ temelinde siyasal yapı üzerinden yönetimi kontrol eden, saygın liberal ve muhafazakârlardan oluşan iki parti sırasıyla iktidarı elinde bulunduruyordu” (Casanova, 2015: 11).

1917 ve 1923 yılları arasında İspanya Restorasyon Krizi olarak adlandırılan bir dönemden geçmiştir. Aslında sorunlar çok daha önce başlamış ancak sistemin işlemediği 1917 yılında net bir şekilde ortaya çıkmıştır. Toplumda birçok siyasal görüş olmasına rağmen sadece iki muhafazakâr parti hükümet kurabiliyor ve iktidarı sırasıyla ellerinde tutuyorlardı. Oysa bu iki parti o yıllardaki İspanyol toplumunu temsil etmemektedir. **Caciquismo** olarak adlandırılan, Türkiye’deki ağalık benzeri bir yapılanma ile özellikle kırsal bölgelerde seçimlerde hile yapılarak, kendi istedikleri şekilde seçim sonuçlarını yönlendirebilmekteydiler. Restorasyon Krizi temelde siyasal bir kriz olmasına rağmen aynı yıllarda var olan sosyal ve ekonomik krizden beslenmiştir. Kriz 1917 yılında sosyalist bir sendika olan UGT’nin (**Union General de Trabajadores** - Genel İşçiler Birliği) organize ettiği genel grevle başlar. Özellikle büyük fabrikaların ve işçilerin sayıca fazla olduğu büyük şehirlerde grev başarılı olur ancak hükümet bu durumun ilerlemesinden korktuğu için işçilerin üzerine asker göndererek grevi bastırır. Fakat grevin oldukça önemli sonuçları olacaktır ve problemler her yıl daha da artarak büyür. 1917-1923 yılları arasında sadece koalisyon hükümetleri iktidara gelebilmiştir ve bu hükümetler her seferinde daha da kısa ömürlü olacaktır, bu yıllar arasında 11 farklı koalisyon hükümeti iktidara gelecektir (Hernández v.d., 2009: 267).

⁹ İspanyol İmparatorluğu’ndaki bir Kızılderili şefe göndermede bulunan cacique sözcüğünden türetilmiş bir sözcüktür. 19. yüzyılda ve Cumhuriyet’e kadar, cacique’in seçimleri kontrol ettiği ve siyasal yandaşlarına çıkar dağıttığı toplumsal ve siyasal denetimin ortak organizasyonuna göndermede bulunur.

1918 yılında başlayan ve “İspanyol gribi”¹⁰ olarak adlandırılan salgın hastalıktan dolayı çok fazla kayıp olmuş ve toplumsal sorunlar artmıştır. Aynı dönemde artan ekonomik sorunlar ise büyük protestolara yol açmıştı. I. Dünya Savaşı sırasında savaş zenginleri ile birlikte, kara borsa nedeniyle fiyatlar artmış, enflasyon ise yüksek seviyelere çıkmıştı. Orta ve alt sınıf en önemli gıdalar da dâhil olmak üzere gıda kıtlığı çektikleri için protestolar yükselmekteydi. Bu protestolar politik sistemi değiştirmek isteyen gruplar ve sendikaların protestosu ile birleşerek büyümüştür. Üstelik aynı zamanda Kuzey Afrika’daki sömürgeleri elde tutmak amacıyla yapılan savaşlar sürmekteydi.

Çözüm olarak Restorasyon sistemini başka bir sistemle değiştirmek gerekmektedir, politikacılar değişikliğe direnirler, Kral ise ne yapacağını bilmemektedir, durum böyleyken, 1923 yılında Primo de Rivera Restorasyon sistemine ve Katalan Destekçileri’nin neden oldukları sorunlara karşı bir darbe gerçekleştirir. Böylece kriz ile birlikte Restorasyon sistemi de sona erer. Bu dönemde birçok yapısal değişiklikler de gerçekleştirilir. Fakat 1927 yılından itibaren değişik kesimlerden Rivera’ya karşı protestolar yükselmeye başlar ve bütün bunlar 1929 yılındaki Küresel Dünya Krizi’nin getirdiği sorunlar ile birleşince 1930 yılında Rivera yönetimi bırakmak zorunda kalır, kral onun yerine General Berenguer’i getirir. Ancak sorun çözülmez ve aynı yılın sonlarına doğru Amiral Aznar’ı başa getirir. Aznar ise cumhuriyetçilerin monarşiye karşı bir araya geldikleri cumhuriyetçi partilerin koalisyonu engeline takılacaktır. 1930 Ekim ayından itibaren, burjuva cumhuriyetçi partileri, PSOE (**Partido Socialista Obrero Español** - İspanyol Sosyalist İşçi Partisi) – UGT ve **Regionalistas** (Bölgeciler) ile bir cumhuriyetçi devlet biçiminin koruması altında İspanya’nın demokratikleşmesi lehine ortak bir anlaşma yapmak için siyasi bir anlaşmaya varmışlardır. İlk başta, San Sebastian

¹⁰ Bu hastalığa, İspanyol gribi denmesinin sebebi, salgının ilk olarak İspanya’da başlaması değildir. Hastalık bütün Avrupa’da ve neredeyse bütün dünyada görülmüştür. I. Dünya Savaşına katılan ülkeler kamuoyunun salgından haberdar olmasını istemedikleri için çok sıkı bir baskı uygulamışlardır. İspanya I. Dünya Savaşına katılmadığı için, savaşa katılan ülkelere uygulanan bu sansür İspanya’da uygulanmamıştır. Hastalık bu nedenle kamuoyu tarafından ilk olarak İspanya’da fark edilmiş ve aynı nedenle İspanyol Gribi adını almıştır.

Paktı'nın imzacı tarafları Aralık 1930'da toplanan genel grev sayesinde monarşiyi devirme amacına ulaşamadılar. Ancak her şeye rağmen, bu güçlü hareketin beklenmeyen antimonarşik gücü, 1931 Nisan seçimlerinde aniden ortaya çıkar (Canal, 2017: 68).

Aznar, Eski Partilerin ve Monarşistlerin kaybedecekleri endişesi taşıdığı için parlamento yerine belediye seçimlerine karar verirken bunu aynı zamanda kamuoyunu yoklamanın bir yolu olarak görür. 12 Nisan 1931'de seçimler gerçekleşir, özellikle kırsal alanlarda seçimlerde yapılan bütün hilelere rağmen, şehirlerde seçimi cumhuriyetçiler kazanır.

İşte böyle oldu. Monarşistler, hükümet mekanizmalarının seçimi yöneteceklerine güvendikleri için en son ana kadar kazanacaklarını düşündüler. Bu yüzden, kısa bir süre önce Cumhuriyetçiler tarafından illerin başkentlerinde kazandığını öğrendiklerinde "afallama" ve "şaşıрма" tepkileri gösterdiler. Hükümetten sadece 41 yaşındaki Juan de la Cierva, Monarşinin bozgunundan kurtulmak için silahlara başvurmayı teklif etti. Ancak Romanones liderliğindeki diğer bakanlar yenilgiyi kabul ettiler. Aznar, 13 Nisan gecesi istifa etti. Ertesi gün, birçok belediye Cumhuriyet'i ilan etti. Devrim Komitesi Başkanı Alcalá Zamora, Kral'ın ülkeyi terk etmesini istedi (Casanova, 2009: 104).

İspanya'da böylece monarşi sona erer ve 14 Nisan 1931'de 2. Cumhuriyet kurulur. Siyasi sistemde radikal bir değişiklik olmuştur ve bunun sonucunda önemli sorunlar ortaya çıkacaktır. Herkes cumhuriyet konusunda uzlaşmış olmasına rağmen paktı oluşturan bütün siyasi partilerin cumhuriyeti gerçekleştirmek konusunda farklı fikirleri vardır. Aynı zamanda ülkede ve dünyada gelişen faşizm cumhuriyetçiler için büyük sorun olacaktır. Birçok Avrupa ülkesinde 1920-30 yılları arasında faşist hükümetler başa geçmiştir. Sadece İtalya ve Almanya'da değil, başka ülkelerde de güçlenmişlerdir. Bu durum Avrupa çapında kontrolsüz bir ortam yaratacaktır.

1930'ların İspanya'sında siyasi dil ve sembolizm radikal bir şekilde değişmektedir. Kamuoyunun her alanında sözel şiddet konusunda artışla birlikte giden bir süreç yaşanmaktadır. Üstelik bu durum çöküşün müjdesini veren siyasi krizlerle aynı döneme denk gelmiştir. Bu krizleri şu şekilde sıralayabiliriz: Rejimin yani cumhuriyetçi-sosyalist koalisyonun güç kaybı ve sağın seçim zaferi Eylül-Kasım 1933 arasında gerçekleşirken, yaz-sonbahar 1934'de devrimci evre yer alır ve

bunu Şubat-Temmuz 1936 tarihleri arasında Popüler Cephe Hükümeti izler (Ealham v.d., 2005).

İç savaşa doğru giden süreçteki önemli olayları kronolojik sırada özetleyecek olursak, olayların gelişme hızı ve sırası toplumun nasıl bir dönemden geçtiği konusunda bize bir fikir verecektir: 1931 yılı aralık ayında Anayasa yürürlüğe konur, Alcalá Zamora Cumhurbaşkanı seçilir ve Azaña önderliğinde sol hükümet kurulur. 1932 yılının ağustos ayında General Sanjurjo başarısız bir darbe girişiminde bulunur. Aynı yıl mecliste Katalanların özerkliği¹¹ ve tarım reformu kabul edilir. 1933 yılında anarşizmin daha güçlü olduğu kırsal kesimde köylü ayaklanmaları başlar. Aynı yıl Primo de Rivera'nın oğlu tarafından İspanyol faşist partisi **Falange Española** kurulur¹². Azaña hükümeti istifa eder. Genel seçimlere gidilir ve aralık ayında Lerroux Hükümeti, sağ bir parti olan CEDA'nın yani **Confederación Española De Derechas Autónomas**'ın (İspanyol Özerk Sağ Konfederasyonu)¹³ desteği ile kurulur. Katolik muhafazakâr partilerin oluşturduğu bir koalisyon partisi olan CEDA, seçimi kazanmak için sağ partilerin Gil Robles liderliğinde birleşmesi sonucu oluşmuştur.

CEDA'nın desteği ile başa geçen Lerroux Hükümeti icraatlarına bir sonraki yıl olan 1934 yılında başlayacak ve ilk iş olarak bir önceki sol hükümet tarafından planlanan ve gerçekleştirilen reformları kaldıracaktır. Böylece eğitim ve kilise ile ilgili yapılan reformlar geri alınacaktır. Katalunya'ya verilen özerklik statüsü geçersiz hale gelecektir. Aynı şekilde planlanan diğer bölgelerin özerkliği de gerçekleşemeyecektir. Bu gelişmeleri durdurabilmek için sol görüşlü partiler aynı yılın Ekim ayında sosyalist, anarşist ve komünist partiler birleşerek bir genel grev

¹¹ Daha başka bölgelerin de özerkliğe kavuşması planlanmıştır, bu bölgeler içinde Katalunya ilk özerkliğe kavuşan bölge olmuştur.

¹² **Falange Española** partisinin dışında başka faşist partiler de kurulmuştur. İspanya'da faşizm o yıllara kadar pek güçlü değildi, çünkü toprak ağaları gerici ve muhafazakârlardı ama faşist değillerdi. En zengin kısımların burjuvazisi ise **Regionalista** (bölgeci) idi, yani bir bölgenin gelişimini destekliyordı.

¹³ Cumhuriyet döneminin en önemli sağcı partisidir ve bu partiden daha radikal sağ partiler çıkmıştır. Parti üyelerinin birçoğu 1936 askeri darbesi sonrasında ordunun ayrılarak, hükümeti onlara bırakacağını düşündükleri için darbecilere yardım etmişlerdir.

örgütler ve bu grev devrime dönüşür.¹⁴

Ancak grev sadece iki bölgede başarılı olmuştur: Barcelona ve Asturias bölgelerinde. Hükümet bu grevi bastırmak ve Katalan bölgesinin özerkliğini geri almak için üzerlerine ordu yollar ve bunun sonucunda birçok kişi ölür veya hapse gönderilir. Fakat asıl büyük sorun Asturias'ta gelişir. Bu bölgede İspanya'nın en önemli madenleri yer almaktadır ve madencilerin çoğu anarşist veya komünist siyasi görüşlerine sahiptirler. Genel grev bu bölgede çok başarılı olur, belirli bir süre boyunca bu bölge İspanya'dan tamamen bağımsızdır, bir devrim gerçekleşmiştir. Hükümet diğer bölgelere örnek olmaması için grevi zaman geçirmeksizin bastırmak ister ve o sırada Afrika'da savaşıyor ve mensuplarının neredeyse tamamı milliyetçi muhafazakâr subaylardan oluşan bir orduyu çağırarak bu bölgeye gönderir. Bu ordu Asturias'a gelerek bölgeyi kuşatır, ordu ve bölge halkı arasında gerçekleşen bir iç savaş sonrası bölge ele geçirilir. Aslında burada gerçekleşen sanki daha sonra başlayacak olan İspanyol iç savaşının bir provası gibidir ve üstelik ordunun başında General Franco yer almaktadır. Buradaki kuşatma ve isyanı bastırma sırasında çok sayıda sivil ve bunların arasında yer alan sayısız çocuk ve kadın ölecektir. Ordu İspanyollarla değil de sanki düşmanla savaşır gibi isyanı bastıracaktır. Bu olaylar sıkıyönetim için bir bahane yaratacak ve ülke çapında çok sıkı bir denetim başlatılacaktır. Bu kadar insanın kuşatma sırasında katledilmesi sıkıyönetimin yardımı ile ne kadar gizlenmeye çalışılsa da halk tarafından tepkilere neden olacak ve 1935 yılında Lerroux Hükümeti istifa edecektir. Bu istifanın nedenleri arasında yolsuzluklar ve mali skandalların yanı sıra, CEDA'nın Lerroux Hükümeti'ni desteklemeyi bırakması da yer alır.

Ardında genel seçimlere gidilir ve seçimleri kazanmak için sol partilerin birleşmesiyle meydana gelen **Frente Popular** (Halk Cephesi) seçimleri kazanan parti

¹⁴Grevin, sosyalistler, komünistler ve anarşistler tarafından birlikte organize edilmesi sol enternasyonalistlerin radikalleşmesi ve demokratik bir çözümden ayrılması anlamına geliyordu. Böylece hem radikal sağ hem de radikal sol, cumhuriyetçi yasallıktan ayrıldı ve silahlı çatışmaya doğru yaklaştı. Popüler Cephe'deki tüm solun birleşmesi aslında biraz gecikmiştir ve Asturias'taki grevin bastırılmasının sonucu olarak ve Fransa'dan kopya edilerek gerçekleşmiştir.

olur. Azaña tekrar hükümeti kurmak için görevlendirilir. Katalunya'nın özerkliği tekrar verilir, tarım reformu yenilenir. Ancak kurulan bu hükümet sokaklardaki çatışmaları kontrol altına alamadığı gibi çatışmalar daha da artacaktır. Sokak çatışmaları sırasında sağcılar destekledikleri için kiliselerin yakılıp din adamlarının öldürülmesi olayları da aslında bunu yapanlardan çok sağ kesimin işine yaramıştır. Çatışmalar gittikçe şiddetlenir ve aslında farklı görüşteki sol partilerin birleşmesiyle kurulan partinin kurduğu bu hükümet iç savaş sonuna kadar yönetimde olmasına rağmen İspanya'yı kontrol altına alamamış, çatışmalar giderek artmış ve iç savaşa doğru giden yolda bir basamak olmuştur. Ancak elbette ki bu aşamada savaş mümkün olan tek çözüm değildi. Bu noktada belirtilmesi gereken önemli bir konu şudur: Sol kanat ve cumhuriyetçi hükümet bu süreci kötü yönetmiş olabilirler ama savaşı başlatanlar onlar değildi.

Savaş nasıl başladı? 1936 yılında ordunun en muhafazakârlarının özellikle de Afrika'da sömürgeleri elde tutmak için yapılan savaşı destekleyenlerin cumhuriyete karşı bir darbe hazırlığında olduğu biliniyordu. Darbeyi düzenleyen General Mola idi ve o sıralar İspanya'nın kuzeyinde bulunuyordu, özellikle Afrika'daki savaşı destekledikleri için **Africanistas** olarak adlandırılan birçok general vardı ama bunlardan en nüfuzlu olanı 1932'de başarısız darbe girişiminde bulunan General Sanjurjo idi. İspanya'da herşeyi düzenleyen General Mola idi, ilk başta savaş, Franco'nun aralarında olmadığı yedi subayla birlikte, bir Savunma Kurulu tarafından yönetiliyordu. Kısa bir süre sonra bu kurul, General Mola ve General Franco'yu savaşta sorumlu olarak yetkili kılacaktır. Temmuz 1936 yılında aşırı muhafazakâr lider Calvo Sotelo'nun Madrid'de öldürülmesi zaten hazırlıkları yapılmış olan darbe girişimi için yeterli bir bahane yaratacaktır.

Darbe Afrika'da bir İspanyol şehri olan Melilla'da başlar ve Afrika'daki ordunun çoğunluğu muhafazakârlardan oluştuğu için herhangi bir sorun yaşanmaz. Asıl sorun darbecilerin İspanya'ya geçme kısmıdır çünkü Almanya ve İtalya gibi milliyetçi hükümetlerin başta olduğu ülkelerin desteğini arkalarına alan darbeciler İspanyol hava ve deniz kuvvetleri tarafından desteklenmedikleri için, uçak ve gemileri yoktur. Bu nedenle Alman uçakları bir hafta boyunca darbecileri taşıyarak

onların Yarımada'ya ulaşmalarını sağlar ve böylece darbe İber Yarımadası'nda resmi olarak başlar. Aslında darbeyi başlatan Franco olmamasına rağmen General Sanjurjo bir uçak kazasında ve General Mola ise 1937'de diğer bir uçak kazasında ölünce geriye en yetkili kişi olarak General Franco kalır. Ancak Franco Mola'nın ölümünden önce 1 Ekim 1936'da başkomutanlık rütbesine erişerek, orduyu yönetecek en yetkili kişi olarak seçilmiştir. Çünkü Franco'nun ordusu Madrid'e doğru neredeyse herhangi bir direnişle karşılaşmadan hızla ulaşmış ve bu nedenle saygınlık ve nüfuz kazandığı için diğer generaller başkomutanlık ünvanını Franco'ya vermişlerdir.

İç savaş 1936 yılının temmuz ayından 1939 yılı nisan ayına kadar 3 yıl boyunca sürdü. İki karşı cepheden oluşmaktaydı. Bunların ilki kendilerini Cumhuriyetçiler olarak adlandıran, İspanya cumhuriyetini ve devrimini korumak için savaşan İspanyollardan ve diğer ülkelerden cumhuriyeti ve İspanyol devrimini desteklemek için gelen antifaşist tugaylardan oluşmaktaydı. Cumhuriyetçiler Solcu oldukları için darbeciler tarafından “kızılar” olarak da adlandırıldılar. Darbeciler kendilerini “milliyetçiler” olarak adlandırmaktaydı, İspanyol sağcıları, İspanyol faşist partisi üyesi olan falanjistler ve muhafazakârların yanı sıra Katolik Kilisesi de darbeyi desteklemekteydiler. Cumhuriyetçiler ise bu cepheyi “milliyetçi faşistler” olarak isimlendiriyorlardı. Coğrafik olarak kabaca Akdeniz bölgesi, Valencia, Katalunya, Adalar, Navarra, Bask bölgesinin bir bölümü, Asturias, Madrid etrafında bir bölge Cumhuriyetçileri destekliyordu. Endülüs'ün doğusu ve batısı, İspanya'nın Afrika'da kontrolü altında olan bölgeler, Galiçya, Kastilya'nın kuzeyi Bask bölgesinin küçük bir bölümü Franco'yu desteklemekteydi. Aslında cumhuriyetçi veya darbecileri destekleyen kişilerin ayrımını net bir şekilde yapmak çok zordu çünkü aslında keskin bir siyasi görüşe mensup olmayan ya da karşı tarafa sempati duymasına rağmen güçlü tarafın bölgesinde kalmış olan halk bulundukları tarafı desteklemek zorunda kalmışlardır. Üyelerinin bir kısmı farklı görüşten bölgelerde kalmış olan ailelerin durumu ise daha zordu.

Almanya ve İtalya Franco'yu desteklemekteydi, silah, asker, uçak vb. konularda Franco'ya destek sağladılar. Cumhuriyetçiler ise Sovyet Rusya'dan

alabildikleri çok az bir destek dışında herhangi bir maddi yardım alamadılar. Çünkü diğer Avrupa ülkeleri savaşın daha çabuk bitmesini sağlayacağını düşündükleri için İspanya'ya karşı **Pacto de No Agresión** (Saldırmazlık Anlaşması) imzaladılar. Bu anlaşmaya göre her iki tarafa da yardım ve müdahale edilmeyecekti. Sözü geçen anlaşmayı Hitler'de imzalamasına rağmen, anlaşmaya uymayarak Franco taraftarlarına yardım göndermeye devam etti. Böylece Franco ve taraftarları silah ve yiyecek sıkıntısı çekmezken bu durum cumhuriyetçiler için ölümcül olmuştur. Aynı dönemde Avrupa ülkelerinin çoğunda muhafazakâr hükümetlerin başta olduklarını hatırlamakta fayda var, benzer nedenle cumhuriyet taraftarı bir hükümet onlar için fazlasıyla radikal bir yönetim idi. Franco taraftarlarının savaşı kazanmalarında bu durum önemli bir rol oynayacaktır.

Darbeciler başlangıçta en fazla bir hafta içinde İspanya'yı kontrol altına alacaklarını sanmışlardı ama iç savaş düşündüklerinden daha uzun sürdü. Özellikle Madrid'de çok güçlü bir direnişle karşılaştılar. Madrid cumhuriyetçilerin, direnişlerinin simgesi oldu. Ancak Franco'nun birliklerinin 28 Mart 1939'da Madrid'i almasıyla direniş kırıldı, cumhuriyetçiler yenilgiye uğradılar. 31 Mart'ta İspanya'nın tamamı milliyetçilerin yönetimine geçti. 1 Nisan'da Franco savaşın bittiğini ilan etti ve arkasından haberi alan Papa'nın tebrik telgrafı kendisine ulaştı. Katolik kilisesi bu savaş boyunca Franco'yu desteklemiştir ve cumhuriyetçilere karşı taraf olmuştur. Paul Preston kitabında o anları şöyle özetlemiştir:

1 Nisan'da Franco'nun merkez bürosundan yapılan son yayında, şunları söyledi: "Bugün Kızıl Ordu'yu esir aldık ve silahsızlandırdık, muzaffer birliklerimiz son askeri hedeflerine ulaştılar. Savaş sona erdi». Franco, Papa'dan, İspanya'nın "Katolik zaferi" nin kendisinde yarattığı muazzam sevinçten dolayı minnetini belirten bir telgraf almanın memnuniyetini yaşadı. Yarım milyondan fazla insanın hayatına mal olmuş ve daha da fazlasına mal olacak olan bir zaferdi bu (Preston,1978: 673).

2.2. İç Savaş Sonrası İspanya

Franco başa gelmeseydi cumhuriyet ortamında büyüyecek olan bir neslin kaderi geri dönüşsüz bir şekilde değişecekti. Sadece belli yaşta olup cumhuriyeti

desteklemiş ve bunun bedelini sürgüne giderek, ölerək ya da cezaevlerine girerek ödeyen nesil değil ama o dönemde çocuk olan, yeni doğmuş ya da doğacak olan sonraki nesil de bu bedelden payına düşeni alacaktır, Preston kitabında Franco'nun toplumu nasıl yenen ve yenilenler olarak ikiye böldüğünü anlatır. Yenilenler Franco'nun ölümüne kadar birçok olumsuz sıfatla beraber anılacaklardı:

Franco öldüğü güne kadar İspanya'yı ikinci bir şekilde 1939'un yenenleri ve yenilenleri olarak ayırdı. Yenilenler musevi-masonik ve bolşevik komplosunun sonucunda vatana ihanet etmişlerdi. Franco kendisi yüce bir vatansever olarak Cumhuriyetçileri ve solcuları insandan daha aşağı, kötücül varlıklar olarak (insandışılaştırma) tanıtmak için psikopatolojinin dilini kullandı: onlar kirli, iğrenç haşere, ahlaksız, hırsız, fahişe ve suçlulardı. Bu dil fiziksel, ekonomik, psikolojik baskının iyileştirilmiş karşılığı olan "arıtma/safılaştırma" gerekliliğini haklı çıkardı. Yenenler için milletin ruhundaki kanın bedelinin hiçbir önemi yoktu (Preston,1978: 686-687).

İç Savaş sonrası İspanya'da kalanların durumu dayanılamayacak kadar kötüydü. Yenilginin getirdiği yıkım ile beraber insanlar çok çeşitli acımasız muamelelere maruz kaldılar: Kurşuna dizilerek infaz edilme, hapislerde inanılmaz kötü koşullarda ve işkence altında hayatta kalmaya çalışma, rejimin kendilerinden olmayanlara uyguladığı zulüm, açlık, hastalık, soğuk... Bu insanlar sadece kitaplarını veya değerli belgelerini değil, bütün maddi ve manevi birikimlerini kaybettiler. Yoksulluk dereceleri, insani gereksinimlerini karşılayamayacak kadar kötüydü. Yiyecek, ilaç, giysi ve soğuktan korunma gibi hayati ihtiyaçlarını bile karşılayamayacak durumdaydılar. En temel ihtiyaçların bile karaborsa ile temin edilebildiği bir dönemde, yetim ve öksüz çocuklar ile eşlerini kaybetmiş, tek başına çocuklarını büyötmeye çalışan kadınların hayatta kalmak için verdikleri mücadelenin zorluğu tahmin edilebilir. Bütün bunlara ek olarak, aynı dönemlerde cumhuriyetçilerin çocukları ellerinden alınarak, ailelerin onları bulmaları engellenecek şekilde çocuk yetiştirme yurtlarına veya başka ailelere veriliyorlardı. İç savaş öncesinde, savaş sürerken ve sonrasında Katolik Kilisesinin, her zaman cumhuriyetçilere karşı baskı rejiminin yanında yer almış olduklarını eklemek, o dönemdeki İspanya'nın genel görünüşünü tarif edebilmek için gereklidir. İspanya o dönemde, insanların bütün özgür ifadelerinin ve inançlarının baskı altında tutulduğu, tutucu olduğu kadar, milliyetçi ve dinci bir ülkedir.

Sadece iç savaş sonrası sürgüne gitmek zorunda kalanlar değil, İspanya’da kalarak yenilenlerin gölgesinde büyürken de sürgünü yaşayan İspanyol entelektüeller olacaktır. Bu farklı bir sürgündü belki ama gene de sürgündü işte. Bu tür bir sürgünü deneyimleyen İspanyol entelektüeller ve yazarlar arasında bu konu üzerine düşünüp birçok eser kaleme aldığı için Juan Goytisolo’yu örnek olarak verebiliriz. Özellikle ülkemizde en fazla tanınan İspanyol yazarlardan biri olan ve İç savaş başladığında beş yaşında olan Goytisolo’nun annesi Barcelona’da milliyetçilerin yaptığı bir hava saldırısında ölür. Öksüzlüğüne ek olarak içinde yetiştiği tutucu, dinci ve milliyetçi ortam kültürel seçimlerini etkiler:

“Benim kuşağımın bütün kadınları ve erkekleri gibi kendi kendimi yetiştirdim, el yordamıyla ve akıntıya karşı biçimlendirdiğim kültürün, boğucu bir rejimin sansürüne ve katılığına boyun eğmiş kırıç ve çorak bir İspanya’nın önyargılarının, bilgi boşluklarının ve yetersizliklerinin damgasını çok uzun süre taşıyacaktı. [...] Evden, mahalleden, kentten uzaklaşmak: çiçeği burnunda bir lise mezunu olarak bütün tasarılarım kaçmak üzerineydi. Gün gelip palamarları çözdüğümde zihnen dışarıda yaşıyordum. İnsan çekip gidebilmişse aslında çoktan gitmiş demektir” (Goytisolo,1992: 21).

Juan Goytisolo (1992) “Neden Paris’te yaşamayı seçtim” başlıklı yazısında Paris’e gelme nedeninin sadece Franco rejiminden ve baskı altındaki entelektüel yaşamdan kaçmak için olmadığını aynı zamanda kendisinininkinden daha canlı ve açık bir toplumla ilişki kurmayı arzulaması olduğunu söyler. Ancak Avrupa gerçeği düşündüğü gibi değildir, üstüne üstlük sürgündedir ve sürgün yazarı kendi gerçeği ile yüzleştirir der ve ekler:

“Yalnızca ve bütünüyle doğdukları ülkeye bağlı olan yazarlar vardır, onlar için sürgün ölü bir zamandır; bazılarıysa benimsedikleri ülkeye az çok başarıyla uyum sağlarlar; - benim de içinde bulunduğum – üçüncü bir grup terk ettikleri ülke gibi, yerleştikleri ülkeye de yavaş yavaş yabancılaştıklarını duyarlar. Birçoğu anadillerini bırakır, Seine Nehri’nin kıyılarında Fransızca yazarlar. Benim durumumda, olanaksız geliyordu bu: Yazar kendi dilini seçmez, diye düşünüyordum ben, aslında dil onu seçer ve sürgündeki yazar için dil gerçek vatan yerini tutar. Fransızca benim için hiçbir zaman işimin gereci olmadı, ancak bir toplumsal iletişim aracı oldu” (Goytisolo,1992: 811).

Goytisolo hem İç savaş sonrası İspanyol toplumunda entelektüellerin durumunu hem de sürgünün yol açtığı sorunlar üzerine düşünür ve yazar. **Señas De**

Identidad (Kimlik Göstergeleri) isimli kitabı kendi hayatından esinlenerek yazılmış bir eserdir. Bu eserinde ne ülkesiyle uzlaşabilen ne de ondan kopabilmeyi başaran bir İspanyol, ailesinin ve yurdunun geçmişine ait belirtilerde yitik kimliğini arar (Işık, 1991: 27).

Goytisolo, Franco öldüğünde kaleme aldığı ve Amerika ‘da okuduğu daha sonra ise çeşitli yerlerde yayınlanan yazısında bu dönemi özellikle de iç savaş sırasında henüz çocuk yaşta olan bir kuşağın gözünden anlatır. Franco döneminde büyümenin olayları kendi normal akışında gerçekleşip, özgür ve yetişkin bir birey gibi gençliğin veya sorumluluğun gerektirdiği davranışları, dolayısıyla kendilerini gerçekleştiremediklerini söyler. Çünkü Franco onun istediği yolda yürümedikçe toplumun geleceğine ilişkin herhangi bir eyleme katılmayı yasaklamıştır. Her bireyin alanı sadece kendi özel alan yaşantısı kadar sınırlanarak, sadece kişisel refahın gerektirdiği, bencil ve kaba bir kuvvetin koyduğu kurallara uygun bir mücadeleye izin verilmiştir. Tam olarak ardışık iki kuşağın erkekleri ve kadınları üzerinde uygulanan bu düzen yıkıcı sonuçlar vermiştir; Goytisolo’ya göre bu tam bir ruhsal kıyım olarak nitelendirilebilir. Çünkü Franco’nun kurumlaştırdığı bu baskı mekanizmasıyla mücadele etmek imkânsızdır ve geriye kalan seçenekler şunlardır: Ülkeden göçmek, susmak ve bir maske takınarak yaşamaya boyun eğmek, hatta benliklerini ve varoluşlarını belirleyen ilkelerden vazgeçmek. “Sadece çok küçük bir kesim, büyük bir cesaret örneği göstererek gizli mücadelenin çetin ve yoksullukla dolu yolunu seçti” diye eklerken Franco İspanya’sını aşağıdaki sözlerle tanımlar:

“[...] Yıllar yılı acı, eziklik, burukluk; bu arada --çoğu kez O'nun kişisel ileri görüşlülüğünün, hatta İspanyol konjonktürünün ürünü olmayan nedenlerle- ülkenin genel görünümü değişmedeydi: fabrikalar, blok apartmanlar, turistik tesisler atalarımızdan kalma doğal görünümü mahvediyor, otomobiller yolları tıkıyor, ulusal gelir on yılda kişi başına 400 dolardan 2000 dolara yükseliyordu. Değişmeyen yalnız O'ydu: pulların üstündeki, resmi dairelerdeki portresi hep aynıydı. Oysa çocuklar delikanlılık çağına giriyor, delikanlılar yetişkinlere dönüşüyor, yetişkinlerin saçları dişleri dökülüyor ve Picasso ya da Casals gibi, O yaşadıkça İspanya’ya dönmemeye yeminli olanlar birer birer mezara giriyorlardı, doğdukları, yaşayıp kendi benliklerini dile getirebilecekleri ülkeden uzakta. Koyduğu sansürün yanı sıra, kurduğu rejim daha beter bir şeye de yol açtı: Bir özdenetim düzeneğine; İspanyolları satırların arasında yazıp okuma gibi dolambaçlı bir sanata, benliklerinin bir parçasını kesip almak gibi canavarca bir yetkiyle donatılmış bir sansürün varlığını hep hesaba katmaya zorlayan bir ruhsal felce. [...]” (Işık, 1991: 216-217).

Bu metin bize İç savaş sonrası İspanya'yı çok güzel özetler. Bu ortam Max Aub'un 1969 yılında geldiğinde bulacağı ve kendini orada geçirdiği zaman boyunca tek bir an bile bu yeni ülkeye ait hissetmediğini söyleyerek, Meksika'ya geri döneceği İspanya'dır.

2.3. Entelektüel Sürgün-Meksika

1937 Mayıs ayında Juan Negrín¹⁵ tarafından oluşturulan ilk hükümet İspanya'da iç savaşın kaybedilmesi durumunda geniş İspanyol cumhuriyetçi kitlelerinin tahliyesi için planlar yapmaya başlar. Devlet Başkanı Cárdenas ise İspanyol mültecilerin hiçbir sınır koymadan kabul edilmesi için niyetini açıkça göstermiştir ama tahliyelerin gerçekleşmesi için gereken mali desteğin İspanyol cumhuriyetçi hükümetin fonları tarafından sağlanması gerekmektedir. Ancak Katalunya'nın düşmesi ile birlikte İngilizlerin de Franco'yu desteklemesi sonucunda İspanyol Cumhuriyetçi hükümetin tüm kaynakları Franco tarafına geçer. Yurtdışındaki kaynakların Cumhuriyetçilere kalan küçük bir kısmı ise Meksika'ya yüzbinlerce İspanyol mülteciyi tahliye edebilmek için yetersiz hale gelir. Kısa vade içinde, Amerikan toplumunun ancak birkaç bin mülteciyi sindirebilecek kapasitesi vardır. Gelen mültecilerin onda birden daha azı iş bulabilir. Meksika toplumu daha çok işçi, teknisyen ve köylülere ihtiyaç duymakta olmasına rağmen gerçekleşen toplumun ihtiyaçları ile uyuşmayan politik bir göç olmuştur.

Her ne kadar sosyalist lider tarafından verilen karara sadık kalan Cardenist idarecilerin eğilimleri belli olsa da Prieto¹⁶ ve Negrín arasındaki dava, Meksika'nın

¹⁵ Juan Negrín y López İspanyol devlet ve siyaset adamıdır. PSOE'nin lideridir ve maliye bakanı olarak görev yapmıştır. İspanya İç Savaşının son iki yılında, II İspanyol Cumhuriyeti Başbakanlığını yerine getirmiştir. Prieto'nun görevden ayrılmasından sonra diğer görevlerine ek olarak savunma bakanlığını da üstlenmiştir. Franco'yu destekleyen kuvvetler Madrid'i düşürene kadar mücadeleyi sürdürmüş, yenilgi sonrasında önce Fransa'ya sığınmıştır. Nazilerin Paris'i işgali sonrasında ise önce İngiltere sonra ABD'ye gitmiştir. İç savaşın ardından İspanyol Sosyalist İşçi Partisi sürgünde yeniden örgütlenmeye başlar. Indalecio Prieto sürgünde bulunduğu Meksika'daki faaliyetlerine Negrín ekibini dâhil etmez. Negrín sürgündeki cumhuriyetçi hükümetin başkanı olarak BM konferansına katılmıştır, aynı yıl Meksika'da cumhuriyetçilerin yaptığı bir toplantı sonucunda görevi devretmiştir. Ancak 1977 yılına kadar sürgündeki cumhuriyetçi hükümet varlığına devam eder.

¹⁶ Indalecio Prieto, İspanyol siyaset ve devlet adamıdır. PSOE'de önemli görevler almış ve İspanya İç

politik sınıfı arasında sürgünlerin kötü görünmesine yol açar. Bu ise mülteci grubu açısından olumsuz sonuçlar doğurmuştur. İspanyol Cumhuriyetçilerin büyük göçüne yönelik kuşku, kaynak eksikliği ve Meksika toplumu tarafından emilimin güçlüğünden kaynaklanıyordu.

Mateos (2005) Şubat 1939'un başlangıcında Prieto'nun Meksika'ya erken gelişinin, bu ülkedeki sürgünün ve Fransa'daki mültecilerin ve İkinci Dünya Savaşı sırasındaki Afrika'nın mal varlıklarının korunmasında belirleyici olduğunu savunur. Prieto Meksika hükümeti ile Cumhuriyetçi İspanyol hükümeti arasında "gayri resmi büyükelçi" görevini üstlenerek ilk baştaki sürgün planını dayatmayı başarır ancak kaynak yetersizliği nedeniyle büyük tahliyeyi iptal etmek zorunda kalır. Mateos'a göre Prieto'nun çabaları sayesinde sürgündeki Cumhuriyetçi İspanyol hükümeti'nin ABD ve Meksika'daki malları karşılığında on milyondan fazla bir para tasarruf edilebilmiştir. Fransa'da toplama kamplarında ve sınırlarda sıkışan mültecileri kurtarmaya öncelik vermişlerdir. Bu nedenle Prieto Fransa yenilgisi öncesi Meksika'ya taşınarak, bu insanlara koruma sağlamayı düşünür. Fransa'nın düşüşü ise bütün senaryoyu değiştirir. Mültecilerin Franco'ya teslim edilmeleri tehlikesi ve Hitler vahşeti, tekrar mültecileri bir kerede transfer etmeyi gündeme getirir. İkinci kez 200.000 binden fazla sürgün için Meksika bir umut haline gelir. Ağustos 1940'da Fransa ve Meksika arasında yapılan bir anlaşma ile ilk başta 90.000'i Fransa'da, 20.000'i ise Afrika sömürgelerinde bulunan mültecilerin tümünün veya en az 50.000 mültecinin tahliyesi düşünülür (Mateos, 2005).

Aynı zamanda Fransa'daki mültecilerin korunması için kaynaklar kullanılır. Prieto'nun önceliği ise en kararlı Cumhuriyetçi kişilikleri öncelikli olarak kurtarmaktır. Mateos (2005) çalışmasında bu politikanın, sürgünlerin geri kalanı ve Meksika büyükelçisi Rodriguez tarafından iyi anlaşılmadığını savunur. Zaten en iyi dileklere ve çabalara rağmen 15.000'den fazla kişiyi tahliye etmek için gerekli

Savaşı sırasında II. Cumhuriyetin savunma bakanlığını yapmıştır. Franco'cu birlikler Aragon yenilgisi ile cumhuriyetçileri ikiye böldüler. Bu yenilgi Başbakan Negrin ile aralarındaki görüş ayrılıklarını derinleştirmiştir. Savaşın kaybedildiğine inanan Prieto, Milliyetçiler ile anlaşma yapmak isterken Negrin başlamakta olan II. Dünya savaşı ile birleştirerek savaşa devam edilmesi gerektiğini savunur. Franco ise sadece koşulsuz teslimi kabul edeceğini söyleyince, Prieto 1939'da İspanya'yı terk etmek zorunda kalır. Prieto hayatının sonuna kadar sürgünde yaşamıştır.

olanaklara sahip değillerdir. Üstelik Dünya savaşı nedeniyle 1941 yılına kadar gemilerin bu amaçla kiralanmaları mümkün olmamıştır. Sonuç olarak 1941-1942 yılları arasında sadece JARE¹⁷ ile 5000 sürgün (buna Dominik'ten Meksika'ya gelenler de dâhil) Amerika'ya ulaşabildiler. Öte yandan Negrín taraftarları ise 1939-1940 yılları arasında SERE aracılığıyla 10.000'den fazla sürgünün Amerika'ya ulaşması için kaynaklarını harcamışlardır. Sürgünler Amerika'da Meksika, Dominik Cumhuriyeti ve Şili'ye ulaşırlar (A.e.).

Cárdenas'ın görevini Manuel Ávila Camacho'ya devretmesinden sonra, Meksika İspanya'da Franco hükümeti ile temas kurmamıştır. İspanyol sürgünler için daha fazla bir şey yapılamamış ve sonraları ise mültecilere ayrılan bu fonlar Meksika için kullanılmıştır. Aslında İç savaşın sonunda İspanyol sosyalist liderlerin çoğu özellikle de **Frente Popular** taraftarları, Meksika'ya göçmek konusuna ilgi göstermemişlerdir. Bunların arasında Meksika Devrimine yakın olan entelektüeller de dâhildir. “Gayri resmi büyükelçi” Indalecio Prieto'nun sürgünlere yardımı ise “istenmeyen” bir istisnadır (A.e.).

Max Aub günlüklerinde şöyle yazar: “Prieto İspanya'nın başına gelen en büyük talihsizliktir” (Aub, 1988: 225). Aub her zaman PSOE üyesi olmuştur ve Cumhurbaşkanı Juan Negrín'in siyasi görüşünü desteklemiştir. Benzer şekilde Max Aub da Avrupa'yı terk etmek ve Meksika'ya göç etmek konusunda isteksizdir. Günlüklerinde şöyle yazmıştır “Amerika'ya gitmek, neden? Avrupalı birisi için, Orada ne kaybettik ki? ”(Aub, 1988: 186).

José Luis Morro Casas (2001), Aub'un önce ilk giden **El Sinaia** isimli gemi ile Atlantığı geçme imkânını daha sonra ise Pablo Neruda'nın kendisine önerdiği

¹⁷ Sürgündeki Cumhuriyet'in fonlarıyla, eski Savunma Bakanı Indalecio Prieto tarafından JARE (**Junta de Auxilio a los Republicanos Españoles**- İspanyol Cumhuriyetçilere Yardım Kurulu) ve eski Başbakan Juan Negrín tarafından SERE (**Servicio de Evacuación de los Refugiados Españoles**- İspanyol Mülteciler İçin Tahliye Servisi) yönetilmiştir. Fransa ve Kolonilerinde bulunan toplam 200.000 cumhuriyetçi mülteciden sadece 15.000 civarı Meksika'ya getirilebilmişti. (JARE ve SERE birbirleriyle zıt düşmüşlerdir). Toplam 15000 cumhuriyetçinin tahliyesinin 5000'i JARE ve 10000'i ise SERE tarafından gerçekleştirilmiştir.

Wigniper gemisi ile Şili'ye gitmeyi reddettiğini çünkü André Malraux ile çektiği **Sierra de Teruel** filminin çekimlerini bitirmek istediğini yazarak konuya açıklık getirir. 1939 yılının ağustos ayında filmin çekimi biter. Ama sonrasında II. Dünya Savaşının ilanı ile herşey alt üst olur. Fransız Komünist Partisi yasaklanıp, sansür başlayınca, **Sierra de Teruel** filminin gösterimi de yasaklanır. Birkaç gün içinde herşey değişir. İspanyollar İspanya'ya dönme veya Fransa'da kalarak yeni savaş yasalarına boyun eğmek arasında tercih yapmak zorunda kalırlar. Aub bu aşamalardan sonra Meksika'ya gitmeye karar verir (Morro Casas, 2001: 52).

Meksika sürgünü üzerine diğer bir yazar José Luis Abellán (2001) "El exilio de 1939: la actitud existencial del transterrado (1939 sürgünü: Sürgünlerin Varoluşsal Turumları) isimli makalesinde" diasporayı iki büyük akımın belirlediğini söyler: bunlardan ilki köklü ve mutlak olmasa da önemli küçük burjuvaların ve entelektüellerin yer aldığı ve Amerika kıtasına ama özellikle de Meksika'ya gidenler oluştururken ikinci akımı ise daha halktan ve sendikalar ile ilişkili olan kesimden insanlar oluşturmakta idi. Bu ikinci grup ise başta Fransa olmak üzere birçok Avrupa ülkesinde barınma imkânı bulacaklardı" (Abellán, 2001: 15).

Abellán Meksika'nın o dönemde İspanyol İç Savaşı sonrası sürgün merkezi olduğunu ilave eder. Elbette Amerika kıtasındaki diğer ülkelere de göç olmuştur ama Meksika'ya gidenler hem sayıca fazladır hem de Meksika hükümetinin kabul ettiği İspanyol sürgünler için Meksika ikinci bir ana vatan olmuştur.¹⁸ Abellán Meksika'da aynı zamanda olumlu karşılama tonu içermeyen bazı "yabancı düşmanı" protestoların olduğunu da belirtir ancak bunlar çok da önemli değildir. Gaos'a göre Profesör Ana Bundgard'ın doktora tezinden alınan aşağıdaki paragraf durumu çok adil bir şekilde aktarmaktadır:

La Casa de España'nın kurulması, Meksika'nın olağanüstü dayanışma ruhuna karşılık geliyor. Yaratımı, belirli tarihsel koordinatlarda yer alır. 1934-1940 yılları arasında Lázaro

¹⁸ Dönemin Meksika Cumhurbaşkanı olan Lázaro Cárdenas İspanya'da cumhuriyeti savunmak için savaşan herkesin herhangi bir soruşturmaya tabi tutulmadan Meksika'ya kabul edileceğini söylemiştir.

Cárdenas'ın başkanlığı sırasında Meksika Devrimi'nin başarılarından biridir. Yerli halkı ve yoksul sınıfları savunan bununla birlikte, Franco rejimi tarafından zulüm gören 50'den fazla İspanyol entelektüelinin ekonomik olarak korunmasını sağlayacak bir elitist kurumun finanse edilmesi noktasına kadar kültür için kaygılanan bir devrimci rejim nadiren görülür. (Bundgard,1998: 212)

La Casa de España (İspanya Evi) kültürel oluşumunun Amerika kıtasının İspanyolca konuşan ülkelerinin kültür ve edebiyatına önemli katkıları olacaktır. Meksika Hükümeti Franco Hükümeti ile hiçbir zaman diplomatik ilişkiler kurmayacaktır. Elbette Meksika'da özellikle de “Amerika'yı yaratmak” düşüncesine sahip, İspanyol kökenli muhafazakâr bir kesim mevcuttur. Bunlar cumhuriyetçi “sığınmacılara” karşı düşmanca bir tutum takınmışlardır. Ama bunlar azınlıktadırlar ve daha önce de sözünü ettiğimiz gibi Lázaro Cárdenas başkanlığında Meksika Devleti İspanyol sığınmacılara Meksika'ya ulaşmaları için her türlü yardımı ve kolaylığı sağlar. Meksika'ya ulaşan İspanyol sığınmacılar arasında edebiyatçıların yanı sıra felsefeciler de bulunmaktaydı, bunlardan José Gaos durumu şu sözcüklerle açıklar:

İspanya'da mevcut duruma uyum sağlamayan ve bu nedenle bu durumu değiştirmek isteyen mülteciler, kendilerini değiştirmek istedikleri İspanya'ya çok benzeyen bir Meksika -sosyal adaletle refahı ve ilerlemeyi destekleyen liberal bir devlet – buldular ve bu nedenle, bu ikinci devlete daha uyumlu oldular. (Gaos, 1966: 173)

Üstelik bu durum Meksika göz önüne alındığında doruğa ulaşır, çünkü Meksika'yı oluşturan çoğu kişi daha önce İspanya'dan gelmiştir. “İspanyolların babaları ya da büyükbabaları Meksikalı olduğu için Meksikalı hissetmelerine izin veren bir göreliliğin bütün derecelerine göre, bir yandan da İspanyol oğlu ya da torunu oldukları için İspanyol olduklarını hissederler” (A.e.: 174).

Bütün bu faktörler göz önüne alındığında Meksika'ya göç eden İspanyol mültecilerin benzer koşullara sahip olmayan tarihin her alanındaki mültecilerden farklı bir deneyime sahip olacakları ve Gaos'un neolojizmi olan **transterrado** sözcüğünün bu durumu gayet iyi tanımladığını görmekteyiz.

Ancak Meksika sürgününün göreceli olarak olumlu tarafları olsa da bu deneyimi Javier Sánchez Zapatero, Abellán veya Gaos'un savundukları gibi diğer sürgün deneyimlerinden daha olumlu görmez. Meksika'da durumunun, bütün olumlu yanlarına rağmen, diğer Amerika ülkelerinden farklı olmadığını söyler. Zaten uluslar üstü bir olgu olan sürgünün edebi sonuçlara yol açan bir dizi özelliği ve kendisine özgü bir niteliği vardır. Ama bu sadece vatan kaybı, melankoli, nostalji ve bundan türeyen köksüzlük yani bir yere ait olamama duyguları nedeniyle değildir. Bizlere sürgünün ilk yazılı kaydını bıraktığı düşünülen Latin Şair Ovidius'un özgün tanıklığında olduğu gibi kabul edildikleri yerlerde uyumsuz olmalarından beslenen konular da mevcuttur. Meksika'ya gelen sürgünler aynı dili konuşmaları, Lázaro Cárdenas hükümetinin desteği, tam vatandaşlık haklarını alabilmeleri gibi bütün avantajlarına rağmen Meksika toplumuna tam olarak uyum sağlamamışlardır. Bu durumun en şaşırtıcı olan kısmı ise İspanya'dan gelen sürgün yazarlar ile geldikleri ülkenin edebiyatçıları arasındaki ilişkilerin yok denecek kadar az olmasıdır.

Javier Sánchez Zapatero (2007), "México en la obra narrativa de Max Aub (Max Aub'un yazınsal yapıtlarında Meksika)" isimli makalesinde sürgün gelinen yeni topluma entegre olma kapasitesi eksikliği, sürgün süresince oluşturulan kültürler arası ilişkileri etkilediğini savunmuştur. İspanyol cumhuriyetçiler durumunda ise yerleşilen bölgenin entelektüelleri ile ülkesinden kaçıp gelen edebiyatçıları arasındaki verimli ilişkiler yok denecek kadar azdır. Ve bu ona göre İspanyolca konuşulan Amerika'da meydana gelen en şaşırtıcı durumdur. Dillerin aynı olması tesadüfüne rağmen, sürgünlerin izole olmaları, kendi kültürel enstitülerini ve dergilerini oluşturmaları, dönemin İspanyol Amerika'sının yazar kuşakları ile akıcı bir ilişki kurmalarını engeller. Herhangi bir sömürgeci entelektüel mirastan uzak bir gelenek arayışı ve İspanyolların fethinden kaynaklanan nefret ve kin nedeniyle İspanyolların kabul edilişinin bazı kesimlerde yarattığı güvensizlik, bu panoramayı açıklığa kavuşturabilir. Bununla birlikte, bütün bunlar İspanyol entelektüellerin kendilerini kabul eden ülkelerde sahip oldukları kültürel ve akademik önemi perdelemeyiz. Onların varlığı, Vicente Llorens'e göre "bu kıtadaki İspanya imajını değiştirir".

Bu konu çok önemlidir çünkü her ne kadar İspanyollar kendi içlerine

kapansalar bile, Meksika'nın entelektüel hayatına olduğu kadar, akademik alanda da önemli katkıları olacaktır. Üniversitelerde ders verecekler veya eğitim sisteminin yeniden yapılandırılmasında önemli sorumluluklar üstleneceklerdir. Her ne kadar akıcı bir ilişki olmasa da İspanya ile ilişki kuran entelektüeller sayesinde Latin Amerika'lı yazarların eserlerinin İspanya'da tanınmasına da katkıda bulunulacaktır. İspanyol yazarlar zaten bulundukları ülkelerde eserlerini yayınlayacaklardır. Böylece öncesinde oldukça düşük olan İspanya ve Latin Amerika ülkeleri arasındaki entelektüel alışveriş bu dönemde artacaktır.

Zapatero (2007) makalesinde, Meksika'daki durumun, iç savaş sonucunda en çok mülteci kabul eden bir ülke olup, Franco rejimi ile asla diplomatik ilişkiler kurmayan Lázaro Cárdenas hükümetinin Cumhuriyetçilere verdiği desteğe rağmen, Amerika kıtasının geri kalanından çok farklı olmadığını söyler. Her ne kadar binlerce İspanyol Meksika vatandaşlığını almayı başarmış olsa da bugün bile bu Kuzey Amerika ülkesinde yaşamaya devam etmekte olup, tüm vatandaşlık haklarına sahip olsalar da bu sürgün edilmiş topluluk, Meksika'nın yaşam koşullarına tam olarak uyum sağlamayı başaramamıştır. Bunun nedenleri arasında en önemlisi durumun geçiciliğine inanmaları olmuştur. Özellikle sürgünün ilk yıllarında II. Dünya Savaşının, olayların gelişmesini, İspanya'nın siyasi durumunu ve 1930'lu yıllarda başta olan siyasi ve ideolojik grupların varislerini değiştirebileceği düşüncesine sahiptirler. Buna ek olarak ilk dönemlerde ne yapacaklarını bilmeden devinimsiz kalmaları onların Meksika toplumunda bağımsız gruplardan oluşan bir topluluk şeklinde ortaya çıkmalarına neden olur. Bu bağımsız grupların bir araya gelme nedenlerini ise İspanya'daki deneyimleriyle özdeşleşmiş bir dizi hayati gereksinim oluşturmuştur (Sánchez Zapatero, 2007).

Meksika'daki göçmenliğin geçici olduğuna inanmaları ve kendi aralarında bir topluluk oluşturarak yaşamaları sürgün İspanyollarda geri dönüşü ve anavatana duyulan nostaljiyi beslemiştir. Bu nostalji duygusu sadece kayıp ülke özlemi şeklinde ortaya çıkmamıştır, onların durumunda aynı zamanda uğradıkları haksızlığı düzeltmek ve kırılan gururlarını tamir etmek için de geri dönmek istemektedirler (Mahdavi,2017: 55).

Aub'un kendisi, sürgüne gidilen ülkenin sürgün deneyiminde ne kadar önemli olduğunu **Diarios** isimli eserinde 23 Eylül 1963 tarihinde şu şekilde belirtmiştir: “İspanyollar Fransa’ya sığındı, ama Amerika’ya göç ettiler” (Aub, 1988: 344).

2.4. İspanyol Sürgün Edebiyatı

Bu konunun ayrı bir araştırma konusu olabilecek kadar geniş olması nedeniyle, bu çalışmada sadece konu ile ilgili genel kuramlar kısaca gözden geçirilecektir. Tezin inceleme nesneleri olan eserler anlatı biçiminde olduğu için, şiir ve tiyatro üzerinde durulmayacaktır.

İç savaş sonrası, cumhuriyetçi yazarlardan Miguel Hernández gibi hapsedilmemiş, Federico García Lorca gibi kurşuna dizilmemiş veya Antonio Machado gibi İspanya’dan hayatını kurtarmak için kaçmaya çalışırken sınırda hastalığı nedeniyle hayatını kaybetmemiş olup İspanya’da kalanlar, uzun sürecek bir askeri baskı rejimi altında yaşamak zorunda kaldılar. Bu koşullar altında yazarlar sınırları oldukça dar bir sansür koşulları altında yazmak zorundaydılar. Francisco Caudet’e göre bu dönemde romanda; **tremendismo** (acı gerçekçilik) ve **existencialismo** (varoluşçuluk); şiirde **garcialismo** ve tiyatro da ise **posibilismo** gibi akımlar ortaya çıkar. Elbette aynı zamanda var olan baskı rejimini destekleyen roman, şiir ve tiyatro yazarları vardı. Ancak Caudet türüne bakılmaksızın Franco diktatörlüğü süresince var olan edebiyatın üçe ayrılması gerektiğini ileri sürer. Birincisi sistemin içinde veya sisteme yakın; ikincisi **tremendismo** veya **existencialismo**’nun estetik sınırlamaları içinde var olan ve üçüncüsü sürgün edebiyatıdır. Çalışmada belirtildiği üzere Franco rejimi anti cumhuriyetçi olmak ve kurbanların suçlanması üzerine kurulmuştur. Bu nedenle ilk iki edebiyat akımı az ya da çok en nihayetinde böyle bir rejimin yönlendirmesi ve baskıları altında var olabilmişlerdir. Franco rejimi sonuna kadar baskıcı bir rejim olmaktan vazgeçmemiştir. Özellikle Amiral Carrero Blanco’nun 1973’te ETA tarafından öldürülmesinden sonra kitle tutuklamaları, işkence ve infazlar biçimindeki baskıların yanı sıra silah kullanımındaki kolaylık inanılmaz seviyelere yükselmiştir. Caudet’e göre Sürgün edebiyatında sürgün yazarlar geçmiş zamanlardan (“Bir zamanlar ...”) özgürce söz edebilirler ancak bu yazarlar ülkelerinin geleceğinden dışlanan sürgünler

olarak artık “Devam edecek ...” kısmının parçası değildir (Caudet, 2008).

Kendisi de iç savaş sonrası ilk önce Arjantin’de ve daha sonra ABD’de sürgün olan Francisco Ayala (1990) “La cuestionable literatura del exilio (Sürgünün Tartışmalı Edebiyatı)” isimli makalesinde sürgün romanının çeşitli araştırmalarda belli bir çerçeveye oturtulmak istendiğini fakat bunun mümkün olmadığını söyler, çünkü bu romanın tek ortak yanı sürgün yazarlar tarafından üretilmiş olmalarıdır. Ayala’ya göre sürgün genel bir deneyim olmakla beraber her kişi üzerinde etkileri farklı olacaktır. Çünkü sürgün deneyimi farklı şekillerde ve farklı ülkelere gerçekleşir. Kısacası sürgün deneyimi herkes için aynı olan kesin bir olgu değildir. Hepsinde ortak olduğu kesin olan tek şey zorla vatanlarından uzaklaştırılmış olmalarıdır, ki bu tanım da ülkeden ayrılmadan sürgünü yaşayan bazı yazarlar nedeniyle eksiktir. Özetle Ayala’ya göre sürgünün tek ortak noktası sürgünün kendisidir. Sürgün romanı ile ilgili olarak oldukça genellenebilir bir tez olan aşağıdaki tartışmayı savunmuştur:

Sürgün romanına gelince ... onunla ne yapacağını bilmiyorsun. Demek istiyorum ki İspanyol edebiyatının panoramasını oluşturan akademisyenlerin, öğretmenlerin ve tarihçilerin hazırladıkları çalışmalarda, sürgünlerin eserlerini yerleştirmek için aynı bir gettoda olduğu gibi utanç verici ayrı bir bölüm ayırırlar. Dosya acemice hazırlanmıştır ve kullananlar için yetersiz olduğunu tahmin ederim. Bazı romancılar zaten iç savaş öncesinde edebiyatta belli bir yere gelmişlerdi (Örneğin Sender Ulusal edebiyat ödülünü almıştı) ve bazılarımız yine burada yazılan ve yayınlanan eserlerle bu ülkenin edebi etkinliğine geri döndük. Emegimiz, hangisi olursa olsun o sürgünün içinde, her birimizin hayati koşullardaki kişisel deneyimi ile, bir sürekliliğe sahiptir. İsimlerimizin bir tür karantina bölümü gibi çağdaş edebiyat bölümü altında bir köşeye sıkıştırılarak dışlanması adil görünmüyor (Ayala,1990: 236,237).

Ayala’a (1990) göre sürgün romanı olarak adlandırılan terim, yalnızca edebiyatın dışını etkileyen sosyo-politik koşullardan kaynaklanan bir edebiyat kategorisidir. Paradoksal olarak bu sınıflama aslında direkt olarak iç savaş sonrası Yarımada İspanya’sındaki yazılı anlatı edebiyatın koşullarına işaret ederken sürgündeki yazarlara ise sadece dolaylı yollardan atıfta bulunur. Aslında her şeyden önce geleneksel sürgün edebiyatı, sürgün edilmiş yazarın terk etmek zorunda kaldığı eski alışılmış olana özlemidir. Birçok sürgün İspanyol’un yazılarında (sadece romanda değil, her şeyden önce lirik şiirde de) ifade ettikleri nostalji, artık var

olmayan bir ülkeye duyulan nostaljidir. Çünkü savaş bütün kamu ve özel ilişkileri, İşpanyolları tanımlayan toplu davranış kalıplarına varana kadar, değiştirmiştir. Bu nedenle ülkede kalanlar da kayıp vatana karşı nostalji duygularına sahiptiler. Böylece yeni politik durumu kabul edenler dışındakiler hariç, çeşitli nedenlerle ülkeden kaamayanlar için bir i sürgünden bahsetmek çok mümkündür (Ayala,1990: 231-232).

Ayala Yarımada’lı yazarların Latin Amerika’ya gidişlerinin sonuçlarının iyi taraflarından birisinin İşpanya’da en sonunda Latin Amerika’lı yazarların tanınması ve okunmaya başlanması olduğunu öne sürer. Kısacası iki taraflı bir etkileşim olmuştur. İşpanyol entelektüelleri ile İşpanyolca konuşulan Latin Amerika lkeleri entelektüelleri arasında, aynı dilde yazmalarına rağmen var olan kopukluk, bu sayede aşılmış ya da başka bir terimle bağlantı kurulabilmiştir. Sonuç olarak Ayala sürgün romanının sorununun aslında sürgünlerin sorunu değil, tam tersine İşpanya’nın (sosyolojik-edebi) bir sorunu olduğunu ileri srmştir (Ayala,1990: 237).

Caudet’in önerdiği gibi George Steiner’de (1977) iç savaş sonrası İşpanyol edebiyatının özellikle kırklı ve ellili yılları kapsayarak ve/ veya (hatta) lke dışı olmanın işlevlerinden başlayarak anlatılmaya başlanmasını savunur (Steiner, 1977; akt., Caudet, 2008). Caudet bütün bunlara bu tarih dış ve i sürgünlerin hepsini kapsamalıdır diye ekler. Çünkü onlar madalyonun her iki yüzünü temsil ederler. Franco rejimi hem içerde ve hem dışarıda aynı yıkıcı öfke ile her iki tarafı da izlemiştir (Caudet, 2008).

Sürgün edebiyatının ayrı bir edebiyat olarak değil, birlikte çalışılması gerektiğini başka yazarlar da savunmaktadır. Örneğin Michael Ugarte, “sürgün edebiyatını çalışmak edebiyatın kendisini çalışmaktır” demiştir (Ugarte, 1999: 9).

Ancak bu fikre karşı çıkarak ayrı tarihsel çerçevede geliştikleri için kendi yollarına ayrı fakat yanyana devam etmesi gerektiğini düşünen edebiyatçılar da mevcuttur. Örneğin, Rodrguez (2005) alışmasında sürgün edebiyatının İşpanyol edebiyatı ile birleştirilmesinin mümkün olamayacağını savunur. Sürgün edebiyatı öyle bir anomalidir, o kadar açık bir şekilde marjinal bir fenomendir ki, bu iki

edebiyatın entegre edilmesi mümkün değildir. Çünkü bu tarihsel bir sorundur ve sürgün edebiyatı yıkıcı değerleri ile kendi içine kapanmıştır. Rodríguez' e göre bu durumun düzelebilmesi için önce tarihsel belleğin iyileştirilmesi gerekir. Franco'nun İspanyol edebiyat tarihi için kurduğu sistem yenmekten gelen güç ilişkisine dayanır ve dolayısıyla bu sistemin sürgünleri hariç tuttuğu bilinen bir gerçektir. Fakat bu iktidar ilişkisini bir diğeriyle değiştirmek sadece bir problemi diğeri bir problem ile değiştirmeye hizmet eder. Bu nedenle Rodríguez İspanyol edebiyatını iki dallı bir ağaç gibi sonlu olarak değil, tarihsel bir referans çerçevesinde, ayrı ama paralel olarak gelişimlerine devam eden bir galaksi seti olarak görür (Rodríguez, 2005: 8).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MAX AUB VE SÜRGÜNDE YAZMAK

3.1. Max Aub: Yaşam Öyküsü

16 Haziran 1996 yılında Antonio Muñoz Molina'nın Madrid'de Real Academia Española (RAE) konferansının girişinde yaptığı “Destierro y destiempo de Max Aub” isimli konuşmasına cevabında Francisco Ayala şöyle söyler: “Max Meksika’da bir İspanyol idi, İspanyol hissetti. Bütün İspanyollar içinde en çok sürgün edilen, İspanya’yı, iç savaşı ve sürgünün kendisini temel ve yaratıcı kaygılarının biricik konusu haline getiren bir yazardır” (Ayala, 1996).

Bu sözlerin önemini anlayabilmemiz için Max Aub’un yaşam öyküsüne bakmamız gerekir. Yaşam öyküsünü dört bölümde inceleyebiliriz. Bu bölümler kendi isteği dışında ülke ve hatta kıta değiştirmek zorunda kalan, yaşadığı yerlerden sürgün edilen Aub’un bu sürgün tarihlerine ve bulunduğu yere göre ayrılmıştır. Her bölümde yazarın gittiği bu farklı coğrafyalara ve maruz bırakıldığı yeni yaşamlara ayak uydurma mücadelesini görebiliriz. Aub bu mücadeleye paralel olarak yaşadıklarını yani sürgünün kendisini de kaleme döker.

1) 1903-1914 YILLARI ARASINDA FRANSA’DA GEÇEN ÇOCUKLUK YILLARI:

Max Aub Mohrenwitz 2 Haziran 1903 yılında Paris’te dünyaya geldi. Federico Aub ve Susana Mohrenwitz çiftinin ilk çocuğudur. Federico Aub babası Bavyeralı olmasına ve aile üyelerinin çoğunun hukukla ilgileniyor olmalarına rağmen kendisi Sevilla’da bir firma için satış temsilcisi olarak çalışıyordu. İyi derecede İspanyolca biliyor ve çok seyahat ediyordu, bu nedenle küçük Max Aub zamanının çoğunu annesiyle geçiriyordu. Max Aub’un annesiyle oldukça yakın bir ilişkisi olmuştur. Annesi Fransa’da doğmuş olmakla birlikte sakson asıllı olup orta-yüksek burjuvaziye mensup bir aileden geliyordu. Dışarda Fransızca ve evde Almanca olmak üzere iki dilli olarak yetişir. Ailesi Musevi kökenli olmakla birlikte agnostiktir ve aldığı eğitim bu yönde olmuştur. Çocuk yaşta kitaplara çok ilgi

gösterir ve Fransız klasiklerini erken yaşlarda okumaya başlar. Max Aub o yıllarda Fransız olmasına rağmen kendisini vatansız olarak tanımlar, ta ki Valencia'ya yerleşene kadar. Daha sonraları kendisini Valencia'lı evrensel bir İspanyol yazar olarak tanımlayacaktır. Birinci dünya savaşı başladığında babası Alman asıllı olduğu için Fransa'yı terk etmek zorunda kalırlar.

2) 1914-1939 YILLARI ARASI İSPANYA:

1914 yılında tüm aile savaş nedeniyle Fransa'ya geri dönemeyen babaları ile Barcelona'da buluşur ve Max Aub ilk sürgününü 11 yaşında deneyimler. Ama daha sonra orada yaşadıkları sürece birkaç kez ev değiştirecekleri Valencia'yı çok sever ve hızla İspanyolca'yı öğrenir. İlk şiirini 1915 yılında İspanyolca dilinde yazar ve bir daha hiçbir başka dilde yazamayacağını kendi kendine itiraf eder. Bir sonraki yıl babası İspanyol vatandaşlığı için başvuru yapar. 1917 yılındaki genel grev sırasında asker ve sivil halkın karşı karşıya kaldıkları zaman gerçekleşen çatışma Max'ı çok etkiler ve daha o gün kendisinin her zaman ezilenlerin yanında yer alacağını anlamıştır.

1918'de Valencia'da Fransız iş birliği ile kurulmuş ve tek laik okul olan **Escuela Moderna**'da lise eğitimine başlar. Zaten çocukluğundan beri aldığı eğitim liberal ve laiktir. Bu süre içinde öğretmenlerinin bazılarını, özellikle İspanyol Edebiyatı öğretmeni Ángel Lacalle'i etkiler. O yıllarda Manolo Zapater, Fernando Dicenta, Juan Gil-Albert, Juan Chabas, Pedro de Valencia, Gaos ailesi üyeleri ile arkadaşlık etmeye başlar. Yemek, müzik ve kitaplara tutku duyar, sık sık eski kitapçılara uğrar. 1920 yılında liseyi bitirir ve babasının aile geleneğini takip ederek hukuk okumasını istemesine rağmen Max babasının ayak izlerini takip ederek Almería ve Levante, Aragón, Cataluña bölgeleri için satış temsilcisi olmayı tercih eder. Seyahat gerektiren bu işi ile beraber kendi meraklı ve coşkulu ruhu o zamanın kültürel ve yenilikçi (**avangard**) dünyası ile bağlantı kurmasına yardımcı olur.

1925 yılında Enrique Díez Canedo'nun önsözü ile ilk şiir kitabı olan **Los poemas cotidianos** ve aynı yıl **Revista de Occidente**'de "Extractos de Geografía" yayınlanır.

1926 yılında ölene kadar yanında yer alacak olan Perpetua Barjau Martín ile evlenir ve bir yıl sonra ilk kızı María Luisa dünyaya gelir. **Narciso** isimli tiyatro eseri 1928 yılında yayınlanır ancak bu yenilikçi aksanı nedeniyle zor bir eserdir ve ancak otuz yıl sonra ortaya çıkacak olan bir tiyatro geleneğine aittir. Aynı yıl, İspanya'ya sürgünden dönen Valencia'lı yazar Vicente Blasco Ibáñez ile tanışır. Kısa bir süre sonra da Blasco Ibáñez ölür. Bu nedenle, Aub, sürgünden uzun yıllar sonra İspanya'ya seyahatini gerçekleştirdiğinde Valencia'da anne ve babasının mezarları ile birlikte Blasco Ibáñez'in mezarını da ziyaret edecektir.

1927'den itibaren Max Aub, PSOE ile temas kurmaya başlar ve 1928'de partiye katılır. Yıllar sonra, 1954'te siyasi bağlılığından söz ettiği zaman şöyle demiştir: “Bendeki sosyalizm daha iyi yaşayamayanlar ile bir dayanışma duygusu ile, bir dilekle doğdu. Bu bir fikir değil, en az toplum kadar eski bir özlemdir.” Max Aub hiçbir zaman PSOE üyeliğinden ayrılmayacaktır. 14 Nisan 1931'de, İkinci Cumhuriyet ilan edilir. Max Aub yeni rejimi destekler. 18 Eylül'de ikinci kızı Elena, doğar. 1933 yılında **Fábula Verde** yayınlanır. **La luz** gazetesinde yazmaktadır ve arkadaşı José Medina Echevarría ile SSCB¹⁹'ye tiyatro festivalleri için bir geziye katılırlar.

1934-1936 yılları arasında Federico García Lorca'nın **La Barraca** tarzında bir üniversite tiyatro grubu olan **El Búho**'u yönetir. **Luis Álvarez Petreña** ve **Yo vivo** eserlerini yayınlar. **Misiones Pedagógicas**²⁰ için **Jácara del Avaro** isimli eseri yazar. Barselona ve Madrid'e sürekli yolculuklar yapar. Burada Reglar, Ernest Hemingway veya André Malraux gibi kişilerle tanışır. 1936'da **Frente Popular** kampanyası için yazdığı UGT ve CNT²¹ sendikaları arasındaki anlaşmayı teşvik eden

¹⁹ SSCB 1917 yılında gerçekleşen Ekim devrimi ile kurulmuş, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği veya Sovyetler Birliği olarak bilinen devlettir. 1991 yılında dağılmıştır.

²⁰ II. İspanyol Cumhuriyeti Hükümeti'nin desteği ile Halk Eğitim Bakanı, Serbest Öğretim Enstitüsü (**ILE- Institución Libre de Enseñanza**) ve Ulusal Pedagojik Müze (**Museo Pedagógico Nacional**) platformları aracılığı ile gerçekleştirilen bir kültürel dayanışma projesidir. 1931 yılında kurulmuş İç Savaşın sonunda Cumhuriyetçilerin yenilgiyle kaldırılmıştır.

²¹ CNT -**Confederación Nacional Del Trabajo** (Ulusal Emek Konfederasyonu) ve UGT- **Union General de Trabajadores** (Genel İşçiler Birliği).

El agua no es del cielo, isimli eseri **Teatro Principal Las dos hermanas**'ın sahnesinde yer alacaktır. Savaş sırasında, Valencia'da **Verdad** gazetesini yönetir ve Kültür Savunması için Antifaşist Yazarlar Birliği'nin 3 numaralı kurucu üyesi olur. Temmuz 1936'da kızı en küçük kızı Carmen doğar. Aralık 1936'dan Temmuz 1937'ye kadar Büyükelçi Luis Araquistain ile Paris'te İspanya Büyükelçiliği Kültür Ataşeliği görevini yerine getirir. **Exposición Universal de Paris** (Paris Evrensel Sergisi)'in başkan yardımcısıdır. O yıllarda Max Aub İspanyol hükümetinin emriyle Kültür ataşesi olarak Pablo Picasso'ya bir resim siparişi verir ve böylece *Guernica*²² tablosunun doğuşuna aracılık etmiş olacaktır. Aynı yıl Valencia, Madrid ve Alcalá de Henares'te yer alan Antifaşist Entelektüeller II. Kongresi'ni düzenler.

3) CEZAEVLERİ VE TOPLAMA KAMPLARI (1939-1942):

Cumhuriyetin yenilgisi ile Max 1939 Ocak ayının sonlarına doğru İspanya'yı terk etmek zorunda kalır, ailesi ile birlikte Fransa'ya gelirler. Fakat bu sadece bir sürgün değildir, Max Aub hapishanelerin ve toplama kamplarının baskısına maruz kalır²³. Paris'te kaldığı bir yıl süresince **Campo Cerrado** isimli eserini ve Cumhuriyet rejiminin lehine yazılmış olan en iyi sinematografik çalışma olduğu iddia edilen **Sierra de Teruel**'i yazar. İspanyol Cumhuriyeti'ni savunmanın düşman edinmeye değdiğini düşünür. Bu yüzden Aub, 1940 yılında işgal altındaki bir Fransa'da bir komünist olmakla suçlanır ve hapis cezasına çarptırılır. Ve hemen ardından çeşitli hapishane ve toplama kamplarına gönderilir. Sırasıyla bu cezaevi ve toplama kamplarının isimlerini verecek olursak: **Marsella**, **Rolan Garros**, 1940 yılının Nisan ayında **Vernet**, **Niza** ve tekrar **Vernet**.

Daha sonra Kuzey Afrika'ya, Cezayir'de bulunan **Djelfa** toplama kampına

²² Pablo Picasso'nun *Guernica* Tablosu Alman bombardımanlarına maruz kalan Guernica kasabasında ölenleri, geriye kalanları ve bu büyük dramı resmeder. Tablo Franco döneminde İspanya'da yasaklanmıştır, günümüzde ise Madrid'de bulunan Reina Sophia Müzesi'nde sergilenmektedir.

²³ O dönem için oldukça normal bir durumdu. Kadınların çoğu ve çocuklar (hepsi değil çoğunluğu çünkü aynı zamanda kadınların toplandığı kadın kampları da vardı) sınırdan geçerken serbest bırakılıyorlardı ancak erkekler Fransa'da gidecekleri bir yer yoksa (aile, akraba, arkadaş veya tanıdıklar...) bu kamplara doğrudan konulmaktaydılar.

gönderilir. İspanya için hissettiği aşk, o zor günlerde İspanyol klasiklerini düzenleme fikrini aklına getirir. **Sidi Aicha** gemisinin ambarlarında Cezayir yolunda, Akdeniz'in üzerinde adım adım uzaklaşırken İspanya'ya geri dönme fikrini hep aklında taşır. Bu yolculuk ona yazacağı San Juan trajedisi için ilham verir. 1941-1942 arasında dokuz ay boyunca Cezayir'deki **Djelfa** toplama kampında kalır. Burada **El Diario de Djelfa** isimli şiir kitabını yazar. Kamptan ayrıldığında, üzerinde Casablanca şehri limanından kendisini Meksika'ya götürecek bir gemiye binme izni olmasına rağmen, komünizm şüphesi nedeniyle Fas ve Cezayir arasında küçük bir sınır şehri olan **Oujda**'da yeniden tutuklanır. Bu kısa süreli tutuklama, yazar John Dos Passos'un kendisine sağlamış olduğu vizeye rağmen, Casablanca limanından kalkan gemiyi kaçırmamasına neden olur. Üç ay sonra Meksika Konsolosu Edmundo González Roa kaçmasına yardım eder. Sonunda 23 Temmuz 1942'de Alfredo Mendizábal ile birlikte ABD'ye giden bir gemi ile yola çıkarlar ve 1 Ekim 1942'de Veracruz'a varırlar. Bu yolculuk boyunca **El Puerto** ve **La vida conyugal** oyunlarını yazar.

4) MEKSİKA SÜRGÜNÜ (1942-1972):

30 Ekim 1942'de Meksika'ya Siyasi Sığınmacı statüsünde göçmen olarak kabul edilir. Meksika ikinci anavatanı olacaktır ve İspanya'ya dönmek dışında onu terk etmeyecektir. Max Aub'un hayatının geri dönme amacı taşıyan ve engellerle dolu bir yol olduğunu rahatlıkla düşünebiliriz.

Meksika'da gazetecilik, öğretim ve özellikle sinema dünyasıyla bağlantıları olur. Kendisini çok ikna olmuş hissetmese de arkadaşları bu işlerin hayatta kalmak için gerekli olduğunu anlamasını sağlarlar. Asıl işi olan yazmaya da devam eder ve geçirdiği acı ve hüznü zamanları tam anlamıyla yansıtan **San Juan** isimli eserini 6 Temmuz 1943'te yayınlar. Ayrıca Virginia Fábregas Tiyatrosu'nda **La vida conyugal** isimli eseri sahnelenir. Böylece Meksika topraklarında eseri sahnelenen ilk İspanyol olacaktır. Bu nedenle, 20 Eylül 1943'te bazı Meksikalı ve İspanyol entelektüellerin katkısıyla (Alfonso Reyes, José Gaos, León Felipe, Francisco Giner de los Ríos, Mariano Ruiz Funes, vb.) kendisi için bir saygı gecesi düzenlenir.

Meksika Cumhuriyeti'nin Sinematografi, Benzeri ve İlişkili Endüstrileri İşçi

Sendikası'na 1943'te üye olur. Bu yüzden çalışmalarına yazar, eş yazar, yönetmen ve 50'den fazla film senaryosunun çevirmeni olarak devam eder. Aynı zamanda sinematografik teknikleri öğretmenliği yapar ve 1944'te Ulusal Sinematografi Komisyonu sekreteri seçilir. O yıl **Campo Cerrado** adlı romanını bitirir ve yayınlar.

1946'da Max Aub, İşçileri Bakanı'nın yardımı sayesinde ailesiyle tekrar buluşur. Aynı yıl **El rapto de Europa o siempre se puede hacer algo** adlı eserini yayınlar. 1947'de göçmen statüsünü talep eder ve bir yıl sonra Bahar Şenliği Yarışmasında **Canto de Primavera** şiiri ile ödül kazanır. **Los Muertos**'u yayınlar ve 6 Ocak 1949'da göçmen statüsünü alır ve kısa bir süre içinde tüm aile için Meksika vatandaşlığına başvurur. Castro Leal Sinematografi ve yayıncılık şirketi için çalışmaktadır ve Francisco Giner de los Ríos ve Díez-Canedo ile birlikte baskılar yapar. Aynı zamanlarda **Sala de Espera** dergisini çıkarmaya başlar. **Campo abierto** adlı eserini yayınlar ve Meksika İspanyol Athenaeum'un kurucu üyesi olur.

Babası Valencia'da ölür, ama cenaze törenine katılmak için İspanya'ya giriş isteği reddedilir. 1952'de PSOE partisinin sürgündeki üyeleri tarafından oluşturulan PSOE-İspanyol Sosyalist Birlik Örgütü'nün bir parçası haline gelir. 1959 yılına kadar kitap fuarları düzenler. 1955'te **Ciertos cuentos** isimli kitabını Meksika vatandaşı bir İspanyol yazar olarak yayınlar. 1956 ve 1966 arasında Max Aub, Avrupa'ya çeşitli geziler yapar. İlk olarak 1956 yılında İngiltere ve Cenevre 'ye seyahat eder. Porto Riko'da eserlerinden birkaçını sahnelerler. 1957'de, yayınladığı **Una nueva poesía española** adlı eseri Gerardo Diego ve Vicente Aleixandre'nin kitapta yer almamaları nedeniyle İspanyol entelektüelleri arasında bir polemige sebep olur.

1941'de Fransız bürokratik mekanizması tarafından komünizm şüphesi suçlamaları ile ülkeye girişinin yasaklanmasından sonra ilk defa 1958'de Fransa'ya döner ve Fransa'nın güneyinde annesini görmeyi başarır. 1959'da tarihçi Manuel Tuñón de Lara, Esteban Salazar Chapela, Darío Puccini ve Rafael Alberti ile karşılaacağı Roma, Yunanistan, Londra ve Paris'e seyahatler gerçekleştirir. 1960 yılında **Campo Francés**, **Campo de almendros**, **El hombre del bacón** ve **Historia de la mala muerte** kitaplarını hazırlar. O yıl, **Sierra de Teruel** filmi ilk kez Amerika sinemalarında sahnelenir. Şair ve önemli yayıncılardan biri olan Carlos Barral (ailesi

Seix Barral yayınevinin kurucularındandır) ile iletişime geçer ve Meksika ile İspanya arasında edebiyat alışverişi yaparlar. Uluslararası Yayıncılar Ödülünde jüri olarak yer almaktadır. **Cuentos mexicanos** isimli öykü kitabını yayınladı. Juan Goytisolo'nun ağabeyi olan İspanyol yazar Luis Goytisolo'nun tutuklanması karşısında yazarı savunur. Yeni bir kültürel proje hareketi gerçekleştirerek **Movimiento Español 59**'yi (İspanyol 59 Hareketi) destekler: İspanya'daki savaşın farklı yönlerini yazan yabancı yazarların baskısı tükenen kitaplarını yeniden basar. Roma'da İspanyol yazar, şair, dilbilimci, akademisyen ve edebiyat eleştirmeni Dámaso Alonso'nun fahri doktorluk törenine katılır.

1961'de, Arturo Barea'nın²⁴ İngiltere'deki ailesini ziyaret eder ve İspanya'ya vize talebi tekrar reddedilir. O yıl, UNAM (**Universidad Nacional Autónoma de México** - Meksika Ulusal Özerk Üniversitesi) Radyo, Televizyon ve Kayıtları Koordinasyon Servisleri müdürü olarak göreve başlar. O dönemde özellikle İspanya'nın kültürel, siyasal ve sosyal yaşamı hakkında bilgi alabileceği bir muhabir ağı kuracaktır. Paris'te İspanyol Tarihçi Tuñón de Lara, Londra'da İspanyol yazar ve eleştirmen José Luis Cano ve Madrid'de gazeteci ve yazar Esteban Salazar Chapela kendisi ile muhabir olarak çalışırlar.

1962'de **Biblioteca de la Pléyade** (Pleiade Kütüphanesi) isimli İspanyol Efsane'sinin yazarlar bölümünü düzenlemeye çalışır. Ama proje devam etmez. 1962 yılı Nisan ayında arkadaşı Emilio Prados'u, aynı yılın Eylül ayında annesini kaybedecek ve İspanya vize vermediği için annesinin cenaze törenine katılamayacaktır. 1963'te tekrar Avrupa'ya seyahat etmeye başlar ve Korfu'da düzenlenen 3. Ulusal Yayıncılar Ödülü'ne jüri üyesi olarak katılır. Paris, Roma, Almanya ve Çekoslovakya'da konferanslar düzenler. Kasım ayında **La cárcel** isimli eseri ile Ulusal Tiyatro Ödülü'nü kazanır.

²⁴ İç savaş sonrası İngiltere'ye sürgüne giden İspanyol yazar, gazeteci ve iletişimci. Eserlerinin çoğunu İngilizce dilinde yazmıştır. Sürgün edebiyatının önemli eserlerinden olan, otobiyografik tarzda yazılmış **La forja de Rebelde** isimli üçlemesi ile tanınır.

1964 yılında yeniden Avrupa'ya seyahat gerçekleştirir. Dördüncü Uluslararası Edebiyat ödül törenine jüri üyesi olarak katılmak için Salzburg'a gider ve aynı yıl XVII. Cannes Film Festivaline de jüri üyesi olarak katılır. Latinamerikalı Yazarların Konuşmasına katılmak için Almanya'ya gider. Sürgün ile İspanyol gençliği arasında ilişki kurulması konusunda endişe etmektedir.

1965 yılının nisan ve temmuz ayları arasında Avrupa'ya yedinci seyahatini yapar. Uluslararası Yayıncılar ödülü ödül töreninin beşincisine jüri üyesi olarak katılmak için Valescure'ye (Fransız Rivierası) gider ve aynı yıl XVII. Cannes Film Festivaline yeniden jüri üyesi olarak katılır. Almanya'da bazı konferanslar verir. İspanya girişi için vize başvuruları reddedilmeye devam etmektedir. Uluslararası Yayıncılar Ödül töreninin altıncısı Meksika'da yapılır ve jüri, Meksikalı yazar Octavio Paz, ilk romanı olan **Pascual Duarte ve Ailesi** olan İspanyol yazar Camilo José Cela, İç Savaş sonrası İspanyol şairlerinden Jaime Gil de Biedma ve Max Aub'tan oluşmaktadır.

Kendisi için çok önemli iki gezi yapar. İlki Yahudi ve İspanyol halklarının uğradıkları zulümde benzerlik bulduğu yere yani 1966-1967 eğitim-öğretim yılında İsrail'e ilk defa yaptığı gezidir. Sefarad²⁵ halkının yanında kendini İspanya'ya daha yakın hisseder. Max Aub, Ibero-Amerikan kültürünü anlatır ve bir İspanyol-Amerikan ilişkisini kurar. İşte orada **Imposible Sinaí** isimli eseri doğar. Diğer gezi için ise Aralık 1967- Şubat 1968 arasında Küba'ya gidecektir. Havana Entelektüelleri Kongresi'ne katılır. Küba'nın 1962'den beri maruz kaldığı boykota karşı entelektüel ve kültürel mücadeleye katılır. Buradan **Enero en Cuba** kitabı çıkar. Yine Küba'da tekrar kendisini İspanya'ya yakın hissedecektir.

Sonunda 2 Ekim 1968'de İspanya'ya girebilmesi için vize verilir. 1969'da Fransa'ya, Roma'ya ve nihayet İspanya'ya gider, sınırı geçtikten tam otuz yıl sonra tekrar İspanya'ya döner. Barselona, Valencia ve Madrid'i ziyaret eder. Valencia

²⁵ 15. Yüzyıl'da İber Yarımadasından sürülen Yahudi topluluğu. Sürgün edilmeleri sonucunda başta Kuzey Afrika ve Anadolu olmak üzere dünyanın birçok bölgesine yerleşmişlerdir.

Üniversitesi'nde bulunan kişisel kütüphanesinin bir kısmını kurtarır. Bu gezinin sonunda **La gallina ciega** adlı eseri doğar.

1970'tan itibaren Max Aub'in sağlığı bozulmaya başlar. Gene de **Ínsula** dergisi için yazmaya devam eder ve **La gallina ciega**'yı bitirir. Kitabın İspanya'da yayınlanmasını ister ama sonunda Meksika'da yayınlanır. Kitapla ilgili yorumlarında aslında kendisinin hoşlanmayacağı bir iş olduğunu söyler çünkü kendisinin bile anlamadığı bir şeydir. 1971'de arkadaşı sinema yönetmeni Buñuel için yazdığı eseri üzerinde çalışmaya devam eder. Bir konferansa katılmak için ABD'ye gider, aynı dönemde karısı ise kendi annesinin yani Aub'un kayınvalidesinin ölümü için İspanya'ya gider.

Ocak 1972'de New York'ta bir konferans verir. Aynı ayın 24'ünde Fransız hükümetinin onuruna verdiği davete katılarak **Comendador de la Orden de las Artes y las Letras** (Sanat ve Edebiyat Düzeninin Komutanı) nişanını alır. Cannes Film Festivali'nde jüri olmak için son kez Avrupa'ya seyahat eder. Mayıs ayında İspanya'ya son kez gider ve Valencia'da Max Aub onuruna bir tören düzenlenir. Aub'un ilk kez tipografiyi öğrendiği matbaanın sahibinin kızı olan Amparo Soler, manifestoyu okur. Aynı yılın temmuz ayında Meksika'ya dönüşünün yirmi ikinci gününde hayatını kaybeder. Son dileği, sadece adının, soyadının, doğum ve ölüm tarihinin kaydedildiği basit bir mezar taşı ile İspanyol Panteonu'na gömülmeştir. Max Aub ölür, fakat tümüyle Valencia'lı olan, evrensel İspanyol var olmaya devam edecektir (Aub, 2002: 27).²⁶

3.2. Sürgünde Yazmak

Max Aub çok dilli olarak yetişmesine rağmen İspanyolcayı ana dili ve kendisini İspanyol olarak görmüştür. Dil birçok düşünüre göre sınırlarımızı belirler ve dili mekânlaştırırlar. Heidegger'e göre “dil varlığın evidir”. Wittgenstein “dilimin

²⁶Max Aub'un yaşam öyküsü için Segorbe'de bulunan Max Aub Vakfı'nın yayınladığı ve editörlüğünü Miguel A. González Sanchis v.d.'nin yaptığı **Fabula Verde** isimli eserinin 17-27 sayfaları arasında yer alan yaşam öyküsü bölümünden yararlanılmıştır.

sınırları dünyanın sınırlarıdır” der. Lacan ise “dil kurallarının toplumun kuralları” olduğunu ilan eder. Sürgünün dili var mıdır? Varsa bu nasıldır, ana dile nasıl etki yapar? Besim F. Dellaloğlu “Adorno Yüz yaşında” isimli makalesinde, “Almanca Adorno’nun ana vatanıdır” der. Amerika’ya sürgüne giden Adorno’nun döndüğü yer Almanya değildir, Almancadır. Adorno için İngilizce yeterince derin değildir, fazlasıyla gizemden sıyrılmış, fazlasıyla açık seçik ve nettir.

“Adorno’nun 30’lann sonunda gitmek zorunda kaldığı Amerika’dan döndüğü yer Almanya değildir aslında, Almancadır. Adorno Almanya’yı değil, Almancayı özlemiştir. Leibniz’in felsefe yapmak için kullanmaya tenezzül etmediği Almancayı. Adorno İngilizcede sanki nefes darlığı çekmiştir. Bu, İngilizcenin zengin bir dil olmadığını göstermez. Sözcük sayısı açısından çok zengin bir dildir İngilizce. Unutmamak gerekir ki, üzerinde güneşin hiç batmadığı bir dildi İngilizce. Hala da öyle değil mi? Belki sadece bir lehçe farkıyla. Ancak galiba asıl sorun derinliktir. İngilizcede sözcükler sanki Adorno için yeterince derin değildi. İngilizce sözcükler fazlasıyla gizemden sıyrılmıştır. Her şey fazlasıyla açık seçiktir. Her şey fazlasıyla belirgindir, nettir. İşte buna tahammül edemez Adorno. Her şey olduğu gibidir. Yeterince gerilim, özdeşlik içermez. Özdeşliğin felsefesi için İngilizce uygun bir dil değildir. Adorno’nun metinlerinin İngilizcedeki kaderi belki de bu nedenle pek parlak olmamıştır” (Dellaloğlu, 2003: 31).

Max Aub ise sürgünde bile olsa Meksika’da kendi ana dili olarak seçtiği dil ile yazabilmeye ve yaşamaya devam edebilmiştir. Meksika’ya giden sürgünler orayı ikinci ana vatan olarak görmüşlerdir. Zaten İspanya’da Franco rejimi boyunca kendi dilini dilediği gibi kullanma imkânı ortadan kalkmıştır. Dolayısıyla bu durum Adorno, Benjamin ve diğerlerinde farklı bir yere taşır yazarımızı. Ama gene de sürgünün dili acıdır ve bu Aub’un eserlerine ister istemez yansıyacaktır. Özellikle iç savaş sonrasında terk etmek zorunda kaldığı İspanya’da kalsaydı nasıl bir yaşamı olacağını, ama en önemlisi sanatsal üretiminin nasıl olacağını hiçbir zaman bilemeyecektir ve büyüdüğü, ilk eserlerini verdiği ülkede izlerinin silinmesi kendisine acı verir, bunu birçok eserinde görebiliriz. Örneğin **Enero sin nombre** adlı öykü kitabının sürgün şair Jorge Guillén’e ithaf ettiği “El Remate” bölümünde yer alan hikâyede, iç savaştan yirmi beş yıl sonra Fransa’nın güneyinde buluşan iki cumhuriyetçi ve sürgün arkadaş aralarında geçmişi ve unutulmayı konuşurlar. Geçmiş parçalanmış aileler, hayal kırıklıkları, umutsuzluk ile doludur ve geçmişin çarpıtıldığı ve unutturulduğu bu başka İspanya üzerine konuşmalarında Max Aub’un dili acıdır:

Kaybettik. Geri dönene kadar bunu kabul etmemiştim. Her şeye rağmen hafızalarda hala canlı olduğumuzu ve izimizin kaybolmadığını sanıyordum, insanlar bize yaklaşamadılar ve konuşamadılar çünkü onlar bunu yasakladılar, korkuyorlardı. Belki bu ilk başlarda doğrudu, ama sonrasında, hemen, basitçe hepimiz haritadan silinmiştik (Aub,1994: 471).

Faber (2002)'e göre şüphesiz sürgündeki özgürlüğün bedelleri vardır. Birincisi, sürgün entelektüel, üzerine düşündüğü, yazdığı ve yayınladığı toplum ile fiziksel bağını kaybeder. İkinci olarak, sürgünler vatanseverlik konusundaki suçlamalara karşı aşırı hassasiyet gösterirler. Çünkü vatanlarını ve halklarını terk edişleri diğer sözcüklerle ifade etmek gerekirse bir miktar korkaklık içerir. Üçüncü olarak, genellikle sürgün kişi ancak gittiği ülkede benzer bağlar kurabilirse eğer, vatani ile geleneksel bağlarını koparabilir (Faber, 2002: 15).

Bu nedenle Aub için sürgünde yazmak yaşadıklarıyla mücadele etmenin bir yoludur, o bir döneme tanıklık ederken bir yandan da bu tanıklığı da belgelendirir. O mücadelesini kalemini kullanarak yapar. Bütün çabası yaşananların unutulmaması, vatanları uğruna hayatlarını ve sevdiklerini, değer verdikleri herşeyi kaybedenlerin varlıklarının yokolmaması içindir. Bu hayatta kalabilip, vatanını terketmek zorunda kalarak sürgünde özgür olanın, geçmişe ve kaybettiklerine olan bağı, aynı zamanda da borcudur.

3.3. Max Aub ve Tanıklık Edebiyatı

Tanıklık edebiyatı farklı tanımlarla ortaya çıkmıştır. Bundan ötürü bu çalışmada Max Aub açısından bu edebiyatın nasıl anlaşıldığı ve devamında incelenen eserlerinde tanıklık edebiyatının nitelikleri ile var olan benzerlikler incelenecektir.

Tanıklık edebiyatı özyaşamöyküsel metinlerle kesişir, çünkü bu metinler de gerçek bir deneyimi, bir kurgu ve onun işleyişi ile ilgili taktikler kullanarak anlatırlar. Miguel Barnet (1986), yazarın belirsiz “ben” kullanmasının kaçınılmaz olduğunu, çünkü bu belirsiz kişi kullanımının, yazarın kendi dönemini temsil etmesine izin verdiğinin altını çizer. Onun için bu tanıklığı tanımlamak için sağlam bir dayanaktır. Bu anlamda özyaşamöyküsü, bir kişiliğin “bir özne, bir kimlik”

imajının iletilmesiyle tanımlanırken, tanıklık bir dönemin imgesini izlemektedir (Barnet,1986; akt., Nos Aldás, 2001: 31).

Mahdavi (2017) çalışmasında bu terimi, tanımlanan tarihi olayların gerçek doğasında değil ancak temsilinde yerleşmiş olduğunu söylemektedir. Bu tip metinler anlatılan konunun yanı sıra dönemi, sosyal ve politik koşulları anlamak açısından önemlidir. Başka terimlerle söylersek, bu tür edebiyat, tarihi olaylar ile ilişkili olarak üretilebilecek hassas yorumların karakterini belirleyen bir dizi etkili sözü hikâyeye yerleştirir. Mahdavi bu noktada, “tarihi olayların birinin diğerinden daha değerli olduğunu belirleyen herhangi bir ölçüt var mıdır?” diye sorar. Bu sorunun cevabı tartışmalıdır. Dolayısıyla bu tezde böyle bir sorunun cevabını araştırmak yerine, Max Aub’un eserlerinde böyle bir uslubun kullanılıp kullanılmadığı ve bunun nasıl etkileri olduğuna bakılması, araştırma açısından daha fazla önem taşımaktadır.

Mahdavi (2017) çalışmasında Aub’un gerçek olaylardan esinlendiği kendi özyaşamöyküsel metinleri dâhil, edebi söylemlerinin tarihsel söylemlerle çakışmasının karakteristik olduğunu belirtir. Aub’un bütün eserlerinde sürgün deneyimi kaçınılmaz olarak bir dönüm noktasını bize sezdirir. Tarihsel söylem, içeriğinin bilgi verici kısmında yer alırken, esas amacı öncelikle edebiyat üretmek olsa da ifadesi iletmek istediği bilgilerle belirlenir. Mahdavi Aub’un yazın sürecinde yazar ve tarihçi olma işlevi arasında bir denge kurduğunu öne sürer. Bu edebiyat türü yazarın kendisinin bir “tarihsel özne” ya da Francisco Caudet’in dediği gibi “yasal özne” olmasını sağlar:

Laberinto mágico’nun anlatıcısı yasal bir öznedir, ama ona iktidarın kullanımını değil, silahlarla tahliye edilen siyasi bir sistemin (1931’de İspanya’da demokratik olarak kurulan) yasallığını veren bir koşuldur bu. Bu nedenle, bir sistemi yasallaştıran yasal bir özne değil, yasallık fikrinin yasallaştırdığı bir öznedir. Ve bu yasal özne ve onun yazdıkları, böylece tanık olmanın etik zorunluluğunu taşır (Caudet, 1999: 194).

Aub’un nesnellik iddiası içinde olmadığını biliyoruz. Daha ileride göreceğimiz gibi, **La gallina ciega**’nın önsözünde yazarın kendisi bunu dile getirir.

Aub yalan söylemediğini ama bazen bazı şeyleri kurguladığını yazar. Kısacası Aub, anlatısının tamamen gerçek veya yalan olmasından çok, bazı tarihsel olayları anlatmak için yöntemi ve nedenleri analiz etmeye odaklanır.

Tanıklık edebiyatını sağlayan koşulları Mahdavi şu şekilde sıralamıştır: Tarihsel ben, mesafe, belleğin sınırları ve belleğin etkileri (Mahdavi, 2017, s.29). Mahdavi'nin öne sürdüğü koşullara göre Aub'un günlüklerini incelediğimizde aşağıdaki maddeler tespit edilmektedir:

- 1) Tarihsel “ben”: Aub'un günlüklerinde özne ve anlatıcı kendisidir, yani “tarihsel ben”dir. Aub kendisinin bütün kurgu yazılarının günlük olduğunu söylemektedir. Diğer bir yandan ise bütün günlüklerin de hayal gücünün ürünü olduğunu söylediğini 3 Mart 1959'da günlüğüne aldığı notlarda görebiliriz:

Günlük mü? Hepsi günlük. Her zaman olup bitenleri olduğu gibi yazarsınız. Ya da hayal edersiniz. Ne kadar aklınıza takılırsa. Orada İdealizm veya gerçeklik yoktur. Herhangi birşeyde var mı? Herşey birdir: günlük (Aub,1988: 302).

- 2) Mesafe: Anlatıcının tarihsel olaya uzaklığı, geçici boyutta, mekânsal veya özyaşamöyküsel olabilir. Ayrıca okurların anlamasını belli bir mesafeden etkileyecek birçok yol vardır. Mesafe, yazarın kendi öznel fikirlerini okura iletme için kahramanlar yaratarak, onların üzerinden fikirlerini yansıtmadır. Bu öznel fikirler anlattığı hikâye içinde açıkça belirtilmiş veya belirtilmemiş olabilir. Diğer bir yöntem ise, üçüncü tekil şahısı konuşturmak için diyaloglar kullanmaktır, böylece yarattığı kahramanlar ve tiyatro malzemesi veya anlatı ile arasına bir mesafe koymasına yardımcı olacaktır. Bu yüzden Aub'un tanıklık edebiyatını ayırmak veya yüzeye çıkarmak istediğimiz zaman mesafe boyutu bazen işimizi kolaylaştırırken bazen ise engel haline gelebilir.

- 3) Belleğin sınırları: İnsan belleğinin sınırlı olduğunu ve hatırlananların ise

mevcut herhangi bir kronolojiye tabi olmadığını biliyoruz. Hatırlama ve uzun süreli belleğe atılan bilgiler, kişiye özel olarak, kendisini ne kadar etkilediği veya ne kadar önemli olduğu ile ilgili olarak sınıflandırılırlar. Bu yüzden, hatırlananların yazılması yazan kişinin öznelinde edebi olmasından önce o kişinin bakış açısını ve o sıradaki ruh halini yansıtır. Diğer bir konu ise günlükler çeşitli nedenlerle her gün ardışık olarak yazılamayabilirler, ara vermek gerekebilir. Ve bu süre içinde çeşitli nedenlerle bazı anılar unutulup diğerleri ön plana çıkabilir, zaten geriye dönüldüğünde bir olayı herkesin farklı hatırladığı çok bilinen bir gerçektir. Sonuç olarak ara verildiğinde hatırlananlar kişiye özel olarak, farklılaşabilir. Bunlar kişinin bakış açısına, öznel bir niyeti olup olmadığına göre hem algılamada hem de hatırlamada seçicilik oranı değişecektir. Ara verilen süreye de bağlı olarak, hatırlanmayan kısımlar sahip olunan arka plan yani daha önceden edinilmiş öznel deneyimler yardımı ile doldurulacaktır.

- 4) Belleğin etkileri: Bu konu ise tahmin edilebileceği gibi, birçok toplumsal, kişisel duruma ve koşula bağlı olarak farklılaşır. Örneğin ekonomik, kültürel, ideolojik ve kişisel koşullar bellektekileri yazıya dökerken etkili olacaklardır. Kişisel koşullara örnek olarak yaş, eğitim, ilgi alanları ve niyetleri iletilecek mesaj üzerinde etkili olacaktır. Kısacası geçmişi anlatırken içinde bulunulan an etkili olacaktır. İşte tam da bu nedenle tarihsel hafıza deneyimleri değerlendirirken nostalji ile yüklüdür. Bütün bu saydıklarımız direk veya dolaylı olarak bir anının okura iletilmesinde ve onun mesajı almasında etkili olacaktır.

3.4. Sürgünün İlk Etabı 1939-1942: Fransa ve Cezayir Toplama Kampları

Max Aub ilk sürgün deneyimini henüz 11 yaşındayken ailesiyle birlikte Fransa'dan İspanya'ya geldiklerinde yaşamıştır. Birinci Dünya Savaşı patlak verdiğinde, ailede sadece babası alman pasaportu taşımasına rağmen bütün aile

Fransa'yı terk etmek zorunda kalır. Max Aub o geceyi şöyle anlatır: “Bir gecede bütün dostlar düşmana dönüştü, hemen o gece bize ülkeyi terk etmemiz gerektiği iletili ve Paris’e dönüp hiçbir eşyamızı almamıza izin verilmedi”. Babası hariç hepsi Fransa vatandaşı olmalarına rağmen düşmanın mallarına el konulur gibi tüm ailesinin bütün mal ve mülklerine el konulduğunu söyler (Fernández Martínez, 2002: 81).

Daha sonraları iç savaş sırasında sosyalist hükümetin başta olduğu Fransa'nın İspanya'ya yardım etmeyişine inanmak istemez. Malraux, Aragon, Cassou, Gide gibi seçkin Fransız entelektüellerin varlığı ve desteğiyle bu acı verici tavrın etkileri biraz olsun hafifler. Suç, her ne kadar sosyalist olsalar da Léon Blum gibi politikacılarıdır, İspanya Savaşına müdahale etmeme politikası sonradan kendi politik düşüşüne mal olur. Daha sonra tutuklanır ve Naziler tarafından sınır dışı edilir. Tarihi ve sonuçlarını zaten biliyoruz. Max Aub, İspanya'dan ayrılmak zorunda kalır. André Malraux'un yönetmenliğini yaptığı ve İspanyol Cumhuriyeti'nden alınan fonlarla çekilen bir film olan **Sierra de Teruel**'in film ekibinin geri kalan üyeleriyle birlikte İspanya'yı terk edecek ve otuz altı yıl sonra yeniden gördüğü Paris'e yerleşecektir. Sonra olanları biyografisinde görebiliyoruz. Meksika'ya gidene kadar çeşitli toplama kampları ve cezaevinde kalacaktır. Öte yandan Fransa'nın da yapacağı fazla bir şey yok gibidir çünkü sınırlarında İspanya'da savaştan kaçan sığınmacıların sayısı bir çığ gibi büyümektedir ve ardından İkinci dünya savaşı başlayacaktır. Bu nedenle toplama kamplarında bulunan İspanyolların birçoğu İkinci Dünya Savaşı sırasında Alman saldırıları sırasında öleceklerdir (Fernández Martínez, 2002: 89).

Aub'un Fransa'da bulunduğu döneme ilişkin yapıtları, Fransa'da geçen sürede değişik çatışmaları yansıtır: Başlangıç, İspanyol göçü, savaş ne kadar sert olsa da sınırı geçmek için hala bir umut olan dönem, terkedilmiş vatan nostaljisinden toplama kamplarında zulüm ve gerilim dönemine geçiş. Aub bu anlatılarında bize kısa bir süre sonra İkinci Dünya Savaşının başlayacağı sürgün Fransa'sını sunar; tıpkı, mahkûmlardan memurlara kadar herkesin içinde bulunduğu bir güvensizlik, kuşku, suçlama ve saldırganlık atmosferini gösteren bir ayna labirenti gibi. Fransızlar, İspanyolları ve "diğer tehlikeli yabancılar"ı hapsetmekte ve kötü muamele

yapmaktadır. Ama daha sonra, Almanlar Fransızlara saldırır. Uyumsuzluk, şiddetin nedensizliği, her zaman Aub'in bize sunduğu görüntülerin arkasında bulunur.

Fransa sürgünü ile ilişkili Aub'un temel ve ustalıkli eserleri **Laberinto Mágico** serisi içindedir. **Campo Francés** bütün bu sorunları bir araya getirir. Aynı şekilde aşağıda sıraladığımız öyküler de bu konuda temel öykülerdir: “**Un asturiano**”; “**Lérida y Granollers**”; “**Enero sin Nombre**”; “**Manuel, el de la Font**”; “**Una historia cualquiera**”; “**Alrededor de una mesa**”; “**Los creyentes**”; “**Vernet, 1940**” (Aub aynı zamanda “**Serrano Piña**” y “**Otro**” isimleri ile yayınladı); “**Historia de Vidal**”; “**Un traidor**”; “**Ruptura**”; “**Playa en invierno**”; “**Ese Olor**”; “**Manuscrito Cuervo: Historia de Jacobo**”; “**Santander y Gijón**”; “**El Remate**”, “**El baile**” y “**El Limpiabotas del padre eterno**”. Tiyatro eserleri olan “**El rapto de Europa o Siempre se puede hacer algo**”, ve “**Morir por cerrar los ojos**” isimli eserleri de 1939'dan beri Fransa'da var olan gerginlik ve umutsuzluğun atmosferini yansıtır.

Hemen hemen tüm Aub eserlerinde 1939 Sürgün'üne ilişkin bazı temalar vardır. Bunlar, her şeyden önce, arkadaki bombalamalar, yani masum kurbanların katliamıdır. **Lérida y Granollers** isimli eserinde ustaca bir örnek bulduğumuz yazarın ön cephede hüküm süren huzur ve arka planda bombalamanın azaldığı kanlı katliam arasında anlaşılmasa da bir karşıtlık sunar. Benzer bir şekilde, Aub, infaz emirlerinin kolaylığının karşısında bu haksızlığın tarihsel bellekte ve kısa vadede bıraktığı izlenimin geçiciliğini kınar. İkinci olarak, **Campo Francés**'de ve **Morir por cerrar los ojos** eserlerinde, Fransız burjuvazisinin İspanya iç savaşı karşısında sessiz kalışlarını kınamıştır. Ve üçüncüsü, tüm toplama kampları, işkence ve infazların ardından polis baskısı ve sinizmden bahseder. Bu, insan haklarının sınırlandırılması ya da geçersizleştirilmesi konusuna ve özellikle Aub için çok önemli olan özgürlüğe atıfta bulunur (Nos Aldás, 2002: 161-174).

3.5. Sürgünün İkinci Etapı, 1942 -1972: Meksika

Yaşam öyküsünde Aub'un Meksika'ya ulaşmak için geçirdiği aşamalardan ve zorluklarından hatta talihsizliklerden söz etmiştik. Max Aub 1942 yılında Meksika'ya vardığında öncelikle hayatta kalmak zorundaydı. Bu nedenle Meksika'daki ilk yılları boyunca bir yandan ustalık eserlerini kaleme alırken bir yandan da hayatta kalabilmek için daha önemsiz ve küçük işler yapar. Aub gibi aynı kuşaktan diğer entelektüel sürgünler de aynı durumdadır, bir yandan hayatta kalmak bir yandan da ailelerini Meksika'ya getirebilmek için gerekli maddi koşulları sağlamaları gerekmektedir. Mahdavi'nin çalışmasında (2017) aktardığı gibi, bu konu üzerine 1948 yılında Casona ile yazışmıştır. 1 Şubat 1948'de Uruguay'daki Punta de Este'de ikamet eden Alejandro Casona'ya yönelttiği bir mektupta Aub şu şekilde cevaplamıştır Casona'yı: “Ve sen bana acıklı bir şekilde film yapman gerektiğini söylüyorsun. Doğal olarak! Paulino da! Ben de! Alberti de! Bu bizim esirlikten kurtuluşumuz...” (Casona, 2003; akt., Mahdavi, 2017: 110).

Benzer şekilde Manuel Tuñón de Lara ile yazışmalarında kendisine edebiyatın hiçbir yerde (ayrıcalıklı olanların dışında) yazarı doyurmadığını ve yaşamak için gene kalemini kullanarak başka işler yaptığını söyler. Ama Tuñón ile karşılaştırıldığında Aub'un durumu daha az karışıktır çünkü Meksika'ya giden yazarlar İspanyol dilinin konuşulmadığı ülkelere giden yazarlara göre daha az sıkıntı çekmişlerdir. Ama sürgünde olmak hiçbir zaman kolay olmamıştır. Bunun için Caudet Aub'un günlüklerinde yazdığı bir notu örnek verir. Aub kızı Carmen'e doğum gününde parası olmadığı için hediye alamaz ve şöyle bir not yazar “Umarım sen çocuğun 12 yaşına geldiğinde ona hediye alabileceğin bir dünyada yaşarsın (Caudet , 2005: 224)”.

Aub Mexico City Sinema enstitüsünde, kuram ve teknik dersleri veriyor, sinema senaryoları yazmasının yanı sıra değişik dergilere katkıda bulunuyor, makaleler ve eleştiri yazıları yazıyordu. Bu yıllar boyunca **El Hijo Pródigo, las letras de México, Ultramar, El Socialista, Cuadernos Americanos, Books Abroad** ve kişisel dergisi **Sala de espera** (1948-1951)'da yazmıştır. Bunlara ek olarak **La vida Conyugal** (1942), **San Juan** (1942), **El rapto de Europa o Siempre**

se puede hacer algo (1943), **Morir por cerrar los ojos** (1944) ve **Cara y cruz** (1944) gibi çeşitli tiyatro eserleri kaleme almıştır. Aynı şekilde öyküler (**No son cuentos** 1944), romanlar (**Campo abierto** 1951) ve denemeler (**Discurso de la novela contemporanea** 1945) yazmıştır. Bu eserlerin büyük bir kısmının konusu daha önce de belirttiğimiz gibi Fransa ve Afrika'daki geçirdiği ve orada mevcut olan durumu yansıtır ama eserlerinin yazılmasının tamamlanabilmeleri ve basılabilmeleri Meksika'da gerçekleşmiştir.

Aub'un Meksika'daki sürgününün ilk yılları iç savaş ve esaret dönemini hatırlayıp kaleme almakla, hayatta kalabilmek için çalışıp, ailesini getirebilmek için gerekli işlemleri yapmaya çalışmakla geçer, o nedenle bu yıllarda İspanya'ya ilişkin nostalji ve yabancılaşmadan söz edemeyiz. Said'in belirttiği gibi sürgünün asıl işi hayatta kalmaya çalışmak olduğunda düşünmeye ve hatırlamaya vakti olmaz. Ailesi ile tekrar bir araya gelmeden önce epey bir yıl geçer. Nihayet 1946 yılı Eylül ayında, hayatındaki dört kadın, yani karısı ve üç kızı Meksika'ya gelebilirler.

Aub her zaman etrafında gençlerle çevrilidir, imkânlarını ve bilgilerini öğrencileri, dostları veya iş arkadaşları ile paylaşmakta tereddüt etmez. Hayatının son on yılında günlüklerine **Radio UNAM**'ın yönetmenlik çalışmalarını eklemiştir. Orada oldukça önemli radyo programları ile yaratıcılığını farklı bir boyuta taşımıştır. Bu program serileri arasında **Teatro de nuestro tiempo (Günümüzde Tiyatro)** ve **Voz viva de México (Meksika'nın yaşayan sesi)** koleksiyonu yer alır. İkinci seride ilgili yazarlar programa kendi sesleri ile katılırlar. Benzer şekilde diğer yazarlara da aynı sınırsız iyilikle yaklaşmıştır. **Euclides** caddesinde 5 numaralı binanın, üçüncü katında diğer yazarlar ile **Tertulias**²⁷ için buluşurlar. Bu efsanevi toplantılara katılanlar arasında Alfonso Reyes, Rodolfo Usigli y Agustín Yáñez gibi Meksikalı yazarlar ve Meksika kültürel hayatında ön plana çıkmaya başlayan Bernardo Giner de los Ríos, Pablo de Tremoya, León Felipe, Emilio Prados, Luis Cernuda y José Gaos gibi İspanyol sürgününün en seçkin entelektüelleri yer alır. Daha sonraları Meksika edebiyatının yeni nesil katılımcıları da bu unutulmaz gecelerde yer almaya

²⁷ Evlerde veya kafelerde fikir alışverişinde bulunmak için bir araya gelinen toplantılar.

başlarlar.

Aub **milagro mexicano** (Meksika mucizesi) olarak adlandırılan ve bir ülkenin yirminci yüzyıla damgasını vuracak bir toplumsal devrimin **desarrollo estabilizador** yani İstikrarlı kalkınmasının birkaç on yılına tanıklık etti. Daha sonra büyük buhranın etkilerinden sonra yeniden yapılanma gerçekleşecektir. Aub Meksika'nın 40' lı yıllarına tanıklık edecektir, ülkenin istemeden de olsa dünyanın ikinci büyük çatışmalarına girdiği zor bir döneme. Ama Meksika, faşizm yerine demokrasiyi ve özgürlüğü destekleme yolunu seçerek, Müttefik devletleri destekleyecektir. İspanyol iç savaşının bitimiyle beraber, zor ve çetrefilli koşulların ardından aslında hiç de talep etmediği halde, neredeyse tesadüfen geldiği Meksika'da hayatının geri kalanını geçireceği güvenli limana ulaşmıştır. Hiç şüphesiz Aub, sürgüne ve nostaljiye mahkûm edilmiş bir kuşağa aittir. Diğer birçokları gibi bir neslin ve bir toplumun parçalanmasının kurbanlarından biridir (Meyer, 2004).

Daha sonraları da umulduğu gibi Meksikalı entelektüellerle yakınlaşma olmayacaktır, bunun nedenleri arasında geçmişteki sömürgecilik ve kültürel farklılıklar en önemli nedenlerdir. Bir kısım İspanyol sürgünde, nedeni belki de suçluluktan kaynaklanan bir tür kibir ve ahlaki üstünlük taslama şeklinde ortaya çıkan sömürgecilik kalıntıları mevcuttu. Aub bu tür tutumların ve zihniyetlerin mevcudiyetlerini sürdürmelerini kınamıştır. Ona göre bu tutumlar cumhuriyetçi olmanın ideolojisiyle çelişirken, mültecilerin Meksikalılarla olan ilişkilerini bulanıklaştırıyordu. Aub **La verdadera historia de la muerte de Francisco Franco (Francisco Franco'nun Ölümünün Gerçek Hikâyesi)** isimli öyküsünde bu tip aşırılıkları ironik ve mizahi bir dille ele alır (Caudet, 2005).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. SÜRGÜNÜN MAX AUB'UN ESERLERİ VE EDEBİ KİŞİLİĞİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

4.1. Max Aub'un Eserlerine Genel Bir Bakış

Max Aub edebiyatın hemen her alanında eser vermiş çok yönlü bir yazardır. 29 Ocak 1939 yılında İspanya'yı terk ettiği zaman bu sürgünün 22 Temmuz 1972'de Meksiko City şehrindeki ölümüne kadar süreceği onun tahminlerinin ötesindedir. Dönme konusu hep zihninde yer alır ve eserlerine yansımıştır. Ancak daha sonra da söz edeceğimiz gibi Franco İspanya'sına, sansürün ve özgürlüğün olmadığı bir ülkeye geri dönmeyeceğini de her fırsatta günlüklerinde dile getirir. Sürgün Max Aub'un eserlerini elbette ki etkilemiştir ve üretkenliğini arttırmıştır. Yaşam öyküsüne baktığımızda eserlerinin birçoğunun sürgün sırasında ve sürgüne gittiği ülkede yazılmış ve sürgünün izlerini taşımakta olduğunu görürüz. Ama asıl önemlisi sürgün kendisine birçok eserinde ilham vermiş ve konu olmuştur. Eserleri ve eserleri hakkında yazılmış makaleler üzerine hazırladığı bir bibliyografik deneme yazısında Ignacio Soldevila (2002) Max Aub'un eserlerini beş bölüme ayırır:

Şiir

Anlatı (Düzyazıdaki hikâye, roman ve diğer kurgu biçimleri)

Tiyatro

Denemeler, çalışmalar, kurgu olmayan çeşitli düzyazılar, çeşitli eserler

Konuşmalar, Görüşmeler, **Epistolar** (Mektup şeklinde yazılmış) eserler

Ülkemizde dilimize çevrilmiş sadece tek bir eseri bulunmasına rağmen, her türlü yazın, hatta sinema alanında bile eserler vermiş olan Max Aub'un hayatı ve eserleri birçok dilde ve ülkede, birçok yazar ve araştırmacıya konu olmuştur (Soldevila, 2002: 183-292).

4.2. Max Aub'un Yazınında Öne Çıkan Konular

4.2.1. Varoluşsal Çatışma

Max Aub her ne kadar kendisini İspanyol olarak görse de elbette ki İspanyol olma ve olmama çatışmasını yaşamıştır ve bütün çatışmalar gibi bu da sorgulamayı, dolayısıyla yaratıcılığını artıracaktır. Ayrıca hayatındaki çatışmalar sadece İspanyol olup olmama ile sınırlı değildir: Agnostik hatta ateist bir Yahudi aileye doğmuştur. Babası ve annesinin ana dilleri birbirinden farklıdır. Kendisi ise 11 yaşında edebi ve ana dili olarak seçtiği İspanyolcayı Fransız aksanıyla konuşur. Aub kendi sözleriyle aşağıda kendini şu şekilde tanımlar:

Meksika vatandaşı, İspanyol bir yazar, kendime yabancı bir dil konuşuyordum- hiç kimse konuşarak doğmaz – bu dilin benim olduğu anlaşıldı. Başkalarına çok az şey, kendime daha çok veya neredeyse aynı olana yani her şeyi diğerlerine borçluyum. Bütün erkeklere büyürken olduğu gibi beni de darbelerle şekillendirdiler. Bazı arkadaşlarım oldu -az- çoğu öldü. Kendimi yaşlılardan çok gençlerle daha rahat hissediyorum. Üç kızım ve birçok torunum var; onlar artık başka bir zamanda, başka bir yaşamdır. Eşim bana yapabildiği her fırsatta eşlik etti, yapamadığı zaman ise düşmeden yüzünü hayata döndü. Ne uzunum ne kısayım, oldukça çirkinim, iyi bildiğim güzeli severim. İnsanlardan bana benzediklerine inanarak az şey öğrendim. Bildiğimden çok daha fazlasını bilmek isterdim, bir belleğe sahip olmak ve kendi etrafımda dönüp dolaşmamak. Yıllar geçtikçe insan yalnız kalıyor. En sevdiğim şey yazmak; Böylece nasıl olduğum bilinsin diye, söylemeden. Bunu tahmin edeceklerini düşünmüştüm. Bir kez daha yapılmışım. (Aub,1967: 28)

Yaşam öyküsünde söz etmiş olduğumuz gibi, Max Aub Alman hukukçu bir aileden gelen bir baba ile Fransız burjuvazisine mensup sakson bir aileden gelen bir annenin çocuğu olarak dünyaya gelir. Her iki ailenin de Yahudi olmalarına rağmen, Aub bu topluluğa ait olarak büyümeyi, çünkü anne ve babası agnostiktir ve çocuklarını da aynı şekilde yetiştirirler. Çocukluğundan başlayarak, çok dilli ve çok kültürlü bir ortamda bulunur. Daha onbir yaşındayken, Fransa'dan ayrılmak zorunda kalırlar, ailede bir tek babası Alman pasaportuna sahip olmasına rağmen bir gecede her şeylerini bırakmak zorunda kalarak, Fransa'da o sırada tatilde oldukları kasabadan, kendi evlerine bile uğrayamadan ve hiçbir eşyalarını yanlarına alamadan ülkeyi terketmek zorunda kalırlar. Aub daha Alman mı Fransız mı olduğu veya ana dilininin bu dillerden hangisi olduğu konularındaki çatışmaları

sonuçlandıramamışken, yeni bir ülkede yeni bir dil öğrenmeye başlar. İspanya’da İspanyolca öğrenir üstelik ilk şiirini de bu dilde yazar ve İspanyolcayı edebi dili olarak ilan eder. Bir daha başka bir dilde yazmayacaktır. İspanya’ya gelip yerleştikleri Valencia onun şehri ve memleketi olur. Valencia Paris’te Cumhuriyetçi Hükümet için Kültür Ateşeliği görevini yerine getirmek için terkedecek ve bir daha geri dönemeyecektir. Fransa’da ve Cezayir’de geçirdiği cezaevleri ve toplama kampları döneminden sonra Meksika’ya gidecek ve Avrupa’ya yapacağı geziler dışında ölene kadar Meksika’da yaşayacaktır. Bütün bu yazdıklarımızdan çıkarabileceğimiz gibi, Aub çocukluğundan başlayarak kimlik çatışmaları yaşamıştır, iç savaş ve sonraki sürgünler ise bunun devamı olmuştur, bu nedenle Aub’un bir çeşit daimî kültürel sürgünde olduğunu düşünebiliriz.

İspanyolcayı ana dili olarak kabul eder ama sürgün varoluşsal çatışmalarını hep tetikleyecektir. Yukarıda kendi sözleriyle söylediği gibi, en sevdiği şey yazmaktır ve yazmak bütün bu çatışmalarla başa çıkmanın da bir yoludur. Bu çatışmalar yazarın üretkenliğini arttırırken, yaratıcılığına da katkıda bulunur.

4.2.2. İç Savaş ve Sürgün

Aub’un yazınının temel konularından biri iç savaş ve iç savaşın arkasından gelen sürgündür. Bu travmatik olayı simgelemenin zorluğu nedeniyle birçok değişik teknik kullanır. Ama bir yandan bu çözümsüzlüğü de dile getirir, “El remate” isimli öyküsünde sürgün edilen iki öykü kahramanını hem ayıran hem de birleştiren şeydir sürgün. Remigio çok fazla hatırladığı için yaşayamazken, anlatıcı ise aslında olayları unutmak için yazmaktadır: (Aub,1997: 452-453-459)

Onu unutmuştum. Laf. Tekrar unutmak istiyorum. Onu unutmadım. Yaşamımızın bazı kilit imgelerinin dinlenecekleri bir bölüm var mı (dinlenecekleri?), bizde anahtarı olan bir saklanma yeri; İçinde ne olduğunu biliyoruz, çıkmasına izin vermiyoruz. [...] İstemeden hatırlıyorum ve onu bir daha dışarıya atıp atmadığımı görmek için yazıyorum” [...] Unutmak için yazarım. Sanırım bu sayfaları masamın çekmecesinde bıraktıktan sonra dinleneceğim (Aub,1997: 452-453-459).

Atakan (2006) İspanyol Sürgün Romanı üzerine yazdığı kitabında Aub'un asıl olgunluk döneminin sürgün yıllarında başladığını söylemektedir. Atakan'ın da belirttiği gibi iç savaş ve onun izleri yazarın eserlerinde sürekli karşılaşılan bir konudur ve neredeyse bir takıntı haline gelmiştir. Yaşadığı varoluşsal çatışmalar Aub'un yaratıcılığına olumlu katkıda bulunur (Atakan, 2006: 79).

İç savaş ve sürgünün özellikle yazarlık hayatında çok önemli olduğunu Aub'un kendisi belirtir. İspanya'ya yıllar sonra geri dönüşünde, Londra'dan gelen kızıyla birlikte Valencia'ya giden trende yolculuk ederken, Aub eğer savaş olmasaydı kızlarının İspanya'da evleneceklerini düşünür, belki kendisi de babasının işine takılı kalarak sonrasında zengin ve şişman biri olacaktır. Ama en önemlisi iç savaş çıkmasaydı ve hayatları olduğu gibi devam etseydi belki de **Yo vivo**'dan daha iyi bir şey yazamayacaktır (Aub, 2015: 165).

4.2.3. Hatırlama ve Unutma

Yukarıdaki alıntılarda ve metinlerde de gördüğümüz gibi iç savaş ve sonrasındaki sürgün ile ilgili diğer iki önemli kavram ise unutmak ve hatırlamaktır. Aub bu konuya sık sık değinir, günlüklerinde de bu iki konuya sıkça rastlarız. Günlüklerinde kendisini en çok kızdıran konulardan biri, 30 yıllık Franco rejiminin sonunda "Resmi Unutma"nın gerçekleşmiş olmasıdır. 1969 İspanya'sında artık ne iç savaş ne de sürgünlerle ilgili konular hatırlanıyordur. Bu unutma ve unutulmaya karşılık Aub, gezdiği ve ziyaret ettiği her yerde geçmişi ve kayıpları hatırlar. Kitabının çoğu yerinde hatırladıklarını yazmanın ve hatırlatmanın bir sorumluluk olduğunu belirtir. Çünkü asıl yenilgi unutulmak ve haritadan silinmektir. Yeni neslin hiçbir şey bilmemesini ve unutulmanın gerçekleşmesini haksızlık olarak değerlendirir:

Biz- benim neslim - harita üzerinde değiliz. Hepsi barıştan. Yirmi beş (ya da otuz) yıllık barışın, nasıl zarar verdiği ya da İspanyolların kalbine nasıl girmiş olduğunu görmek garip. Onlar savaşı hatırlamıyorlar -ne bizimkini ne de Dünya Savaşını- baskıyı unuttular ya da en azından kabul ettiler. Onlar için geride kaldı. Eh. Ne gördüğümü, neye dokunduğumu kabul ediyorum, ama bu adil mi? İspanya'nın en güzel geleceği için iyi mi? Bu çocuklar nasıl büyüyecek? Henüz gerçekler konusunda ebeveynlerinden daha cahiller. Çünkü bilmek istemiyorlar, bilmek; bunun yerine, bu çocuklar hiçbir zaman hiçbirşey bilmeyecekler. Bu bir avantajdır, diyecekler. Mümkündür. Sanmıyorum (Aub,2015: 138).

Hızlı değişimler sonucunda unutmak kaçınılmazdır ama bunun karşılığında hatırlamak gerekir, Aub hem kendisinin hem de kolektif geçmişin hatırlanabilmesi için yazar. Hatırlanmak ve unutulmamak onun için çok önemlidir. Bunun nedenini anlamak kolay. İspanya’da bulunduğu sürece her köşede, özgür ve eşit bir ülke için savaşıırken hayatını kaybeden, ya da sürgünde ölen cumhuriyetçileri hatırlar. Oysa Franco İspanya’sında otuz yıl boyunca sansür ve yasaklar nedeniyle herşey unutulmuştur. Sürgünde olduğu yıllar boyunca Aub ve bütün sürgünler, bir gün Franco’nun düşeceğinin ve geri döneceklerinin hayaliyle yaşamışlardır. Bu sürgüne tahammül edebilmenin bir yoludur ve hatırlamak sürgünler için çok önemlidir. Aub unutulmanın gerçekleştiğini bilse dahi içten içe hatırlanacaklarını umut eder. Dönüşünde yüzleşmesi en zor olan şeylerden biri budur. Franco rejimi hedefine ulaşmıştır. Savaşın yaşattığı acılar ve yoksunluklar ile birlikte sürgünler de unutulmuşlardır. İspanya’nın yakın tarihi yok sayılmış, baskılar sonuç vermiştir. Aub için bu büyük bir adaletsizliktir, üstelik ülkenin geleceği için yakın tarihin unutulması korkunç bir şeydir, çünkü yeni kuşağın isteseler bile öğrenebilecekleri bir kaynakları da olmayacaktır artık. Uğruna savaştığı bir ülkede yok sayılmak ve bunu kendi gözleriyle görmek sürgün edilen için yenilginin idrak edilmesidir. Bunun hazmedilmesi ise kolay bir şey değildir.

4.2.1. Dönüş

Aub’un eserlerindeki önemli konulardan bir diğeri de dönüş temasıdır. Özellikle de **La gallina ciega**’da otuz yıl sonra İspanya’ya dönüşü, sanki gerçeğin perdesini kaldırarak görünür kılan, acımasız bir ayna işlevi görür. Aub’a göre dönüşünde bulduğu İspanya’da diktatörlüğe olan muhalefet yok olmuş, İspanya tüketim toplumu olmanın cazibesine yenik düşmüştür. Vatana dönüşü kendisinin ve fikirlerinin ne kadar yaşlanmış olduğunu farketmesine neden olur. **La gallina ciega**’dan başka sürgünden dönüş temasının ana konu olarak işlendiği kurgusal eserleri “El Remate” isimli öyküsü ve **Las vueltas** isimli dramatik eseridir. Remigio aracılığıyla sürgünden dönüşü temasını anlattığı “El Remate” den yukarıda bahsetmiştik.

Bu konu üzerine **Las vueltas** (1965) isimli dönüşlerden bahseden dramatik bir eser yazmıştır ve üç bölümünde de dönüş temasını işleyen eserde, evlerine dönen üç cumhuriyetçinin hikâyeleri anlatılır. Bu kişilerden ikisi İspanya’da cezaevlerinden çıkmış, üçüncüsü ise Meksika’dan evine, büyüdüğü yere dönmüştür. Bunlar hem başka topraklardaki hem de iç sürgün nedeniyle, içinde bulunulan koşullarının kişiliklerini şekillendirdiği karakterlerdir. Oyunun her bir bölümü Aub’un kısa tiyatrosuna ait, sürgündeki yazarımız tarafından farklı yıllarda yazılmış, tiyatronun içine gömülmüş parçalardan oluşur, her bölümünde sürgün edilmiş olanın ruh hali yansıtılmaya çalışılmıştır. Her üç bölümde döndükleri yerde farklı bir İspanyol toplumu ile karşı karşıya kalan karakterleri görürüz. Üstelik eserin parçaları sırasıyla 1947, 1960 ve 1964 gibi farklı yıllarda yazılmıştır. Eser evrensel bir tema olan sürgünden dönüş temasını işlemektedir. İspanya’dan 1939 yılında ayrılmak zorunda kalıp, geri dönemeyen Aub, bu eserde yer alan farklı yıllarda, farklı kurgularla dönüş hikâyeleri yazmıştır. Aub’un 1969 yılındaki İspanya’ya dönüşünden önce yazılmış bu hikâyelerin, bir tür dönüş provası olduğunu söylemek sanırım çok abartılı olmayacaktır. Bu eserleri yazmış olması, Aub için dönüşün önemini ve sürgünde geçen yıllarında bu konu üzerine ne kadar uzun bir süre düşünmüş olduğunu göstermektedir.

4.3. Max Aub’un Yazınında Kullandığı Kurgu Teknikleri

4.3.1. Diyaloglaştırma ve Çokseslilik

Aub için sürgün çıkmaz bir sokaktır, kaçışı yoktur. Ama bu veriler Aub’u evrensel bir yüksekliğe ve uygulamaya doğru yüceltir. Bu nedenle labirent imgesi sürgün kelimesi için sadece bir metafor olarak iş görmez, aynı zamanda içinde bulunduğu dünyayı da betimler, örneğin: Soğuk savaşın dünyası, imkânsız seçimlerin dünyası v.b. gibi. Aub’da sürgünün çıkış yolunun olmaması kendini iki ana yolla gösterir. Oyunlarında, hikayelerinde ve romanlarında sürgün çıkmazı ilk olarak bir dizi diyalog olarak ortaya çıkar. Diyaloglar karakterlerini birbirine yakınlaştırmak yerine, bir anlaşmaya varmalarının temel imkânsızlığını gösterirler. İkinci olarak,

sürgünün çözümsüzlüğü Aub'un daha uzun metinlerinde bireysel kahramanlardan ve hepsinden önemlisi bir olay örgüsünden yoksun olması olgusu ile gösterilmektedir. Örnek olarak **El Laberinto mágico** serisini verebiliriz. Bütün ciltleri ince ince örülmüş alt olay örgüleri ve ikincil kahramanlarla doludur. Bunlar tarihsel destansı metinlere benzerler (Faber, 2002: 7).

Yukarıda belirtildiği gibi, Aub sürgünün çözümsüzlüğünü eserlerinde sıkça diyaloglar kullanarak okuyucuya aktarmaya çalışır. Diyaloglar aynı zamanda karakterlerin ruh hallerini kendi ağızlarından anlatmalarına da imkân yaratır. Böylece diyaloglarda konuşan karakterler, bir yandan yazarın kendi düşüncelerini aktarmasına olanak tanırken, bir yandan da unutulan çoğunluğu temsil ederler. Böylece daha fazla bakış açısının aktarılabilmesi mümkün olur. Aub'un eserlerinde çoklu karakterlerin, ikincil olay örgülerinin sıkça kullanımı, iç savaş nedeniyle yitip giden sessiz çoğunluğun belki de daha fazla ifade edilebilmesi ve hatırlanmalarının bir yoludur. İç savaş ve sonrası yaşananlar geniş kitleleri etkilemiştir, sayısız kahraman ve sayısız farklı hikâye yaratmıştır. Bu konuyu sadece birincil kahramanlarla anlatmak yerine, ikincil olay örgüleri ve çokseslilik yoluyla bir anlatım tarzı seçilerek daha çok bakış açısı aktarmaya çalışılır. Ne de olsa sürgün kolektif bir trajedidir.

4.3.2. Zaman ve mekân

Michael Ugarte ise **El laberinto mágico**'nun yüzlerce insanın sadece savaşın temellerini sorgulamayıp aynı zamanda bu savaşta kendi rollerini de sorguladıkları bir hikâye olduğunu öne sürer. Ona göre Aub'un eserlerindeki temel ikilem sürgünün zamanı ve yerinden başlayarak geçmişin düzenlenmesinin imkânsızlığıdır (Ugarte, 1999: 127).

Aub için geçmiş yaşanmamış ve gelecek ise imkânsızdır. Bu nedenle yazınında bunları tekrar tekrar kurgular. Geçmiş yeniden kurgularken kullandığı mekânlar, Aub'un belleğinde kaldığı gibidir. Artık olmayan zamanlara ve mekânlara

aittirler. Tam da bu nedenle İspanya’da geçirdiği zaman boyunca, eserlerinde yer alan mekânların artık var olmadıklarına veya değiştiklerine tanık olur. Sürgün edilenin yaşamında zaman ve mekân gerçekte olduğundan çok daha belirsizdir, dolayısıyla çok daha kurgusaldır. Tam da bu nedenle Aub **La gallina ciega**’da diğer eserlerinde kurguladığı kahramanların gittiği yerleri ziyaret eder ve geçmiş onların ayakizlerinde yeniden yaratır.

4.3.3. Mesafe

Aub’un sürgün gerçekliği tekniğinin en önemlilerinden birisi diyalog ise, diğeri de mesafedir. Aub’un metinleri kesinlikle sürgüne dair koşullarda geçici uzaklıklar ve örtük mekânsal işaretler taşır. Sürgündeki için, özellikle de ait olduğunu düşündüğü toprakları anlatıyorsa, her zaman anlatıcı ile anlattığı arasında bir mesafe olacaktır. Üstelik bu mesafe doğası gereği aşılamaz ve çünkü engelleri kaldırabilmek bu durumda öznenin imkânı dâhilinde değildir. Aynı nedenle kullanılan bakış açıları da özgün değil ödünç alınmış ya da varsayılmış olacaktır.

Buna ek olarak Aub’un kendisi ile sürgün topluluğu arasında kurduğu mesafe de önemlidir: “Kendimi asla ciddiye almadım; işimle benim aramda her zaman belli bir mesafe vardı. Bu mesafeye sanat demezler belki, ama öyle” (Aub, 1967: 11).

Günlüğüne şöyle yazar Aub: “Yazmak veya resim yapmak devam eden bir savaşın içindeyseniz çok zordur. Tam da bu nedenle Picasso ünlü tablosunu burada, İspanya’da değil Paris’te yapmıştır. [...] Savaşlar ve aşk, her şey gibi belli bir bakış açısı gerektirirler” (Aub, 2015: 223-224). Aub coğrafik ve tarihsel mesafenin sanatsal yaratım süreci için olmazsa olmazlardan biri olduğunu savunur özellikle de savaş gibi dramatik bir olayın içindeyseniz ancak o olaydan uzaklaştıktan sonra, konu üzerine yazma imkanı doğacaktır.

4.3.4. Gerçeklik ve Kurgu

Ugarte, sürgün hayatının gerçekdışına dönüşebileceğinden ve sürgünün vatan mekânından ayrı tutulduğundan söz etmektedir. Böylece gerçek ve yazarın yazarak tanımladığı arasındaki boşluk açılır. Ona göre sürgün dil ve gerçek arasındaki ilişkiyi yoğunlaştırır çünkü sürgündeki yaşam birçok durumda kurgusal bir yaşamdır (Ugarte, 1972; akt., Faber, 2002).

Aub bunun farkına varmıştır. **Jusep Torres Campalans** (1958), var olmayan bir ressamın özyaşamöyküsü, veya **La vida y obra de Luis Alverez Petraña**, küçük şair, gibi kitaplarında büyük bir başarıyla kullanır. Bu karakterler Aub'un kendisinin edebi kişileridir. Benzer şekilde Aub'un anlatılarının büyük bir bölümü tarihi kişi ve metinlerle doludur (Faber,2002, s.15).

Gerçeklik ile kurgu arasındaki bu belirsizlikte, Aub'in yazdığı yazı tam olarak şekillenir. Çünkü sürgünde olmak zaten doğal akışında gitseydi başka yerde ve başka türlü yaşayacağınız bir hayat yerine, aslen size ait olmayan bir hayatı yaşamak demektir. Sürgün edilenin hissettiği zaten budur yani kendine ait olmadığını düşündüğü bir hayatı yaşıyor olmaktır. Bu nedenle sürgün yaşamı kendisine gerçeklikten uzak gibi gelir, bir türlü inanamaz ve sanki her an bitecekmiş ve gerçek olanı başlayacakmış gibi bir beklenti ile hayatını geçirir sürgün edilen. Aub'un eserlerinde, hatta günlüklerinde bile bir miktar kurgusallık mevcuttur. Ya da tamamen kurgu olarak yarattığı kahramanlarında çoğu zaman yazarın kendisi konuşur.

4.3.5. İroni

Aub'un eserlerinde sıkça rastladığımız ironi, aslında yaşadığı zor deneyimlerle ve yaşamının belirsizliği ile mücadele etmenin bir yöntemidir. Aslında unutmak istediği anılarla baş edebilme imkânıdır. Aynı zamanda acı ile başa çıkabilmenin de bir yoludur Max Aub için. Bu türden bir dil kullandığı eserlerine Aub'un **La verdadera historia de la muerte de Francisco Franco** eserini örnek olarak verebiliriz. Bu eserinde Aub aşırılıkları eleştirebilmek için ironi ile mizah

arasında bir dil kullanır. **La gallina ciega**'da benzer şekilde ironi vardır. Örneğin 133'üncü sayfada şöyle demektedir: “Ben tersine bir turistim, artık olmayanları görmeye geldim”.

Sert ve acı gerçeklerle yüzleşebilmek için de ironi tekniğini kullanır Aub. Çünkü diğer türlü ile yaşananların devamını getirmek çok mümkün değildir. Aub'un eserlerinde sıkça bunun örneklerine rastlayabiliriz. Kendi hayatında da birçok örneğini yaşamıştır.

4.3.6. Tekrarlar

Aub'un kullandığı diğer bir kurgu tekniği ise tekrarlardır. Aynı konuyu belki de aynı cümleyi değişik eserlerinde farklı karakterlerine söyler. Tekrarlar tanıdıklığı artırırken hatırlamayı kolaylaştırır. Aub bir yazar olarak temel görevinin hatırlamak ve hatırlatmak olduğunu günlüklerinde belirtmiştir. Günlüklerinde yazdığı cümleleri Aub'un kurgu karakterlerinin ağzından aynı şekilde duymamız olasıdır. Bunlar bir yandan aynı olaylar olabilir ama farklı şekilde kurgulanır, sanki olması gerekeni bulana kadar tekrar ederler. Bunun örneğini daha önce sözünü ettiğimiz **Las vueltas**'da net bir şekilde görebiliriz.

Sürgün edilenin hayatı geçmişle gelecek arasında bir yerde, belirsizlikte yer alır, sürgün edilen geçmişi sürekli yeniden hatırlarken geleceği de her seferinde yeniden kurgular. Aub'un da yaptığı budur. Geçmişi unutmamak, haritadan silinmemek için hatırlamak ve tekrar etmek.

4.3.7. Çoğul Sürgünün Parçası Olarak “Özne”

Bu problemin üstesinden gelmek için yapılan bir başka olası anlatım yöntemidir. Tekil birinci şahıstan çoğula geçiş, böylece tarihsel “ben”, topluma ve yüzleşecekleri deneyimin kolektif karakterine dayanır. Aub günlüklerinde durmadan parçası olduğu sürgün topluluğunun diğer üyelerini hatırlar ve beklentileri ve acıları bu topluluğun bir parçası olarak yansıtılır.

Aub her zaman kolektif sürgünün ve mücadelenin bir parçası olmuştur. Her

zaman komünist olmadığını tekrar ederken, özgürlüklere karşı olan her mücadeleyi takdir ettiğini belirtir. Aub'un yazınında da bunu net bir şekilde görebiliriz Ayala veya Said gibi salt bireysel özgürlüklerle yetinemez, her zaman kolektivizm içinde, onun bir parçası olmuştur. Mücadele arkadaşlarını ve kayıpları her zaman hatırlar ve yazarak unutulmamalarını sağlamaya çalışır.

Yo no invento nada, Campo Francés veya **Morir por cerrar los ojos** eserlerinde buna rastlarız, anlatıcı ikili bir perspektif kullanarak bireye yaklaşır, ama onu genel bir bağlama oturtur, ortak trajedinin parçası olarak, çoğul sürgünün parçası haline getirir ama onu çoğulun içine birey olarak yerleştirir, kişiliğini yok etmez.

4.4. Max Aub'un Günlükleri: La gallina ciega: Diario español ve Diarios (1939-1972)

Max Aub küçüklüğünden beri günlük tutma alışkanlığı edinmişti. Bu günlükler sayesinde bugün onun ayak izlerini, tutkularını ve dünyaya karşı mücadelesini izleyebiliyoruz. Eugenia Meyer bunun altında yaratıcı ruhunu ortaya çıkararak, hissettiğini ve düşündüğünü doğru ve açık bir şekilde ifade etmek amacıyla yeni ifade biçimlerini aramak için doymak bilmez bir ihtiyaç olduğunu öne sürer (Meyer, 2004).

La gallina ciega Aub'un 1969 yılında İspanya'ya ilk kez dönüp orada geçirdiği üç aya yakın bir süre boyunca tuttuğu günlükleri içerir. **Diarios** ise 1939-1972 yılları arasında İspanyol günlükleri hariç geçen zamanın günlükleridir. Bu nedenle **Diarios** sadece bu bölümde değil bütün tez çalışması boyunca, değişik zamanlarda ve boyutlarda bize ışık tutan bir eser olmuştur.

4.4.1. La gallina ciega: Diario español

Max Aub'un **La gallina ciega: Diario español** isimli eserinin başlığını Türkçeye çevirirken **Körebe** mi yoksa **Kör Tavuk** mu olmalı konusu, üzerine düşünülmesi gereken bir konu oldu, çünkü her ne kadar eserin ismi Kör Tavuk

anlamına gelse bile herhangi bir İspanyol için ilk önce Körebe oyununu çağrıştıracaktır. Türkçede körebenin kör bir ebeyi değil de Körebe Oyununu çağrıştırdığı gibi. Bu nedenle kitabın başlığını **Körebe** olarak çevirmenin daha doğru olduğu düşünülebilir çünkü Türkçe 'ye **Kör Tavuk** olarak çevirdiğimiz zaman benzer bir kelime oyunu yapamayacağımız gibi herhangi bir çağrışım da yaratmayacaktır. Ama eğer biraz zorlarsak bir ebe çocuk doğurtmaya yardım eden bir insan ise belki kör bir ebe de başka türün çocuklarını doğurtan biridir şeklinde Türkçede bir kelime oyunu benzerliği kurulabilir. Max Aub'un kitabın sonlarına doğru, İspanya'yı başka bir türün yumurtaları üzerine kuluçkaya yatan kör bir tavuk olarak gördüğü için kitabına bu ismi verdiğini söyler:

İki farklı dünyadan söz ediyoruz. Sonuçta, ortak pazarda asılı kalmış ölü tavuk benim. Bu tavuklardan biri, beni çocukken dehşete düşürmüş olduğu gibi ve **Fábula verde**'de olduğu gibi tüyleri yolunmuş bir biçimde asılı. Esere **La gallina ciega** ismini verirken bunu körebe oyunu ya da Goya'nın karikatürü yüzünden yapmadım, düşündüğüm şey kör tavuğun yani İspanya'nın başka bir türün yumurtaları üzerine kuluçkaya yatmasıydı (Aub, 2015: 401).

Başlı başına yukarıdaki paragraf bile bize Max Aub'un sürgünden sonra İspanya'yı nasıl gördüğünü anlatmaya yeter. Kendisini ölü tavuğa benzetmesi oldukça anlamlıdır aslında. 1969'da geldiği İspanya bıraktığı İspanya değildir, üstelik hala Franco rejimi sürmektedir. Hasta ve yorgundur ve bu kadar yıl sonra hala demokratik olmayan ve üstelik kendilerine ait her şeyin silindiği bir ülkeye dönmek oldukça yaralayıcıdır. Üstelik Max Aub Franco'nun 1975 yılında ölümünden sonra ülkenin demokratikleşme sürecini de göremeyecektir.

Bu kitap 1969 yılında, sürgüne gidişinden tam 30 yıl sonra hala Franco'nun iktidarda olduğu İspanya'ya dönüşü ve orada geçirdiği zaman boyunca tutulmuş günlüklerdir. Aub daha önce defalarca İspanya'ya gelebilmek için vize almaya çalışmış ama reddedilmiştir, böylece sürgünden sonra ülkeye ilk ayak basışı tam otuz yıl sonraya denk gelecektir. İspanya'nın verdiği vize süresi boyunca 1969 yılının ağustos ayında gelir ve Kasım ayında geri döner. Zorla koparıldığı topraklara yeniden gelişi yakın arkadaşı Luis Buñuel'in yaşamı ve eserleri hakkında kendisine teklif edilen ve yazmayı planladığı bir kitap için araştırma amacı gütmektedir. Aynı

zamanda Valencia Üniversitesi'nin deposunda bulunan kişisel kütüphanesine de ulaşmak istemektedir. Ancak yazmayı planladığı ve **Aguilar Yayınevi**'nden çıkacak olan **Buñuel: novela** isimli bu eseri tamamlayamaz. Çalışması ölümünden sonra **Conversaciones con Buñuel (Buñuel ile konuşmalar)** adıyla yayımlanacaktır. Hem önsözde hem de kitabın ilerleyen sayfalarında bu gelişinin kalmak için değil, kitabı için akademik araştırma yapmak ve üniversitenin deposunda kalan kitaplarına ulaşmak amaçlı olduğunu belirtir.

Aub Manuel Aznar Soler'in **La gallina ciega**'nın daha girişinde yazdığı notların başlığında olduğu gibi, "Geldim Ama Dönmedim" diyecek ve gerek bu kitap gerekse **Diarios** içerisinde bu konuya birçok kez dönecektir. Aub kitapta dönmek, hatırlamak ve unutmak üzerinde epey durur. Aznar Soler "Max Aub'un eserlerinde Çokseslilik ve diyaloglar 'gerçeklerin yalanlarını' kurmak üzerinedir" (Aznar Soler, 2003: 356) yorumunu yapar. Yani Max Aub'un yapmaya çalıştığının sanatsal yalanla ve tarihsel gerçekler inşa etmek olduğunu savunur. Ona göre kurgu ve gerçeklik arasında İspanyol İç Savaşı'nın öncesinde, savaş sırasında ve sonrasında cumhuriyetçi sürgünlerin kolektif hafızasını kendi politik ve sosyal bağlamında yeniden yaratır. Günlükleri boyunca iç savaşın ve diktatörlüğe karşı verilen mücadelenin unutulmaması ve hatırlanması konularına ilişkin yazar.

Aynı şekilde **La gallina ciega** sadece İspanya'nın bir özeti ya da İspanya ile ilgili bir yargı değildir. Zaten kitabında, "yargılamıyorum bile, fark ediyorum" (Aub, 2015: 403) demektedir. Bunun yerine **La gallina ciega** radikal bir öznelleşme karşıtı süreçten geçmiş ve bu nedenle ne kendisini ne de başkalarını olduğu gibi tanıyamayan bir öznenin edebi tanıklığıdır. Aub'un burada söylemek istediği, hayalinde defalarca kez kurguladığı bu dönüşünde gördüklerini zaten bilen ama gene de yüzleşme anında buna inanamayan birinin yazdıklarıdır. Sebebi her ne olursa olsun, Aub, İspanya'da bulunduğu süre içerisinde bir avuç insan dışında geçmişe ilişkin konuşabileceği kişilerle karşılaşmaz. Elbette herkesle tanışması mümkün değildir. Bunu kendisi de belirtir ama karşılaştıkları içinde kendilerini ve eserlerini bilen, geçmişini hatırlayan yoktur. Bu eser üzerine yazılanların çoğunda rastlanabileceği gibi yeni kuşağın iç savaşa ilişkin fazla bir şey bilmemesi ve yakın

geçmişin unutulmuş olması Aub'u en çok sarsan ve hayal kırıklığına uğratan konulardan biridir. Çünkü tahmin etmek gerçeğin kendisiyle karşılaşmak ile aynı şey değildir. İspanya'da kalanlar kırklı yıllarda yaşadıkları ağır baskı ve sindirme döneminden sonra, ellili yılların sonuna doğru ekonomik gelişmeler ile birlikte apolitikleşme süreci yaşadılar. Bütün bunların karşısında yaşadıkları doğal ortamlarından koparılıp alınan ve hep bir gün geri dönme hayali ile yaşayan sürgünlerin doğal tepkisi başka türlü olabilir miydi? Döndükleri yerde hayat devam etmiş ve kendilerine ait hiçbir iz kalmamıştı, sanki hiç var olmamış gibiydiler.

Yeni neslin gündeminde olan konular artık bambaşka şeylerdi. Zaten Franco İspanya'sında uygulanan katı sansür sonucunda sürgün yazarların eserlerinin bırakın tanınması, sözünün edilmesi dahi engellenmişti. Bütün bunlar elbette bilinen gerçeklerdir. Ama bununla yüzleşmek başka birşeydir. Sürgün kişi içinde hep bir umut taşır, zaten öyle olmasa sürgüne gidilen toplumla bütünleşir ve hayatına devam ederdi. Ama bu mümkün değildir, Aub'un durumunda karısı ve kızları yanına gelebilmiştir, ama anne ve babası dâhil olmak üzere diğer bütün yakınlarını arkada bırakarak gitmiştir. Annesini bir kere kendisiyle buluşmak için Fransa'nın güneyine geldiğinde görebilir, ama daha sonra İspanya'ya vize alamadığı için hayatlarını kaybettiklerinde anne, babası başta olmak üzere diğer yakınları ve arkadaşlarının cenazelerine bile katılamayacaktır. Böyle birinin evine dönme ve kaybettiklerini bulma umudunu taşıması yaşamını sürdürebilmesi için gereklidir.

Kendisi bu eserin önce İspanya'da basılmasını istemiştir ancak seyahatinden iki yıl sonra ve ölümünden bir yıl önce ilk olarak Meksika'da 20 Aralık 1972 yılında üç bin adet olarak basılmıştır. Aub değişimin hızının farkındadır ve şöyle der: “Sorun şu ki, bu kitap İspanya'da satılmayacak ve özgürce dolaşıma girdiğinde ise artık kimse neden bahsettiğimi bilmeyecek” (A.e.: 81). Bu düşüncesi günlüklerinde göze çarpar, kitabını sadece bir avuç insan bile okusa gene de bu eseri yazacaktır. Bunu kendisi ile birlikte bunları göremeyen diğer sürgünler için yapar. Aub açısından tam da bu nedenle bu eser oldukça önemlidir.

Juan Goytisolo (2001) “El regreso a Ítaca” isimli makalesinde “Aub otuz yıl yedi ay sürgünden sonra İspanya'ya döndüğünde bu bir dönüş değildi, onu Ítaca'da

kimse beklemiyordu” diye yazar. Aub’un sürgününün kendisinden çok daha uzun olduğunu söylerken, şunları ekler: “Aub savaşın kahramanlığını, cumhuriyetin ve beraberinde umutların çöküşünü yaşadı ve bunun için hepimizin bildiği gibi ağır bir bedel ödedi. Kaybetti ama ne pişman oldu ne de boyun eğdi”. Goytisolo, Aub’un çalışmalarına daha düzensiz bir şekilde ulaşabildiğini söylerken, **La gallina ciega**’nın 1971 yılında Meksika’da Joaquín Mortiz yayınevinden çıkan ilk baskısını okuması gereken zamanda okuyamadığı için üzüntüsünü de belirtir ve “Kitabın damıttığı öfke, tutku, hüznün, isyan benimkine çok benziyordu” diyerek şunları ekler: “**La gallina ciega** Yarımada’da 74 günlük kalışın sonucunda tutulmuş günlükler olarak tanıtılıyor oysa bundan çok daha fazlasıdır: Kendini adanmış bir yazarın olağanüstü belgesidir. Bunun için kendisine teşekkür borçluyuz” (Goytisolo, 2001).

Goytisolo’nun belirttiği gibi sadece Aub’un değil, sürgün yazarların hiçbirinin eserleri İspanya’ya ulaşmıyordu. Avrupa’ya ulaşmaları da zaman alıyordu. Her ne kadar Aub ile Goytisolo’nun sürgün deneyimleri yılları, fiziksel, sosyal ve politik koşulları nedeniyle çok farklı olsa bile, sürgünlüğün özündeki duygular ortaktır. Ülkesini seven ve kendisini özgür bir ülke için mücadele etmeye adanmış olan bir kişinin uzun yıllardan sonra ülkesine dönüşünde karşılaştıklarının kendisinde öfke, tutku, hüznün ve isyan yaratması çok doğaldır.

La gallina ciega’yı sadece bir günlük olarak nitelemek eseri hafife almak ve eserin edebi niteliğini görmezden gelmek olurdu. Aub önsöz bölümünde bu eseri niye yazdığını anlatma ihtiyacı duyar. Bu satırlardan kitabın bir günlükte olmasını beklediğimiz nesnellik ve gerçeklik içermediğini anlarız. Bu açıdan eser günlük tarzında yazılmış kurgu bir eser olarak görülebilir. Eserde aynı zamanda diyaloglar ve monologlar da yer alır. Yazarın hatıralarından, düşüncelerinden ve gözlemlerinden oluşsa bile birçok detay hatta karakterler bile kurgulanmıştır. Aub belki de dışardaki gerçeklikten çok kendi iç sesine kulak verir. Önsözde şöyle demektedir:

Nedir bu sayfalar? Günlük ama sadece belli bir yere kadar, çünkü günlükler genelde anlık düşünceler ve olayların ek açıklamalarıyla sınırlıdır. Beklenmedik, ortamın zarafeti ile ilgilenirler ve bunların hiçbirini içermeyiz: burada belirttiğim yolculuktan aylar öncesinde,

evimde yapılmış bir konuşma kaydının ek kısmında yer aldığı bir tez okumuştum: orada bu yolculuktan alınabilecek sonuçları buluyorum. Yarımada'nın (İber Yarımadası) şu anki durumu hakkında önyargılı bir fikirle İspanya'ya gittiğimi mi kastediyorsun? Bu mümkün, oysa tam tersini istediğime yemin ederim. En ufak bir nesnellik iddiasında bulunmuyorum. Gün gün yazıyorum ve genel bir izlenim vermek istemiyorum, çünkü bu yanlış olur. Anladığım kadarıyla, çoğunluk için, bir turistin veya ülkesine dönen endişeli, umutlu bir kişinin izlenimleri İspanya'nın Cennetin ilk imgesi olduğudur. Sekter biri değilim ama yalan gibi görünse de nasıl yalan söyleneceğini bilmem; sadece zaman zaman bir şeyler icat ederim (Aub, 2015: 17-18).

Aub, daha önce belirtmiş olduğumuz gibi, zaten bu dönüş provasını kurgusal tarzda yazdığı öykülerde ve özellikle **Las vueltas** isimli dramatik eserinde, üstelik farklı yıllar için yapmıştır. Yukarıdaki alıntıda dönüşünden aylar öncesinde kendisiyle yapılan bir söyleşinin ses kaydının metne dökülmüş halinde bu yolculukta karşılaşıcağı şeyleri anlatmış olduğunu ve İspanya'ya döndüğünde daha önce tahmin ederek, anlattığı sonuçlara ulaştığını söylemektedir. Kısacası daha gelmeden önce neyle karşılaşıcağının bilincindedir. Bu kadar provadan sonra elbette gördükleri nesnellik içermeyecektir. Üstelik kendisi böyle bir iddiada bulunmaz. Zaten biz de bu nedenle **La gallina ciega**'nın sıradan bir günlük olmayıp, başkahramanının yazarın kendisinin olduğu, ancak sürgün çoğunluğunu da temsil eden günlük tarzında yazılmış bir kurgusal eser olduğunu söylemekteyiz.

Aub Meksika'ya döndükten sonra kitap 1971'de basılana kadar, seyahati sırasında tuttuğu günlükleri edebi bir eser haline getirmek için çalışır. Hatta 1 Şubat 1972 yılında, “Gerçek şu ki zamanla **La gallina ciega**'nın bir roman haline gelmesini umuyorum” diye not almıştır (Aub, 1998: 495). Kitabın ilk sayfalarından başlayarak Aub'un tarihsel anılarıyla 1969 yılı Franco'sunun İspanya'sında karşılaştığı gerçek durum karşısındaki zorlu ve üzücü çatışmaya tanık oluruz.

Kitabın önsözünde olduğu kadar ilerleyen sayfalarında da neden geldiğini ama dönmediğini anlatmaya devam eder: “Yani, gezmeye geldim, bakmaya, fark etmeye ve gidiyorum. Dönmedim, dönmek kalmayı gerektirirdi. Sadece gerçeği söylüyorum” (Aub, 2015: 113). Kendi içinde gelişini sorgulamaya devam eder ve 14 Eylül'de aldığı notlarda şöyle demektedir: “Günlerden Pazar. Gezmek için mükemmel bir gün. Ben burada bir turist olabilir miyim? Bir turistin cahil olması gerekir. Gotik mahalle; evet, duvarları yıkmışlar. Ben tersine bir turistim; artık

olmayanları görmeye geldim” (A.e.: 133). Aub zaten kalmak üzere gelmemiştir. Hayalinde kalan, bıraktığı İspanya’dan ne kadar kaldığını görmeye gelmiştir. Turist vizesi alarak gelmiştir elbet, ama kalma olanağı olsaydı bile kalmayacağını biliriz. Bunun birkaç nedeni vardır. İlki özgürlük ve demokrasi uğruna sürgüne gidip, bunların olmadığı bir ülkeye dönmeyecektir, hala sansürün sürdüğü, sanatçıların ve yazarların kendilerini özgürce ifade edemediği ve kendisinin de aralarında bulunduğu birçok yasaklı yazarın eserlerinin okunamadığı, resimlerinin ülkeye sokulmadığı bir ülkedir bu, bu koşulları kabul edip dönmek hem yenilgidir hem de bu uğurda ölenlerin anısına ihanettir. İkincisi böyle olmasaydı bile artık Meksika’da doğan ve Meksikalı olan torunları vardır, otuz yılın sonucunda kendisine orada bir hayat kurmuştur, diğer sürgünler gibi onları bırakıp gelemes gelse bile geri dönecektir. Aub sürgünde II. Cumhuriyet’in kültürel ve siyasal mirasına sadık kalmıştır. Geçmişin telafi edilmeden geleceğin kurulamayacağına inanır.

Kendisi ile yapılan röportajlarda İspanya ile ilgili sorulara özellikle de değişimle ilgili cevaplar bekleyenlere şu şekilde cevap verir:

- İspanya hakkında ne düşünüyorsunuz?
- Hiçbir şey beni şaşırtmadı otuz yıl boyunca kendime tekrarlıyorum. Gemilerden yeni çıkmış İspanyollarla veya güneşin ve yiyeceğin yabancı tutkunlarıyla konuştum: tıpkı tahmin ettiğim gibi.
- Yalan. Bazı durumlarda diğer durumlarda olduğu gibi (anlayışım) kıt kaldı (A.e.: 239).

Aub’un kızdığı şey Franco İspanya’sındaki değişimin kendisi değildir. Elbette İspanya’da Franco rejimi altında altmışlı yılların sonuna doğru olumlu gelişmeler ve değişiklikler de olmuştur. Onu asıl kızdıran insanların özellikle ekonomik gelişmeleri yeterli bularak, kültürel gelişmeleri ve daha fazla özgür olmayı yeterince önemsememeleridir. Bu değişiklikler olumlu bile olsa kendilerinin olan ve kurmaya çalıştıkları İspanya’yı geri dönmek üzere yutmuştur.

Çünkü yazarın bu sürede gördükleri ve deneyimledikleri ona her şeyin değiştiğini gösterir ve şöyle der: “Hayır. İspanya her şeyde, her şeyi değiştirdi” (A.e.: 360). Otuz yıl sonra artık İspanya köklerinin olduğu ve kendisinin ait olduğu

zamanlardaki o yer değildir. Bu durumun verdiği acıyı şu şekilde ifade edecektir: “Daha yaşlı görünüyorum; kimseyi şaşırtacak bir şey değil bu ama sadece otuz yıl değil. Daha fazla: Zaman çarpı yokluk şeklinde (olarak) artmış” (A.e.: 362). Aub bu konuda çok haklıdır. Sözüünü ettiği bu konu evden uzakta geçirilen yıllar için oldukça doğrudur. Çünkü sürgüne giden kişiler (burada ekonomik nedenlerle göç edenler de dâhil edilebilir) ülkeden ayrıldıkları zamanda kalırlar, herhangi bir gelişme onlara yansımaz. Oysa ayrıldıkları ülke herşeyiyle değişir, bu değişimlere dil, giyiniş, yeme-içme, geleneksel ve kültürel faaliyetler de dâhildir. Sürgün edilen ise belleğinde ayrıldığı ülkenin resmini dondurmuş olsa da aslında kendisi de değişecek üstelik başka bir yerde başka türlü değişimlere maruz kalacaktır.

Kitabın birçok yerinde İspanya’daki kültürel değişimlere ve özellikle de gençlerin durumuna öfkelenildiğini görürüz. Artık yeni İspanya’da kültür, kendi döneminde olduğu kadar önemli değildir. Gelişim ve ilerlemeden anlaşılanın sadece yeni inşaatlar yapmak ve şehrin çehresini değiştirmek olduğunu düşünmeleri onu gerçekten kızdırır. Örneğin Valencia’daki Güzel Sanatlar Müzesini gezerken çok sinirlenir, binanın dışı çok güzel ama içi korkunçtur, özensiz ve gelişigüzeledir. 66. sayfada müze görevlisine “Daha az **Plan Sur**²⁸ ve daha çok müze lütfen! diye bağırır”. Kendisine eşlik eden yeğeni bu duruma gülmekten kendini alamazken Aub’un öfkesi artar (A.e.: 84). Plan Sur projesi önemsiz bir proje değildir, ancak Aub’u öfkeliendiren ve isyan ettiren şey, kültürün artık önemsenmiyor oluşudur. Yeni gelişmelerde geçmişe ve kültüre daha az yer ayrılmakta ve çok daha yüzeysel olarak geçiştirilmektedir. Kendi yeğeni bile Aub’un öfkesinin ve isyanının nedenini anlayamaz. Oysa Aub burada yok olan geçmişle beraber kendi varlıkları ve uğruna mücadele ettiklerinin de kaybına isyan eder.

Benzer şekilde gençlerle edebiyat buluşmalarında, gençlerin entelektüel birikimlerinin yetersizliğini görünce de öfkelenir. Gerçekten görülmemiş olan şeyin

²⁸ Valencia’nın 60’lı yıllarda gerçekleştirilen Plan Sur (Güney planı) adı verilen şehir yapılanması. Bu plan Turia nehrinin yatağının da değiştirilmesini içermektedir. Şehrin içinden geçen Turia Nehri sellere ve su baskınlarına neden olmaktaydı, bu nedenle daha fazla can kayıplarının olmaması için başlatılmış bu proje ile şehir yeniden yapılandırılmıştır.

yeni kuşağın cehaleti olduğunu söyler. Oysa zamanında aynı yaşlarda kendileri konuştukları zaman ne söylediklerini bilirler ama yeni neslin ona göre ilgilendikleri konularla ilgili en ufak fikirleri yoktur. Cehaletleri çağdaş konularda değildir belki ama onda da eksiktirler. Hadi bilimi görmezden geleyim, der Aub, ama bu gençler sanat, edebiyat ve felsefe bilgisinde süreklilikten yoksunlar.

Aynı zamanda yaşadığı, büyüdüğü, daha yirmi veya otuz yıl önce kitaplarının basıldığı ve hatta romanlarındaki kahramanlarının yaşadığı bu şehirde kim olduğunu bilen yoktur artık. Bir kitapçada edebiyat öğrencileri ile bir söyleşi için toplandıklarında fark eder bunu Max Aub. Topluluktaki gençlerden hiçbiri herhangi bir kitabını okumamıştır. Bu onu edebi olarak rahatsız etmez, umurunda değildir ama kendisini asıl yaralayan, canını acıtan şey bulundukları kitapçıdan 50 metre ileride olanların artık bilinmemesi ve hatırlanmamasıdır. Oysa kendisi onların yaşındayken tam karşıda bulunan ve şimdi kumaşçıya dönüşmüş olan üniversite tiyatrosu için gelir buralara ve bu gençlerin daha önce burada neler olduğundan haberi bile yoktur (A.e.: 170). Aub bu gençlerin diktatörlük rejimi altında yaşadıklarını ve bu bilgilere ulaşamadıklarını bilir elbette, ama hayal kırıklığı ve öfke duymak için yeterince nedeni vardır. Sürgündeki kişi herşeyin yasaklandığını bilse de gene de umut etmeye devam eder, bütün bu yasaklara rağmen gizli de olsa bir direnişin olduğunu ve kendilerinin tamamen unutulmadıklarını umut eder. Oysa gerçeklerle her karşılaşıldığında bu bilgi yeterli gelmeyecek ve her yüzleşmede kişiyi bir tokat gibi sarsacaktır.

Aslında geçmişe duyulan bu özlem, hızlı değişimin aynı ülkede herhangi başka koşullarda gerçekleşmesi sonucunda da oluşabilir. Ancak dönem değiştikçe yeni nesil geçmişten daha çok yeniliklere ve geleceğe yönelir. Dolayısıyla kuşaklar arası farklar her zaman var olmuştur. Aub'un durumunda ise daha farklı bir hassasiyet söz konusudur. Aub bir şeylerin yarım kaldığını, hakları olduğu halde zorla ellerinden alınanların ve yıllar süren sürgünün bir şekilde telafi edilmesi gerektiğini ve bu yapılmadan İspanya'nın eksik bir şekilde geleceğe ilerleyeceğini düşünür.

Dickey (2009)'in çalışmasında belirttiği gibi, İspanya'nın geleceği ve

potansiyeli Orta Çağın gölgesinde ilerlemektedir. Bunun nedenlerinden biri ise Franco rejimi sırasında İspanyol sürgünlerin hem tarihi hem de kültürel bağlamdan çıkarılmış olmalarıdır. Diğer bir deyişle Aub'un ziyareti sırasında tanıştığı İspanyolların büyük çoğunluğu Max Aub hakkında hiçbir şey bilmemekle kalmayıp İspanya İç Savaşı sonrası İspanyol sürgünlerin yaşamak zorunda olduğu tarihi ve acı gerçeklerden tamamen bihaberdirler (Dickey,2009: 172). Sanki İspanya tarihinin bu kısmı hiçbir zaman gerçekleşmemiş gibidir. Bu da sonuç olarak sürgün edebiyatı hakkında yani kendisi ve diğer sürgün yazarların eserleri hakkında hiçbir fikirleri olmamasıdır. Bu Aub'u derinden etkiler, çoğu zaman onlara kızsı bile aslında böyle olmasının daha derinde gençlerin suçu olmadığını bilir. Çünkü onlara kimsenin bunları öğretmediğini eserinde belirtir. Asıl suç bunu yasaklayan diktatörlüktedir, yani asıl suçlu Franco'dur²⁹.

Aub kitabına önsöz ve ithaf bölümlerinden hemen sonra kısa bir metin eklemiştir ve paragraf içerisinde "Bu metin kitabın bütün metinleri ile filigran olarak okunmalıdır" der. İlk paragrafta Franco'nun kısa bir biyografisini verir ve paragrafı "o kazandı ve diğer birçokları öldü" diye bitirir (Aub, 2015: 21). İkinci paragrafta ise şöyle devam eder: "30 yıldan fazla eski şefinin kendisine öğrettiği yola yani sessizlik ve cehaletin yoluna İspanya'yı taşıdı. Başkalarının sözünü hiç önemsemedi. Gerçek bir politikacıydı ve ondan sonsuz bir anı kalacak. Anıtına hak ettiği gibi **Valle de los Caidos** (Düşenlerin Vadisi) denmesi boşuna değil" (A.e.).

Aub aslında İspanya'da unutulmuş olduğunun daha İspanya'ya gelmeden önce farkındadır. Bunu şöyle anlarız; 21 Ekim 1968 yılında Meksika sokaklarında karşılaştığı Sevilla'lı bir genç ile konuşması sırasında bu gencin sadece İspanya'da basılan **Yo vivo** isimli kitabından haberdar olduğunu öğrenir. Ve o zaman

²⁹ Aub **Diarios** isimli kitabında, 22 Kasım 1953 yılında aldığı notlarda şöyle demektedir: "[...] Şu anda dünya devletlerinin çoğunda hüküm süren diktatörlükler, yalnızca kendi işlerine gelen ifadelerle izin veriyorlar ve bu nedenle de bunlar vasat ifadelerdir. Diktatörlükler devam ettikçe, seslerinin tüketim tarafından yayılacağı umuduyla, sadece sürgünler yaptırımı olan birşeyler yazabilme lüksünün (evet bir lükstür) bedelini karşılayabilirler. Bu Rusya için Kuzey Amerika için, İspanya için, Yunanistan için, Arjantin için ve daha fazla ülke için geçerlidir. Ve buna karşı çıkanlar ölürlər... [...]" (Diarios,1998: 228-229).

günlüklerine şöyle yazar: “bana söylenen ve her gün yazılan şeyi teyit ediyorum: İspanya’da beni kimse tanımıyor. Bunun tersini iddia edenler ve hayallere kapılanlar için söylüyorum. Bizi haritadan sildiler (Aub, 1998: 432). Benzer bir cümleyi daha önce belirtmiş olduğumuz gibi “El remate” isimli öyküsünde de karakterlerden birisine söyletmiştir. Bu tekrarlar başlı başına konunun Aub için ne kadar zor ve üzüntü verici olduğunun kanıtıdır. Başka bir nedenle ve daha önceki bir zamanda unutulma üzerine Aub şöyle yazar: “Artık çok fazla zaman geçti, beni tanımaları değil keşfetmeleri gerekiyor. Ve İspanya’da hiçbir yazar keşfedilmez: sadece unutulur” (A.e.: 369).

Aub Valencia’ya daha ilk adımını attığı andan itibaren, **Plan Sur** konusu ve onun şehirde yol açtığı değişiklikler, şehrin sakinleri tarafından gururla, tekrar eden bir biçimde konu edilir ve kendisine sık sık hakkında bunun üzerine ne düşündüğü sorulur. Turia nehrinin yatağı değiştirilerek, şehrin yeniden inşa edilmesinin projesi olan **Plan Sur** şehri tamamen farklılaştırmıştır. Sürgündeki otuz yıl boyunca bir gün geri döneceğini hayal ettiği, köklerinin olduğu, çocukluğunun geçtiği, ilk şiirini yazdığı şehir artık yoktur, başka bir şeye dönüşmüştür. Bu tarifi olmayan hayal kırıklığı ve kayıp, yazarda melankoli ve öfkeye yol açar. İzleri gerçekten silinmiştir. Yaşadığı hayal kırıklığını ve isyanını aşağıdaki satırlarında belirgin bir şekilde görebiliriz:

Artık Valencia'yı tanımıyorum. Şimdi artık başka bir şey. Daha iyi veya daha kötü, çok farklı mı bilmiyorum. Artık **Castelar** Meydanı yok. Şimdilerde Başkumandan ya da General Franco olarak mı adlandırdıklarını bilmiyorum, arkadaşı **Capuz**³⁰ böyle bir heykel yapmış. Cumhuriyet döneminde yıkılan, kim bilir hala döneceğine inandığınız ise sonsuza dek gitmişti. Cumhuriyetin bu kadar çabuk döneceğini hayal etmemiştiniz ve aileniz ise belki de sizden daha da azını hayal etmişti. Ah, **Don Visent**, sizin Valencia’nızı, yaşadığım yerdeki **San Vicente** caddesini, artık kim tanıyabilir! Her şeyi yıkmalarının kötü olduğunu düşünmüyorum. İyi. Ama kahretsin artık bu kadar iyi yeter! Bu kadar hiçbir şey yapmamak ve bu kadar ayın ve bu kadar rahip ve bu kadar Hristiyan demokrasisi yeter! Ve bu kadar **Plan Sur** yeter! (Aub, 2015: 64)

³⁰ José Capuz Mamano, heykeltıraş, Francisco Franco'nun 1964 yılında Valencia'daki atlı heykelini yapmıştır.

4 Eylül’de günlüğüne gene şaşırarak Valencia’daki değişikliklerle ilintili olarak, artık şehri tanıyamadığını kendisinin olmayan bir şehirde olduğunu not düşer. Üstelik insanların bu kadar değişiklik ve yenilikten dolayı memnun olmasını anlayamaz. “Anlaşıyor, bu onlara olgunluk çağına vardıkları (taş ve çimento ile) izlenimini veriyor. Eskiye özlemiyorlar çünkü aslında göreceli olarak yakın geçmiş çok daha kötüydü” diye not alır. (A.e.: 89) İnsanların özgürlüğü, siyasi hayatı önemsemeyip sadece geniş caddeler ve iyi yemek içmek ile mutlu olması kendisinde hayal kırıklığı yaratır.

Aynı şey özgürlük konusu için de geçerlidir, Aub İspanyolların özgürlük fikrini çok uzun zaman önce kaybettiklerine inanır. Ama ellerindeki özgürlük pazar günü boğalara ya da futbola gitmek arasında tercih yapmak ile sınırlıdır. Aub’a göre ise artık hiçbir kavrama sahip değillerdir. Özgürlük onlar için ABD’deki heykelin taştan, elinde taşıdığı meşalenin alevi gibi, bir anıt, bir mezardır. Sokaktaki İspanyol özgür olmanın ne olduğunu bilmediği gibi, eksikliğini de hissetmemektedir (A.e.: 81-82).

Aub İspanya’ya geldiğinde Valencia’dan önce Barcelona’ya gider. Barcelona Valencia kadar değişmiş olmasa da şehrin merkezindeki en tanınmış caddesi olan **Las Ramblas**’ı gördüğünde şöyle düşünür:

Las Ramblas caddesi, tanınmayan, değişmemiş olmasına rağmen. Ama evet. Ne olduğunu bilmiyorum. Evet: onlar değişti. Bendekileri değiştirdiler. Beni değil. Orada: Kötülüğün kökü: Ben ise aynı kaldım. Eğer ne vardı onu izliyor - bakıyor – ve göremiyorsam, nasıl değerlendirebilirim, bu aşırı maruz kalmadan ziyade nedir? Bir çaba göstermeliyim. Her anı, tarihleri ve geçmiş zamanı unutmadan yapmalıyım. Anıları öldürerek. Bunun için değil, geçmişte ne olduğu üzerine çalışmak için (bir), ve kendi tecrübeme göre ne olduğunu (iki) görmek için geldim. İlişkilendirmek için değil. Ve bu çaresizce her zaman yaptığım şeydir (A.e.: 49).

Yukarıdaki satırlardan Aub’un tarihi ve idealize ettiği geçmişi korumak ve kaydetmek için uğraştığını rahatlıkla anlayabiliriz. Manuel Aznar Soler kitabın 1995 basımına yazdığı önsözünde öne sürdüğü gibi, **La gallina ciega** İspanyol cumhuriyetçilerinin tarihsel hatırasının tanınması ve itibarlarının geri verilmesi için

militanca bir taleptir. Max Aub, bu kitabı ile Franco diktatörlüğünün dayattığı suskunluğa ve unutulmaya karşı bir entelektüelin yapması gerekenleri yapar (Aub, 1995: 81). Aub için, Franco İspanya'sından çok daha kısa süren, idealleştirdiği o geçmiş, muazzam bir manevi ve entelektüel değere sahiptir, bu yüzden de kitabında sürekli olarak bu geçmişini savunur.

Aub sürgünden gelen bir yazar olarak İspanya'da kaldığı süre içinde birçok ama özellikle de sürgüne ilişkin sorunun muhatabı olur. Kendisini en çok etkileyen konulardan biri İspanya'nın tamamen değişmiş olmasıdır. Üstüne üstlük kendisinin bu değişimi tahmin ediyor olmasına rağmen bu kadar şaşırıp etkilenmesidir. Kendine yöneltilen soruların genellikle kendi yaşadıkları ile ilgisi olmaması ve çoğu zaman aslında sürgündekilerden sanki ölmüşler gibi söz edilmeleri onu yaralar. Zaten genç yeni nesil geçmişte olanlardan oldukça yüzeysel olarak haberdardır. Kitabın ilerleyen satırlarında ve dolayısıyla İspanya'da daha fazla zaman geçirdiğinde dahi kendi kendine konuşmaya ve sorgulamaya devam eder. İspanya artık onun İspanya'sı değildir. Bu ne demektir? Geldiği İspanya bırakmak zorunda kaldığı, romanlarının geçtiği İspanya değildir. Bunu ne kadar tahmin etmiş bile olsa hayal kırıklığına düşmekten kendini alamaz:

Duygularımı nasıl açıklayabilirim? [...] Evet: İspanya değildi, benim İspanya'm değildi. Ama bunu önceden kesin olarak ve uzun zaman önceden biliyordum. Beni ne şaşırttı? Şaşırmadığım için şaşırdım, her şey Ah! az çok hayal ettiğim gibi. Ama, buna ek olarak, onlarca, yüzlerce genç insanla tanışmadım. [...] Ve bana sordular: - Meksika'da daha mı iyi? Cevapladım- Fransa'da, İtalya'da daha mı iyi? -Hayır (Aub,2015: 182).

Karşılaştırmaya devam eder Aub, kendi İspanya'sı ile gördüklerini. Ve şöyle der: İspanya otuz yıl süren bir tünele girdi ve başka bir manzaraya çıktı o tünelden. Yakın geçmiş unutulmuştur, bilinmemektedir. Aub ekler: Ama bu doğru değil, doğru değil mi? Hiç kimse tüm hayatını aynı yerde geçirmediyse ve yaşlılığında ebeveynlerinin yatağında uyumadıysa bilemez. Ve o zamanlar artık geçti gitti (A.e.: 190). Manuel Aznar Soler'in öne sürdüğü gibi, Max Aub kendi eserinin baş kahramanı, köksüzlüğün ve otuz yıllık sürgünün neden olduğu kendi kişisel trajedisinin kurbanı olur (A.e.: 76). Kitabın birçok sayfasında hafızasında yer alan, o

cumhuriyet İspanya'sının kaybının verdiği acıya tanık oluruz. Kendi kendine sorar:

Niye geliyorsun? Bilmiyordum. Bir ağaca yaslandım ve gün ağarırken yaşıyordum, ağlamış olduğumu hissettim. Sessizce kendim için ve İspanya için ağladım. Öyle bir İspanya ki tutarsız, unutkan, bilinçsiz, herhangi bir isyandan uzak, yalan [...] Ne için ağlıyorsun? Asturias madencilerine mi? Sabadell veya Madrid etrafındaki işçilere mi? Endülüs köylülerine mi? Güldürme beni. Kendine ağlıyorsun. Kendi ölümüne, kimsenin farkında olmamasına, ne evi, ne yuvası, ne tanrısı, ne seveni olan sahipsiz kalan eserlerine, cahil ve beceriksiz (A.e.: 182-183).

Aub İspanya'dan ayrılma zamanı yaklaştığında ise “Döndüm ve gidiyorum. Burada bulunduğum hiçbir an, varisi olmadığım ve daha önce burada bulunan ülkeyi ele geçiren bu yeni ülkenin bir parçası olma hissini yaşamadım” diye günlüğüne yazar. Aslında gelmeden önce de tahmin ettiği bir duyguyu deneyimlemiştir (A.e.: 403). Ancak tahmin etmek gene de yüzleşmenin getirdiği acıyı yeterince hafifletmez. Her ne kadar tahmin ediyor olursa olsun, arka planda sürgün edilenin dönüş üzerine olan umutları tamamen kaybolmaz. Bunun için gelip kendi gözleriyle görmesi gerekir. İdealleştirdiği, hayalindeki yarım kalan ama bir gün tamamlanacağını umduğu geçmiş, manevi değeri yüksek ve entelektüel İspanya artık yoktur. Aub kendini bu yeni ülkenin bir parçası olarak hissedemez ve bu geçmiş ile ilişkili her köşede kayıplarının yasını tutar.

La gallina ciega, aynı zamanda José Monleón tarafından tiyatroya uyarlanmış ve 16 Aralık 1983 yılında Madrid'de **Teatro María Guerrero**'da sahnelenmiştir (akt., El País, 1983). Oyunun kurgusunda genç Max Aub ile Yaşlı Max Aub birbiriyle sohbet ederler. Monleón, Aub'un ülkesine kısa süreli dönüşünün yarattığı acılığı anlatmak için eserde olmayan konuşmaları tiyatro eserine eklediğini ifade etmiştir. En önemlisi eseri oyunlaştırırken Aub ile tartışma imkânı bulur. Bu tartışmalar sırasında Aub'un onun dünyasını hatırlamadığı için kendisini suçladığını söyler, buna karşılık Monleón ise Aub'a “Peki sen bizimkini ne kadar tanıyorsun?” diye sorar. Monleón amacının daha önce ülkeyi terketmek zorunda bırakılan bu sürgünler ile bugünün İspanya'sını yakınlaştırmak olduğunu söyleyerek ekler, sürgün üzerine oyunlaştırmak için seçtiği eserlerin bu amaca hizmet etmesi, en iyisi olmasından daha önemlidir.

Burada Monleón'un Aub'a söylediği şey çok önemlidir. Çünkü Aub'un günlüklerinde hep sürgüne gidenlerin, iç savaş sırasında ya da cezaevlerinde hayatını kaybedenlerin, bakış açısını görebiliyoruz. Oysa Franco'nun baskı rejimi altında doğup büyüyenler başka koşullara ve bakış açısına sahiptirler ve bu onların yarattığı ya da çözebileceği bir şey değildir. Aub'un kitabında belirttiği gibi çoğu bunun farkında bile olmayacaktır. Aub günlüklerinde birkaç yerde bunu bildiğini yazmasına rağmen çoğu zaman öfkesine hâkim olamaz. Onun durumunda bu elbette anlaşılır bir şeydir. Böylesine büyük bir hayal kırıklığını hazmetmek için daha fazla zamana ihtiyaç vardır.

Aub unutulmaya karşı öfke duymasına rağmen, günlüklerinde kendi yaşlıları ile yaptığı sohbetlerde İspanya'da kalanların acılarına karşı kayıtsız değildir. Bir arkadaşı "kızıl" olduğu için oğullarının kendisinden utandıklarını ve bu konunun aralarında hiç konuşulmadığını söyler kendisine, karısını sorar: kendisi cezaevindeyken karısı ölmüştür. Kendisine Meksika'da ne yaptığını, babasının işine devam edip etmediğini soran arkadaşına Aub sadece "az çok" diye cevap verebilir (Aub, 2015: 169). Aub bu noktada sürgünde yaşadıklarını diktatörlük altında yaşamak ve yazmak zorunda kalanlar ile karşılaştırmak durumunda kalır. Belki de inançlarına bağlı kalabilmesi sürgünün kendisine sağladığı özgürlük nedeniyledir. Her iki taraf için de yaşanan acıların karşılaştırılması mümkün değildir, çünkü sürgün verdiğinden çok daha fazlasını alır, en önemlisi sürgünün kendisi gerçek olmayan bir yaşamdır.

4.4.2. Diarios (1939-1972)

İncelediğimiz diğer eseri olan **Diarios**'ta Aub'un **La gallina ciega**'da tuttuğu günlüklerin dışındaki bütün günlükleri yer almaktadır. Bu kitabında 1939 -1972 yılları arasında düzenli olarak düşüncelerini ve hissettiklerini kaleme almıştır. Aslında Aub'un kendisi bu günlükleri kitap haline getirmemiştir. Ölümünden sonra kızı Elena Aub babasının günlüklerinin kitap haline getirilmesini istemiştir. Akademisyen ve **Grupo de Estudios del Exilio Literario** (Sürgün Edebiyatı Çalışmaları Grubu)'nun yöneticisi Manuel Aznar Soler kitabı yayına hazırlamıştır.

Kitap Aub'un defterinde tuttuğu gibi yıl yıl bölümlere ayrılmıştır, her bölümün altında o yıla ilişkin tarihler yer almaktadır. Yalnızca “Max Aub'un Günlükleri” başlığını taşıyan giriş kısmında genel bir bölümleme yapılmıştır. Bu bölümlerin başlıkları şu şekildedir:

1) 1939-1942: Fransa ve Cezayir Toplama Kampları.

2) Meksika, 1942-1956

3) Soğuk Savaş ve Yanlış İkilem: Kesin olan şeyler.

4) Max Aub'un seyahatleri (1956-1972)

5) İspanya'ya 1972 yılında ikinci yolculuk: cumhuriyetçi bir yazarın etik ve estetik değerleri.

6) İlham veren bir kapanış.

Giriş ve Kapanış bölümleri Aznar Soler tarafından kaleme alınmıştır. Meksika'ya varış ve oradaki ilk yılları çok zor geçer. Bazı kısımlara bakarak, yazarın geçirdiğı aşamalar hakkında fikir edinebiliriz. Örneğin 31 Aralık 1945'te sadece “Vatanım, İspanya; halkım, dünya” yazılıdır. Politika ile ilgili olarak 20 Mart 1950 yılında günlüğüne şöyle yazmıştır: “Dünyanın politik yaşamı ile ilgilenmeyi bırakan bir yazar idrak edemez”. Aynı yılın 22 Ocak günü yazdıklarını şu cümleyle bitirir: “Sanırım hayal ettiğimi yazabilmek için susmaya hakkım yok”.

Max Aub'un bu eserinde en büyük günahının (ya da günahsızlığının) hiçbir yere, hiçbir ülkeye tam olarak ait olmaması olduğunu ve zaman zaman bu konuyu haykırma ihtiyacı içinde olduğunu farkedebiliriz. 2 Ağustos 1945 tarihinde şöyle yazmaktadır:

Kapalı dünyamızda, hiçbir yerden olmamak bana zarar vermedi! Bir ülkeden ya da diğerinden olabilecek ismim ve soyadıyla olduğu gibi bana seslenilmesi de öyle... Dar görüşlü milliyetçiliğin bu zamanlarında, Paris'te doğmak ve İspanyol olan, Almanya'da doğmuş bir İspanyol babaya, Parisli ama aynı zamanda Alman kökenli ve Slav soyadı olan bir anneye sahip olan bana, İspanyolcamı bozan bir Fransız aksanıyla konuşmak, bir zarar vermedi! Ebeveynlerimin agnostik olması (özgür düşünenler) İspanya gibi Katolik bir

ülkede ya da onun Yahudi ecdadında, tıpkı Fransa gibi bir Yahudi karşıtı bir ülkede ne sataşmalar ne de aşağılamalar sonuç getirmedi! Ne ayıp! Ben gücümün bir kısmını (güçlerimin) bu kadar çok ayıba karşı mücadelede harcadım (Aub, 1998: 128-129).

Eserinde çoğu zaman bu kimliklerine karşı yapılan ayıpları görürüz. Ebeveynleri agnostik olmalarına ve Max'ı da aynı şekilde yetiştirmelerine karşın sadece Alman olduğu için değil ama Yahudi geçmişi nedeniyle de suçlanır. Örneğin Meksika'da bu nedenle yapılan suçlamalara karşı şöyle yazar: Düzeltme yapmayı düşünmüyorum, ilginçtir ki öfkesinde Yahudi düşmanlığı var (Aub, 1988: 107). Oysa Aub yaşam öyküsünde de görebileceğimiz gibi yaşamının hiçbir döneminde kendisini Yahudi topluluğunun bir parçası hissetmemiştir, günlüklerinde de buna dair bir bilgiye rastlamamaktayız.

Günlüklerinde kendisini Meksika vatandaşı İspanyol bir yazar olarak tanıtır. 1923 yılında reşit olduğunda İspanyol vatandaşlığına geçer ve o zaman hiçbir tereddütü olmadığını söyler. 1955 yılında Avrupa ülkelerine birçok başarısız vize girişiminden sonra 1955 yılında Meksika vatandaşlığına geçerken tekrar bir karar vermesi gerekmiştir. 13 yıl Fransa'da, 25 yıl İspanya'da ve 30 yıl Meksika'da yaşamış biri için İspanyol bir yazar olmak ne demektir? Bunu ancak İspanyolca dilinde yazıyor olmakla açıklayabiliriz.

Oldukça üretken bir yazar olan Max Aub, bu konuda şöyle söylemektedir: “Ben İspanya'yı susmak için terk etmedim, çünkü bu benim mücadele biçimim, çünkü benim mesleğim yazarlık ve gerçeklerim konusunda susmayacağım” (A.e.: 207). Sürgündeki yazarların en üretkenlerinden biridir. Burada da söylediği gibi, gerçekleri dile getirmek ve mücadele etmenin bir yoludur yazmak kendisi için. Aub hayatının sonuna kadar inandığı değerlerin peşinden gitmiştir ve mücadeleyi bırakmamıştır. İkinci Cumhuriyetin çok kültürlü ve politik mirasına olan bağlılığını asla terketmemiş ve değişen bütün tarihsel şartlara rağmen inandığı değerleri savunmaya devam etmiştir.

Aub unutulma ve yok sayılma konusuna ilişkin yazmaya devam eder, sanki bir türlü olanlara inanamaz ve aniden olanları hatırlayınca, İspanya'da yakın geçmişin nasıl unutulduğunu, savaşın ve kaybedenlerin nasıl yok sayıldığını kendi

deneyimlemesine rağmen inanmakta güçlük çeker: “Aniden İspanya’yı ve onun cehaletini, İspanyolların cahilliğini, yakın geçmişe ilişkin cahilliklerini hatırlayınca baştan ayağa titriyordum” demektedir. Bunu tahmin ediyor hatta biliyor olmasına rağmen bir türlü inanamaz: “Elbette ki bu geçmişte her zaman olmuştur, ama bana ve bugünün İspanya’sında olamazdı” (A.e.: 448-449). 21 Mart 1970 yılında günlüğüne yazdığı bu paragrafta, **La gallina ciega**’yı yazdığı İspanya seyahatinde yüzleştiği, idealleştirdiği geçmiş İspanya’nın kaybı ile yüzleşmesinin etkilerinin hala sürdüğünü görmekteyiz.

Günlükler’de İspanya’ya yapmak istediği ziyaret için vize başvurularını, bu başvuruların reddedilişini ve bunun yarattığı hayal kırıklığını görebiliriz ta ki tam otuz küsur yıl sonrasına, 1969 yılına kadar. Ama daha İspanya’ya gitmeden gittiğinde bulacağı İspanya konusunda umutlarının sönmeye başlamış olduğunu hissetmeye başlar. Otuz yıl Franco rejimi baskısı altında yaşayan insanların artık onun yoldaşları ya da müttefikleri olmadığını bilir. 1968 yılı Nisan ayında günlüğüne şöyle yazar: “Otuz yıl sonra sorun İspanya’ya dönme veya dönmeme değil, sorun Franco değil: zamanın ta kendisi. Sürgün öldü: değişen İspanya. Başka. Benim yaşımda, beni o kadar incitecek, yeni bir ülke görmek için gitmek üstelik daha ne Arjantin’i ne de Şili’yi görmemişken?” (A.e.: 413). Daha gitmeden bilir nelerle karşılaşacağını ama gene de gider ve orada kaldığı günler süresinde tuttuğu günlükleri kitaplaştırır. Aub bütün bunları görmek ve belki de yazmak için gider.

Döndükten sonra 23 Ağustos 1970 tarihinde günlüğüne aşağıdaki gibi bir not düşer. İçinde bulunduğu ruh halini ve İspanya seyahatinin kendisini nasıl etkilemiş olduğunu anlatan bir paragraf. Ölümüne yaklaştığı yıllarda kaleme aldığı aşağıdaki paragraf belki de sürgünün dilinin ne kadar acı olduğuna iyi bir örnek olabilir, hatta en iyilerinden biri:

Bugün, İspanya’ya, umutla dolu dönüşümün üzerinden bir yıl geçmiş. Yaşamımın en üzücü ayları. O zaman ölüme bu kadar yakın değildim belki. Belki de bu yüzden çok değiştim, eski defterlerimde bir kenara ne koyduğumu söylemediğimden, artık söyleyecek bir şeyim yok. Artık yapacak bir şeyim yok. Burada, Meksika’da benimle ilgili bir şey istemiyorlar ve İspanya’da çok azlar... Ama bir efsanenin gölgesi olmaktan ileriye gidemedim. Belki birkaç düzine insan benim kim olduğumu bilir. Belki, belki de hayır. Beni sanki ölmüşüm gibi çalışıyorlar (A.e.: 462).

Aub bir yazar için en önemli şeyin okunmak olduğunu sık sık dile getirmiştir. Üstelik onun gibi birçok alanda birçok eser vermiş, her koşulda zamanının önemli bir bölümünü yazmaya ayırmış, üretken bir yazar için böyle bir talep çok doğaldır. Ama yaşadığı sürede buna pek tanık olamayacaktır. Kitaplarının üniversitelerde araştırma konusu olduğunu bilir ama onun asıl istediği sıradan okurlara ulaşmaktır.

Max Aub ikinci kez 1971'de İspanya'ya tekrar gider, Buñuel ile ilgili belgelere ihtiyacı vardır. Bu sefer daha çok tanınmaktadır ve her tarafta adına saygı geceleri düzenlenmektedir, ne değişti der bu sürede. 1972 yılında öldüğünde ise eserlerinin İspanya'da satılmadığı ve orada hiç okurunun olmadığı üzüntüsüyle ölür Max Aub.

La gallina ciega basıldıktan sonra Aub onu ilk eline aldığımda 18 Ocak 1972 yılında günlüklerine şöyle yazar: “**La gallina ciega**'nın ilk kopyaları. Şişman bir cilt ile çirkin bir sırtı var. Arka kapak iyi görünüyor. Daha önce sözü edilenler bunu okuyacaktır, bir göz atacak değil okuyacaktır diyorum, On, on iki, yirmi mi? Gerçekten daha fazla kişi için yayınlamıyorum. Belki satılır, ama bu başka bir problem; umurumda değil" (A.e.: 494). Oysa Max Aub'un **La gallina ciega**'sı onun tahminlerinin çok üstünde satıldı. Şimdi olduğu gibi birçok araştırmaya konu oldu. İspanyol sürgün edebiyatının önemli referans kitaplarından biri haline geldi.

SONUÇ

Bu çalışmada genel olarak iç savaş sonrası İspanyol sürgünü ve buna neden olan koşulların yanı sıra, Max Aub'un bütün bu dönemi ve geri dönme(me) konusunu bütün detaylarıyla işleyen, günlük tarzında yazılmış iki eserine odaklanılmıştır. Bunlar **La gallina ciega: diario español** ve **Diarios (1939-1972)**'dir. Her iki kitap günlük biçiminde yazılmış olsa da **La gallina ciega** yazar tarafından üzerinde çalışarak kitap haline getirilmiştir. Halbuki **Diarios** yazarın yayınlanma amacı taşımadan kendisi için tuttuğu günlüklerden oluşur ve ölümünden sonra herhangi bir değişiklik yapılmadan kitaplaştırılmıştır. İlk kitap daha önce de belirtilmiş olduğu gibi sadece günlük olarak nitelendirilemez, bazı olayların ve karakterlerin kurgulandığını başka araştırmacıların yanı sıra yazarın kendisi de belirtmiştir. **La gallina ciega** yazarın kendisinin başkahraman olduğu günlük şeklinde yazılmış bir roman olarak düşünülebilir, zaten yazar günlüklerinde kitabın ileride bir roman haline gelmesini istediğini belirtmiştir. İkinci kitap ise mutlaka belli bir düzeye kadar öznellik taşımaktadır ancak yazarın düşünce ve görüşlerini olduğu gibi aktardığı yazılardan oluşmaktadır. Bu nedenle iç savaş ve sürgün dönemi ile ilgili araştırmalar için önemli bir referans olma niteliği taşır. Aub'un bu günlüklerini basıma kendisi hazırlamamıştır, ölümünden sonra basılmıştır.

Bu tezde amaçlanan Max Aub'un bu iki eserinin inceleme nesnesi olarak alınarak yazarın kullandığı dilde sürgünün etkilerini anlamaya çalışmak ve böylelikle sürgünün edebiyat üzerinde ve edebi dilde izlerini sürmek olmuştur. Böylelikle hem İspanyol edebiyatında hem de sürgünlerin ulaştığı Amerika kıtasındaki ülkelerin, özellikle Meksika'nın edebi ve kültürel hayatına etkilerini Max Aub'un tanıklığında görebilmenin yanı sıra, Franco döneminde otuz küsur yıl boyunca tamamen yasaklanan ve unutturulan kayıp bir entelektüel kuşağın verdikleri eserlerde sürgünün nasıl temel bir konu haline gelebildiğini görebilme imkânı yaratılmaya çalışılmıştır. Bütün bu yaşanan kayıpların ardından hep bir gün geri dönme umudu taşıdıkları, her daim ilk günkü gibi hatırlanan, uğruna hayatlarını tehlikeye attıkları ama kaybedişin ardından zorla koparıldıkları, onlarca yıl boyunca özlemini duydukları o ülke aynı kalmayacaktır. Meksika'da yaşadığı otuz yıl boyunca Aub, o kaybettiği önceki hayatın melankolisi içinde yaşamayı sürdürmüştür.

Kaybının bilincinde olmasına rağmen gene de umut etmek ve özlemekten vazgeçmeyen bir yazar olan Max Aub'un ülkeye otuz yıl sonra dönüşünün kendisinde yarattığı etkiler (hayal kırıklığı, acı, öfke, isyan) altında **La gallina ciega** başlığı ile kaleme aldığı anılarını bize, bütün bu aktarılmayan, baskı altında kesintiye uğramış, unutulmaya mahkûm edilmiş yılların başka bir açıdan aktarımını sağlar. Üstelik bunu kendisinin başkahraman olduğu bir eserle yapar Aub. **Diarios** ise bu yılların dışında kalan zamana ilişkin anıları içermekle birlikte, İspanya'da geçirdiği zaman, öncesi ve sonrası ile ilgili birçok referans bulabiliriz. Örneğin otuz yıl boyunca İspanya'yı ziyaret edebilmek için vize almaya çalışıp, reddedildiğinde yaşadığı hayal kırıklıkları veya sonrasında **La gallina ciega**'yı kaleme alırken yaşadığı ikilemler bize konu açısından bir bütünlük sağlamıştır. Bugün sürgün edebiyatı üzerine referans kitaplardan biri haline gelmiş olan **La gallina ciega**'yı ilk basıldığı zaman en fazla yirmi kişinin okuyacağını düşündüğünü gene **Diarios**'tan öğreniriz. Hemen sonrasında etrafındaki insanlardan kitabı kimin okuyup kimin okumadığını da anlamaya çalışır Aub. Bu nedenle bu iki kitabın incelenmesi araştırmamızda çoğu zaman iç içe geçmiştir.

Aub hayatı boyunca kitaplarının yeterince tanınmadığı üzüntüsüyle yaşadığı, İspanya'da unutulduğunu tahmin ediyordu ama Meksika'da da kitaplarını bastırmak çok kolay değildi. Günlüklerinde bu üzüntüsünü sık sık belirtmiştir. Oysa bugün sürgün edebiyatının en tanınmış ve değer verilen yazarlarından. Bunda siyasi kararlılığı, ideallerine sahip çıkması ve mücadelesini yazarak sürdürmesi önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca sürgün konusu yazınında temel konulardan biridir, günlükleri de bir dönemin ve sürgünün tanıklığını yapar. Son olarak çok üretken bir yazardır ve edebiyatın her alanında eser üretmiştir.

Sürgünü birçok düşünürün yaptığı gibi dil üzerinden düşündüğümüzde ya da dili mekânlaştırdığımızda Max Aub'ta Adorno'da olduğu gibi ana dile bir dönüş olmadığını görürüz. Çünkü zaten o bir **transterrado**'dur, bir anavatandan diğerine sürgün olmuştur ve anadilini kullanma imkânı elinden alınmamıştır. Belki de bu nedenle daha sonra İspanya'ya dönmeyecektir, kendini İspanyol ve anadilini

İspanyolca gören Max Aub ana dilinde yazmaya devam edebilmiştir. Ayrıca otuz yıl sonrasında döndüğü İspanya hala Franco'nun İspanyasıdır, üstüne üstlük turizmin ve kapitalist girişimlerin ülkeye girişiyle birlikte meydana gelen hızlı değişimler bıraktığı İspanya'nın izlerini birçok yerde silmiştir bile.

“Geldim Ama Dönmedim!” Manuel Aznar Soler'in **La gallina ciega**'nın önsözüne yazdığı başlıkta ilk olarak bu sözleri görürüz. Aub bu konuyu ilerleyen sayfalarda tekrar dile getirir. Dönüş konusu Aub'un eserlerinde ve özellikle de **La gallina ciega**'da önemli bir yer tutar. İspanya'ya dönüş Max Aub için gerçeği gösteren çift taraflı bir ayna görevini üstlenir. Aub İspanya'nın tamamen tüketim toplumuna dönüştüğüne ve diktatörlüğe karşı muhalefetin kaybolmuş olduğuna tanık olur. Sürgünde yaşayan Aub yazma ve fikirlerini söyleme özgürlüğüne sahiptir. Diktatörlük altında yaşamının nasıl bir şey olduğunu yaşantılarıyla konuşurken farkederek ama yine de bu durumu kabullenmekte zorluk çeker.

Aynanın diğer tarafı ise kendisinin ve fikirlerinin ne kadar yaşlanmış olduğunu farketmiş olmasıdır. Max Aub, en başından beri ne kadar özlem duysa bile, özgürce yazma imkânının olmadığı, diktatörlüğün hala hüküm sürdüğü bir ülkeye dönmeme konusunda nettir. Özlem ve nostaljisi ne kadar büyük olsa da bu konuda kararsızlık yaşamamış olduğunu günlüklerinde sayfalar boyu yazdıklarından anlarız. Zaten daha İspanya'ya ilk ayak bastığı günlerde bu anlama gelen sözler kullanmıştır. Dönüşüne yaklaştığı günlerde ise, kendi İspanya'sını zorla ele geçiren geldiği bu yeni ülkede bir an bile kendisini bu toplumun parçası olarak hissetmediğini yazar.

Kitabın sonuç bölümünde de İspanya'nın durumunun yanlış olduğunu ekler ama bunun geçeceğini yazar. Geçmemesi için bir sebep yoktur çünkü var olan bu durum tarih için yeterliyse bile Aub için yeterli değildir. Sonuç olarak bu yeni İspanya'da kalamaz ve sürgün gittiği ülkeye döner. Bir yandan Meksika'da doğan ve artık Meksikalı olan torunları vardır. Onlar için başka bir hayat söz konusudur ama Aub için, (ve bütün sürgünler için) sürgün olmak hiçbir yere ait olmamak, ya da hiçbir yere dönememektir.

Peris (2012) sürgün yazarların İspanya'ya edebi dönüşleri üzerine kaleme

aldığı makalesini şu sözlerle sonlandıracaktır: Onları belleklerinde yer alan imgesel bir topluluğa geri döndürmek, yenilikleri yeni öznelerin şeceresinde yeniden konumlandırmak, onları yeni kimliklerin karmaşıklıklarına entegre etmek, şimdiki zamanın görevidir. Ancak buna “yeni teselli hikâyeleri kurmadan” diye ekler. Çünkü tarih, maalesef, yeniden yaşanamaz. Unutmayalım ki hem Max Aub hem eserlerindeki kurgu karakterleri, hem de diğer sürgün yazarlar için, dönüş ülkeden kesin ayrılışlarının ön koşuludur. Ama İspanya’nın kendilerinden sonraki tarihi onlarsız devam etmiştir (Peris, 2012: 603).

Max Aub siyasi konumunda hep kararlı kalmıştır, II. Cumhuriyetin ilkelerine sadıktır ve birlikte mücadele verdiği arkadaşları ile ilişkilerini sürdürüp her zaman dayanışma içinde olmuştur. Edebi çalışmalarının çoğu ise gerçek kararlılığın imkânsızlığından söz eder. Sürgünün asla saf olmadığını, ideal olmaktan çok dünyevi olduğunu, dolayısıyla da kaçınılmaz olarak bir tür ihanete dönüştüğünü gösterir.

Soler (2008)’in de belirttiği gibi, Aub günlüklerinde tarihsel hafıza ile İspanyol İç Savaşı’nın hafızasını birleştirmiştir. Unutmanın ve sersemlemenin gerçekleşmesi ile yazarın kendisindeki unutma kapasitesinin farkına varması karşısındaki kafa karışıklığını yakalama imkânımız olur. Bu öyle bir unutmadır ki, tuzakları ve hafızanın kırılganlığını, zamanın geçişini temsil eden tehditi ortaya çıkarmak için gelir. Kendi unutma kapasitesinin belirtileri karşısında şaşırان Aub, günlüklerinde buna karşı tek çarenin yazmak olduğunu söyler.

Aub’un eleştirileri inceliklidir. Dürüst, açık ve kendi pozisyonunu ölçebilmemiz için bir öz-farkındalık ile yapar. Metin boyunca bize boşlukları ve sözü edilmeyenleri doldurma imkânı da vererek bizi kendi bakış açısına yaklaştırır. İzlenimlerini okuyucu için bilgilendirici bir hafıza kullanarak kaleme alır.

Eserlerinde tekrarlar dikkati çeker, özellikle unutma, unutulma, hatırlama, hafıza, yok sayılma, dönüş ve hayal kırıklığı gibi konular tekrar eder. Bu şekilde Aub, hatırlamayı sağlamak için, geçmişteki acıların ve kayıpların unutulmaması için yazar. Bu konuların Aub için ne kadar zor ve üzücü olduğunu biliriz ama bunun bir yazar olarak görevi olduğunu söyler. Ayrıca ülkeyi terk etmenin getirdiği burukluk

ve belki de suçluluğun etkisi ancak yazarak hafifler ve bu şekilde mücadeleye devam eder. Her iki eserinde de nostalji, melankoli ve yabancılaşma konularına rastlarız, çünkü bunlar örnekler ile gördüğümüz gibi, sürgünlerin ve sürgün topluluklarının yaşam koşullarının kaçınılmaz sonuçlarıdır.

Sol politik yönelimi olan Max Aub ve diğer entelektüel sürgünler Meksika'ya vardıklarında hayal ettikleri cumhuriyetçi sol hükümet orada kurulmuş ve sürgünleri desteklemişti. Buna rağmen sürgüne gidilen ülkede toplumla kaynaşma çok mümkün olmamıştır. Üstelik Aub Adorno'nun ve aynı dönemde sürgün edilmiş birçok entelektüelin aksine kendi seçtiği edebiyat dili olan İspanyolca ile yazmaya devam edebilmiştir. Buradan, sürgüne gidilen ülkede aynı dilin kullanılmasının kendini anavatanda hissetmek için yeterli olamadığını görürüz. Vatan kaybı ve bu kaybın getirdiği melankoli sürecektir. Elbette ki diğer ülkelere giden sürgünlere göre daha avantajlı durumdadırlar ama bu durum gene de yabancılaşmayı engelleyememiştir.

Balımların (2016) araştırmasında işaret ettiği gibi, sistemi meşrulaştırma eğilimi daha az olan insanlarda aradaki negatif ilişki nedeniyle yabancılaşmanın artacağı söylenebilir. Sistemi meşrulaştırma Aub için her iki toplumda da zordur. Otuz yıllık sürgününü geçirdiği Meksika'da ekonomi, politika, din, v.b. gibi kurumlara bağlılığı, Franco İspanya'sı ile karşılaştırıldığında elbette çok daha fazladır. Buna rağmen sürgün olmak ve bu kurumlara olan aidiyetin aynı toplumda çocuk yaşlarda başlayan bir sosyalleşme sürecinin sonucunda olduğu göz önüne alındığında, hiçbir zaman büyüdüğü toplumda olduğu gibi olmayacaktır. Ancak, Aub'un Franco İspanya'sında hiçbir kuruma uyum sağlaması mümkün değildir. İspanya'da hissettiği yabancılaşma çok daha fazla boyutu olan bir yabancılaşmadır.

Daha önce sözünü ettiğimiz gibi sürgüne gidilen ülkede sürgün edilenlerin gidilen toplum ile entegrasyonu ve bütünleşmesinin zorlaşmasıyla beraber, bu kişilerde nostalji, melankoli ve yabancılaşmanın artacağı düşünülebilir. Aub ve Meksika'ya sürgüne gidenler uzun bir süre Franco rejiminin sona ereceğine ve ülkelerine geri döneceklerine inanmışlardır. İlk geldiklerinde değişik bölgelere dağıtılmış olmalarına rağmen hemen hepsi, Franco'nun düşmesiyle beraber gecikmeden geri dönebilmek için İspanya ile ilgili haberlerin daha kolay ulaştığı

başkente gelmişlerdir. Kendi aralarında bir topluluk oluşturarak yaşamaları sonucunda sürgün geldikleri topluma bütünleşmeleri zorlaşmış, bu da sürgün İspanyollar açısından geri dönüşü ve anavatanlarına duydukları özlemi güçlendirmiştir. Ama buradaki özlem, sadece kayıp bir vatana duyulan özlem değildir. Bu sürgünler aynı zamanda uğradıkları haksızlıkları düzeltmek ve kırılan gururlarını tamir edebilmek için geri dönmeyi böylesine çok istemektedirler.

Aub'un eserlerinin derinine indiğimizde değişik şekillerde kendini gösteren bugünün ve geçmişin acısını görebiliriz. İspanya'dan zorla koparılışının açık yaraları hala sızlamaktadır. Franco ile gölgelenmiş olsa da özlem duyduğu toprakları düşünmekten bir an bile vazgeçmez. Eserlerinde özlemini duyduğu şekilde, sihirli hayallerle ifade eder, belki böylece yaraların iyileşeceğini ve o yerle bir edilenin yeniden ayağa kalkabileceğini umut eder. **La gallina ciega** bu yazdıklarımıza bir örnek teşkil eder. Aub kitabın neredeyse bütünü boyunca oldukça karamsar olmasına rağmen, kitabın İspanya topraklarından henüz ayrılmadan yazdığı notlardan oluşan son bölümünde karamsar olmaması gerektiğini söyleyerek şunları ekler “bu genel cehaletin içinden dünyada neler olup bittiğini farkedene bir azınlık çıkacak”. Kitabın giriş bölümü de benzer anlama gelen daha umutlu cümleler içerir.

Adorno'nun işaret ettiği gibi sürgün edilen entelektüeller sığındıkları ülkede temsil ettikleri kültürü sürdürmekle kalmayıp aynı zamanda bu kültürü temsil ederler. Aub'un durumunda da olduğu gibi temsil edilen kültürün artık sürgün edilen ülkeye dönüşü mümkün değildir. Sürgünlerin yaşamlarına devam edebilmeleri için sığındıkları ülkenin kültürü ile bütünleşmeleri gerekir ama bunu yapamazlar, çünkü bu zihinsel olarak korumaya çalıştıkları kültürün yok olması demektir. Bu nedenle dönüşün mümkün olmadığını bilseler bile umut etmeye devam ederler. Çünkü zaman ve mekân dışında var olabilmelerini sağlayan o zihinlerinde korudukları geçmişin, geri döneceğine inanmaları gerekir.

Max Aub zamanın sanrılarıyla yüzleşmek zorunda kalır, unutamaz ve otuz yıl boyunca İspanya'ya dönememez. Sürgün bu acıdan beslenir ve daha sonra aynı acıyı eserlerinde görürüz. Sürgünde olmak zordur. Aub bu nedenle hatırlamaya önem verir, ama hatırladıklarından uzak kalmak da acı vericidir. Ancak bu kadar üretken

bir yazar olmasını sürgüne borçludur Max Aub. Çünkü en sonunda ait olduğı yeri edebiyatta bulacaktır. Sürgün ve sürekli yaşadığı varoluşsal kimlik sorgulamaları Aub'un eserlerine yansır. Yaşamına damgasını vuran ebedi sürgününü, edebi bir sürgüne dönüştürür.

KAYNAKÇA

ADORNO, T. W.:1997

Minima Moralia, Çev. Orhan Koçak, Ahmet Doğukan, İstanbul, Metis Yayınları.

ABELLÁN, J. L.:2001

“El exilio de 1939: la actitud existencial del transterrado”, **El exilio cultural de la Guerra Civil (1936-1939)**, Ed. José María Balcels, José Antonio Pérez Bowie, Salamanca, Ediciones Universidad de Salamanca, s.19-29.

ASCUNCE, J.Á.:2008

El exilio entre la experiencia subjetiva y el hecho cultural: tema para un debate, **El exilio: debate para la historia y la cultura**, Coord. José Angel Ascunce Arrieta, Donostia, Saturarán, s.19-45

2013

“Exilio y emigración: De la experiencia del emigrante al compromiso del exiliado. Amado Alonso y Ramón de Belausteguigoitia”, **El exilio literario de 1939, 70 años después**, Coord. María Teresa González de Garay Fernández, José Díaz-Cuesta Galián, Logroño, Universidad de La rioja, s.163-183

ATAKAN, Ş.: 2006

İspanyol Sürgün Romanı, Ankara, Ürün Yayınları.

AUB, M.: 1944

No son cuentos, Madrid, 2004, Editorial Huerga y Fierro.

1965

Las Vueltas, México D.F, Editorial Joaquín Mortiz.

AUB, M.: 1967

Hablo como hombre, México D.F, Editorial Joaquín Mortiz.

1995

La gallina ciega: Diario español, Barcelona, Alba Editorial.

1997

Enero sin nombre (Los relatos completos del laberinto mágico), Ed. Javier Quiñones, Barcelona, Alba Editorial.

1998

Diarios (1939-1972), Ed. Manuel Aznar Soler, Barcelona, Alba Editorial.

2002

Fábula Verde, Ed. Miguel A. Gonzales Sancgis, v.d., Segorbe, Fundacion Max Aub, s. XVII-XXVII.

- 2015 **La gallina ciega: Diario español**, Madrid, Visor Libros.
- AYALA, F.: 1990 **El escritor en su siglo**, Madrid, Alianza Editorial.
- AYALA, F.: 1996 “Contestacion”, en MUÑOZ MOLINA, A.:1996: **Destierro y destiempo de Max Aub**, Madrid, RAE, s.43-51.
- AZNAR SOLER, M.: 2003 **Los laberintos del exilio**, Spain, Editorial Renacimiento.
- BALIM, S.: 2016 “Yabancılaşmanın Sistemi Meşrulaştırma, Değerler Ve Politik Özdeşleşme Açısından Ele alınması”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- BARNET M.: 1986 “La novela testimonio. Socio Literatura”, **Testimonio y literatura**, Ed. R. Jara y H. Vidal, Minneapolis: Institute for the study of ideologies and literature.
- BENJAMÍN W.: 1982 **Infancia en Berlín hacia 1900**, Çev. Klaus

Wagner, Buenos Aires, Editorial Alfaguara.

1989

Discursos interrumpidos, Çev. Jesús Aguirre.
Buenos Aires, Editorial Taurus.

1993

Son Bakışta Aşk: Walter Benjamin'den Seçme Yazılar. Yay. Haz. Nurdan Gürbilek, İstanbul, Metis Yayınları.

BUNDGARD, A.: 1998

“Más allá de la filosofía. Sobre los derechos de lo irracional en el pensamiento filosófico-místico de María Zambrano”, **Doktora Tezi**, Universidad Complutense, Madrid.

CANAL, J., v.d.: 2017

Historia contemporánea de España vol:2 1931-2017, Barcelona, Taurus.

CASANOVA, J.: 2015

İspanya İç Savaşı'nın Kısa Tarihi, Çev. Uygur Kocabaşoğlu, İstanbul, İletişim Yayınları, s.11.

CASANOVA, J., GİL ANDRÉS, C.: 2009

Historia de España en el siglo XX, Barcelona, Editorial Ariel.

CAUDET, F.: 1999

“Max Aub: Enero sin nombre”, **Max Aub, veinticinco años despues**, coord. Ignacio Soldevila Durante y Dolores Fernandez, Madrid, Editorial Complutense, s. 185-208.

2005

“Max Aub y Mexico”, **Homenaje a Max Aub**, Ed. Gabriel Rojo, James Valender, México D.F, El Colegio de México, s.219-2146.

T. F. 2008

“¿De qué hablamos cuando hablamos de literatura de exilio republicano de 1939?”, (Çevrimiçi)
http://www.fuentesmemoria.fahce.unlp.edu.ar/trab_eventos/ev.305/ev.305.pdf, 25 Eylül 2018.

CELA, J.:1996

“Reflexiones de Francisco Ayala sobre el exilio intelectual español”, **Revista de Indias**, n.º 207, mayo-agosto 1996, s. 464.

DELLALOĞLU, B.F: 2003

“Bir Giriş: Adorno Yüz Yaşında”, **Cogito Üç Aylık Düşünce Dergisi**, No: 36, yaz 2003, s.13-36.

DICKEY, E., L: 2009

“Los Campos de la Memoria: The Concentration Camp as a Site of Memory in the Narrative of Max Aub”, **Doktora Tezi**, Minneapolis, The

University Of Minnesota.

DRAE:2017

Diccionario de la Real Academia Española,

Edición del Tricentenario, (Çevrimiçi)

<http://dle.rae.es/?w=diccionario> , 2 Eylül 2018.

EALHAM, C., RICHARDS, M.
(eds).:2005

**The Splintering of Spain Cultural History and
the Spanish Civil War, 1936 –1939**, Cambridge,
Cambridge University Press.

EL PAÍS, 1983

**“Visión del exilio a través de la lectura, teatral
de una novela de Max Aub”**, (Çevrimiçi)

https://elpais.com/diario/1983/12/16/cultura/440377207_850215.html, 2 Ekim 2018.

FABER, S.: 2002

“Max Aub o la aporía del exilio”, **Anuario de
estudios sobre los exilios culturales españoles**,
Ed. Manuel Aznar soler e Ignacio Soldevila, s. 5-
23.

FERNÁNDEZ MARTÍNEZ,
D.:2002

“Max Aub y Francia: sorda, ciega y muda”,
**Literatura y cultura del exilio español 1939 de
Francia**, Ed. Alicia Altet Vigil y Manuel Aznar
Soler, Alicante, Biblioteca Virtual Miguel de
Cervantes, s.80-94.

GAOS, J.: 1954

Filosofía mexicana de nuestros días, México
D.F, Imprenta universitaria, s.316.

1966

“La adaptación de un español a la sociedad
hispanoamericana”, **Revista de Occidente**, no:38,
mayo, 1966, s. 173.

GOYTISOLO, J.: 1992

Yeryüzünde bir Sürgün, Çev.: Neyire Gül ışık,
İstanbul, Metis yayınları.

GAOS, J.: 2001

“El regreso a itaca”, **ElPaís: Babelia**, núm. 505,
28 julio 2001, (Çevrimiçi)
<http://www.enfocarte.com/2.13/articulo.html>, 1
Ekim 2018.

HERNÁNDEZ, J.A., AYUSO, F.,
REQUERO, M.: 2009

Historia de España, Madrid, Ediciones Akal.

HIDALGO NÁCHER, M.: 2017

“Visión y ceguera de españa en 1969. La gallina
ciega de max aub”, **Historia Actual Online**, 42,
129-140, (Çevrimiçi)
[https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=](https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=5872327)
[5872327](https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=5872327), 1 Eylül 2018.

IŞIK, G.: 1991

İspanya Bir başka Avrupa, İstanbul, Metis yayınları.

JOST, J.T., BANAJI, M. R.: 1994

“The Role of Stereotyping in System Justification and the Production of False Consciousness”, **British Journal of Social Psychology**, 33/1, 1-27.

JOST, J. T.: 2006

“The End of the End of Ideology”, **American Psychologist**, 61/7, 651-670.

MAHDAVİ, B.: 2017

“El tema del retorno en las obras de Max Aub”, **Doktora Tezi**, Universidad Autonoma de Barcelona, Barcelona.

MATEOS, A.: 2005

De la guerra civil al exilio- Los republicanos españoles y México, Madrid, Editorial Biblioteca Nueva.

MEYER, E.: 2004

Los tiempos mexicanos de Max Aub. Su labor periodística, Valencia, Fundación Max Aub.

MORRO CASAS, J.L.: 2001

“Anna Seghers y Max Aub: dos destinos unidos por Gilberto Bosques” **El exilio cultural de la Guerra Civil (1936-1939)**, Ed. José María

Balcells, José Antonio Pérez Bowie, Salamanca,
Ediciones Universidad de Salamanca. s.49-58.

MUÑOZ MOLINA, A.: 1996

Destierro y destiempo de Max Aub, Madrid,
RAE.

NOS ALDÁS, E.: 2001

“El testimonio literario de Max Aub sobre los
campos de concentracion en Francia (1940-
1942)”, Doktora tezi, Castellon, Universidad
Jaume I. (Çevrimiçi)
<https://www.tesisenred.net/bitstream/handle/10803/10448/eloisanos.pdf?sequence=1> , 5 Eylül 2018.

2002

“Compromiso social y exilio cultural: la Francia
de 1939 en la obra de Max Aub “,**Literatura y
cultura del exilio español 1939 de Francia**, Ed.
Alicia Alted Vigil y Manuel Aznar Soler,
Alicante, Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes,
s.161-174, Çevrimiçi,
<http://www.cervantesvirtual.com/nd/ark:/59851/bmcwh2k7> , 10 Ağustos 2018.

PERIS, LL., J.: 2012

“Vivir en lo olvidado. Regresos literarios de
escritores exiliados a la España Franquista: Max
Aub, Francisco Ayala y Arturo Barea”, **Exilio e
identidad en el mundo hispanico: reflexiones y
representaciones**, Eds. Beatriz Caballero

Rodríguez y Laura López Fernández, Alicante,
Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes.

(Çevrimiçi)

<http://www.cervantesvirtual.com/nd/ark:/59851/bmcnk413>, 15 Eylül 2018.

PRESTON, P.: 1978

La Guerra Civil española reacción, revolución y venganza, Çev.: Francisco Rodríguez de Lecea, Maria Borrás y Jordi Beltrán, Barcelona, Editorial: Debolsillo.

RODRIGUEZ, J.: 2005

El exilio literario en la periferia de la literatura española, Alicante, Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes. (Çevrimiçi)

<http://www.cervantesvirtual.com/nd/ark:/59851/bmczp4f7>, 2 Eylül 2018.

SAID, W. E.: 1994

Entelektüel Sürgün, Marjinal, Yabancı, Çev.: Tuncay Birkan, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

2006

Kış Ruhu, Çev.: Tuncay Birkan, İstanbul, Metis Yayınları.

SÁNCHEZ ZAPATERO, J.: 2007 “México en la obra narrativa de Max Aub”,
Espéculo. Revista de estudios literarios,

Universidad Complutense de Madrid, (Çevrimiçi)
<http://www.ucm.es/info/especulo/numero35/mexiaub.html>, 2 Eylül 2018.

SANZ, M. P.: 1999

“Vivir en España desde la distancia: el transterrado Max Aub”, **Max Aub, veinticinco años después**, Eds. Ignacio Soldevilla, Dolores Fernandez, Madrid, Editorial Complutense S.A, s. 159-178.

SEEMAN, M.: 1959

“On the Meaning of Alienation”, **American Sociological Review**, 24/6, s. 783-791.

SOLDEVILA, I.:2002

“Maxaubiana 2001 (Ensayo bibliográfico)”, **Olivar**, 3, s. 183-292.

STEINER, G.:1977

Extraterritorial. Papers on literature and language revolution, New York, Atheneum.

TDK: 2018

Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe sözlük, (Çevrimiçi)
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&view=gts, 1 Eylül 2018.

UGARTE, M.: 1999

Literatura española en el exilio: Un estudio comparativo, Madrid, Siglo XXI Editores España.

VILLAR, P.: 1986

La guerra civil española, Barcelona, Editorial Crítica.

